

MSc Law and Economics

Διδρυματικό Πρόγραμμα
Μεταπτυχιακών Σπουδών
Δίκαιο και Οικονομικά

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

**«Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ
ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ»**

της

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ ΣΚΡΕΚΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Ευτύχιος Σαρτζετάκης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Απρίλιος 2021

Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, ο άνθρωπος έπρεπε να παλεύει με τη Φύση για να επιβιώσει. Σ' αυτόν τον αιώνα, έχει αρχίσει να συνειδητοποιεί ότι για να επιβιώσει, πρέπει να την προστατεύσει.

Jacques-Yves Cousteau, 1910-1997, Γάλλος ωκεανογράφος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η προσεκτική μελέτη της συνύπαρξης και σύγκρουσης του διεθνούς εμπορίου και της προστασίας του περιβάλλοντος. Εντός της εργασίας, με σκοπό να επιτευχθεί η ολοκληρωμένη κατανόηση των επιμέρους θεμάτων, εξετάζεται πρωτίστως το διεθνές εμπόριο από νομικής και οικονομικής σκοπιάς, του οποίου έπεται η ανάλυση της διάρθρωσης και εξέλιξης της περιβαλλοντικής προστασίας σε διεθνές και ενωσιακό επίπεδο. Επιτελείται επίσης, αναφορά στην αλληλεπίδραση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης του διεθνούς εμπορίου και της προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από την ανάλυση της πορείας της τάσης του προστατευτισμού και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ως αποτέλεσμα της σημαντικής αύξησης του διεθνούς όγκου εμπορικών συναλλαγών. Στη συνέχεια, η αναφορά στο μείζον επίκαιρο θέμα της επίδρασης της πανδημίας κρίνεται αναγκαία ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο εκπονείται παρουσίαση των κορυφαίων διεθνών και οικονομικών θεσμών και της περιβαλλοντικής διάστασης τους. Το τελικό μέρος αποτυπώνει τη ρύθμιση και θέση της πολιτικής του διεθνούς και ευρωπαϊκού εμπορίου στις προοπτικές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Λέξεις-Κλειδιά: Διεθνές εμπόριο, Προστασία του περιβάλλοντος, Προστατευτισμός, COVID-19, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Βιώσιμη ανάπτυξη

Abstract

The purpose of this dissertation is the careful study of the coexistence and conflict of international trade and environmental protection. In order to achieve a comprehensive understanding of the individual issues, international trade is examined primarily from a legal and economic point of view, followed by an analysis of the structure and evolution of environmental protection at international and EU level. Reference is also made to the interaction of the phenomenon of globalization of international trade and environmental protection through the analysis of the trend of protectionism and environmental impact as a result of the significant increase in international trade volume. Then, the reference to the major topical issue of the impact of the pandemic is deemed necessary while in the fourth chapter a presentation of the leading international and economic institutions and their environmental dimension is prepared. The final part reflects the regulation and position of international and European trade policy on the prospects of sustainable development.

Key-words: International Trade, Environmental Protection, Protectionism, COVID-19, World Trade Organization, Sustainable Development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	III
ABSTRACT	IV
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	V
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	VII
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	VIII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	3
1.ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ	3
1.1.Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	5
1.2. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ	6
1.3.ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	9
1.3.1.Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ADAM SMITH	11
1.3.2.Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΥ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ DAVID RICARDO	12
1.3.3.Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	14
1.3.4.ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	16
2.Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	16
2.1.ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	17
2.2.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΟΙΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ	19
2.2.1.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III	26
3.Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	26

3.1.Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ	26
3.2.ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΕΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	29
3.2.1.Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΣΜΟΥ	32
3.2.2.Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	33
3.3.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	34
3.4.ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ	40
3.5.COVID-19 ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	57
4.ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	57
4.1.Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	60
4.1.1.ΑΠΟ ΤΗΝ GATT ΣΤΟΝ ΠΟΕ	61
4.1.2.Ο ΠΟΕ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ	63
4.1.3.Ο ΠΟΕ ΚΑΙ ΟΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	64
4.2. ΆΛΛΟΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ	68
4.2.1.Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ	69
4.2.2.Το ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	71
4.3.ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	76
5.ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	76
5.1.Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	77
5.2.Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	79
5.3.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ	88
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	92
ΞΕΝΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ	94

ΞΕΝΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	95
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ	97
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	98

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1	41
Εικόνα 2	51
Εικόνα 3, Εικόνα 4	43
Εικόνα 5	44
Εικόνα 6	45
Εικόνα 7, Εικόνα 8	49
Εικόνα 9, Εικόνα 10, Εικόνα 11, Εικόνα 12	52
Εικόνα 13	53
Εικόνα 14	54
Εικόνα 15	54
Εικόνα 16	56
Εικόνα 17	63
Εικόνα 18	77
Εικόνα 19	86

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

CIF	Cost, Insurance and Freight
CISG	Convention for the International Sale of Goods
CO ₂	Διοξείδιο του Άνθρακα
COVID-19	Coronavirus disease 2019
EGA	Environmental Goods Agreement
FOB	Free on board
G7	Group of 7
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
Incoterms	International Commercial Terms
NASA	National Aeronautics and Space Administration
NO ₂	Διοξείδιο του Αζώτου
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Programme
Uncitral	United Nations Commission on International Trade Law
ΑΕΠ, GDP	Ακαθόριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
Βλ.	Βλέπε
ΔΔΔ	Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΟΔ	Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο
ΕΕ, ΕU	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
ΕΚ	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
κ.α.	και άλλα
ΚριτΕ	Κριτική Επιθεώρηση
Ν.	Νόμος
ΟΗΕ, ΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ, OECD	Οργανισμός Οικονομικής Ανάπτυξης και Συνεργασίας
παρ.	παράγραφος
ΠΟΕ, WTO, OMC	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΒΑ, SDGs	Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
Σελ.	Σελίδα
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
χ.χ.	χωρίς χρονολογία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέλιξη της οικονομίας και του βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου στο πέρασμα των αιώνων έχει σαν αποτέλεσμα το διεθνές εμπόριο να κατέχει έναν κομβικό και αναπόσπαστο πλέον ρόλο στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Συνοδευόμενο από μία επιταχυνόμενα μεγεθυνόμενη αύξηση του ανθρώπινου πληθυσμού τροφοδοτήθηκε από μία ανάλογα μεγεθυνόμενη υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και κατανάλωση περιβαλλοντικών πόρων. Η ολοένα και αυξανόμενη τάση των διεθνών συναλλαγών έχει ως αποτέλεσμα να έχει ασκήσει άμεση επιρροή στον σχετικά νέο κλάδο της περιβαλλοντικής προστασίας. Πλέον, το περιβάλλον και η προστασία του, ως απόλυτο αγαθό, αποτελεί έναν εννοιακό, μονοσήμαντο και απαρέγκλιτο νομοθετικό στόχο που καλείται να διεισδύσει σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής προκειμένου να εξασφαλίσει μία υγιή και βιώσιμη ποιότητα περιβάλλοντος για τις μελλοντικές γενεές. Με την αναγκαιότητα του παραπάνω στόχου να έχει γίνει αποδεκτή από την κοινή αντίληψη, το διεθνές εμπόριο και ο βαρυσήμαντος ρόλος του αποτελούν έναν από τους τομείς που αποσκοπούν να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην προσπάθεια της προστασίας του περιβάλλοντος και να αξιοποιήσουν τη δύναμη του εμπορίου ως μέσο για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

Μέσα από την πλήρη νομική, οικονομική και εξελεγκτική ανάλυση δύο μειζόνων θεμάτων της σύγχρονης εποχής, του διεθνούς εμπορίου και της περιβαλλοντικής προστασίας, πρόκειται να γίνουν εμφανή τα περιβαλλοντολογικά προβλήματα που ανακύπτουν από το εμπόριο και τις τάσεις του, η αξία των διακρατικών συμφωνιών και η συμβολή των διεθνών θεσμών. Πιο συγκεκριμένα, θεσμοί όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο γνωρίζοντας μία πρωτοφανή ενδυνάμωση των δυνατοτήτων και αρμοδιοτήτων τους συνιστούν καθοριστικούς παράγοντες διαμόρφωσης περιβαλλοντολογικών πολιτικών ικανών να βρίσκονται σε ισορροπία με την απαραίτητη οικονομική ανάπτυξη συμπεριλαμβανομένης και της εξέλιξης του διεθνούς εμπορίου. Ακόμα η Ατζέντα του 2030, θέτοντας στόχους ώστε να καταστήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη απότερο σκοπό μέσω

της εφαρμογής της σε όλους τους κρίσιμους τομείς καθιστά το εμπόριο σε κύριο παράγοντα για την εξασφάλιση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος.

Στην παρούσα φάση, η αναφορά στην πανδημία που έχει διαταράξει κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής και καθημερινότητας κρίνεται παραπάνω από αναγκαία ώστε να μπορέσει να γίνει κατανοητή η αδιανόητη οικονομική καταστροφή που έχει προκληθεί στο διεθνές εμπόριο. Ως αποτέλεσμα, η ακριβής εφαρμογή των πολιτικών προς την επίτευξη των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης έχει παραμεριστεί σε μία περίοδο κατά την οποία η αβεβαιότητα ταλανίζει σύσσωμο το παγκόσμιο πολιτικό στερέωμα και καθιστά πολύ πιθανό οι ισορροπίες να αλλάξουν μετά το πέρας της πρωτόγνωρης περιόδου που διανύει ο πλανήτης μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ

Το διεθνές εμπόριο αποτελεί έναν θεμελιώδη κλάδο που διέπεται από τους κανόνες του Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου τονίζοντας ότι η ανάπτυξη μίας χώρας μέσω των εμπορικών της σχέσεων δεν είναι ζήτημα αποκλειστικά εθνικό. Στην ουσία αποτελεί ένα κυρίως διεθνές ζήτημα, εξαρτώμενο από τον τρόπο λειτουργίας μίας εθνικής οικονομίας σε ένα σταδιακά διαμορφούμενο ενιαίο διεθνές εμπορικό σύστημα. Ορίζεται ως το σύνολο του εξωτερικού εμπορίου όλων των χωρών σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, με την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες τους με προϊόντα που δεν μπορούν να παράγουν μόνες τους.¹ Από δικαιοσύνης πλευράς, το δίκαιο του διεθνούς εμπορίου, ως μέρος του ΔΟΔ, ορίζεται σαν το δίκαιο εκείνο που διέπει όλες τις σχέσεις του εμπορίου οι οποίες έχουν ουσιώδεις δεσμούς με περισσότερα κράτη και χαρακτηρίζονται από αυτόν τον λόγο ως «διεθνείς».² Η σημασία της μελέτης του διεθνούς εμπορίου αναδεικνύεται ιδιαίτερα στις μέρες μας μέσα από τη στενή διασύνδεση με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, καθώς αποτελεί έναν τομέα ο οποίος επηρεάζεται όσο λίγα από το φαινόμενο αυτό ενώ ταυτόχρονα, επηρεάζει όσο κανένα άλλο την εξέλιξη αυτού του φαινομένου.³

Το διεθνές εμπόριο αποτελείται από τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, δηλαδή τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των επιχειρήσεων με την ευρεία έννοια του όρου, καλύπτοντας νομικά ή φυσικά πρόσωπα ή ενώσεις τέτοιων προσώπων από διαφορετικές χώρες που επιδίδονται στην άσκηση μίας διασυνοριακής εμπορικής ή επενδυτικής δραστηριότητας εντός του ρυθμιστικού πλαισίου που θέτουν, για τον σκοπό αυτό, τα κράτη. Η κυκλοφορία των προϊόντων εκτός των συνόρων είναι η συνηθέστερη μορφή εμπορικής συναλλαγής και οι εισαγωγές-εξαγωγές συνιστούν τη σπονδυλική στήλη της

---

¹ Μανώλη, Π. & Μαρίς, Γ. (2015). Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από:

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3945/9/Kallipos_15465_book.pdf

² Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.2

³ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.3

διεθνούς εμπορικής δραστηριότητας. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς μίας επιχείρησης, δηλαδή ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας του δεν επηρεάζει τον ειδικότερο χαρακτηρισμό αυτών των σχέσεων και των κανόνων που τις διέπουν. Οι συναλλαγές αυτές συγκροτούν το πλέγμα διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης των εθνικών οικονομιών σε μικροοικονομικό επίπεδο.⁴

Ακόμη, το διεθνές εμπόριο διακρίνεται στο διακλαδικό και ενδοκλαδικό εμπόριο. Το πρώτο αφορά την ανταλλαγή προϊόντων που ανήκουν σε διαφορετικό παραγωγικό κλάδο, αντανακλώντας την εξειδίκευση μίας χώρας στην παραγωγή κάποιων αγαθών και δημιουργώντας ανταλλαγές προϊόντων διαφορετικών κλάδων μεταξύ των χωρών. Το δεύτερο αφορά την ανταλλαγή προϊόντων που ανήκουν στον ίδιο παραγωγικό κλάδο και το οποίο αντανακλά τις οικονομίες κλίμακας και τις ανάγκες ζήτησης που οδηγούν τις χώρες να εμπορεύονται διαφοροποιημένα προϊόντα του ίδιου κλάδου. Τα οφέλη και των δύο ειδών διεθνούς εμπορίου είναι πολυάριθμα καθώς επιτρέπουν στους καταναλωτές να έχουν πρόσβαση σε μία μεγαλύτερη ποικιλία αγαθών, να διαμορφώνονται φθίνοντα κόστη λόγω της εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας και να κινούνται σε μία αγορά που χαρακτηρίζεται από αυξημένο ανταγωνισμό αφαιρώντας τη δυνατότητα να λειτουργήσει μονοπωλιακά και να επιβάλλει τιμές. Επιπλέον, καθώς το εμπόριο ενσωματώνει και τεχνολογικές εξελίξεις, η ελεύθερη και διεθνής διεξαγωγή του επιτρέπει την κυκλοφορία της τεχνολογίας και των ιδεών που ενυπάρχουν σε αυτό. Το διεθνές εμπόριο αποτελεί τη μηχανή της οικονομικής μεγέθυνσης και έχει την τάση να οδηγεί σε εξίσωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών λόγω της κινητικότητας του. Τέλος, συντελεί στην άριστη κατανομή των πόρων και επίτευξη μεγαλύτερων επιπέδων κοινωνικής χρησιμότητας, καταναλώνοντας συνδυασμούς αγαθών που αντιστοιχούν σε υψηλότερες καμπύλες κοινωνικής αδιαφορίας.

---

⁴ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.19

1.1.Η θεσμική συγκρότηση του διεθνούς εμπορίου

Τα θεμέλια του Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου και συνεπώς του δικαίου του διεθνούς εμπορίου ταυτίζονται ιστορικά και γνωσιολογικά με τα θεμέλια του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου,⁵ χωρίς ωστόσο το ΔΟΔ να στερείται από την εννοιολογική αυτοτέλεια του και από αυτοτέλεια περιεχομένου. Αποτελεί κλάδο του δικαίου αυτού που διέπει τις πάσης φύσεως σχέσεις που αναπτύσσουν τα κράτη μεταξύ τους, οι οποίες είναι ποικίλες, ποικιλόμορφες και πολυσχιδείς. Αφορούν κάθε είδος δραστηριότητας που αναπτύσσει το κυρίαρχο κράτος στη διεθνή έννομη τάξη με την ιδιότητα του ως υποκειμένου του ΔΔΔ. Το ΔΟΔ διέπει τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις των κρατών ειδικότερα, ενώ το ΔΔΔ τελεί σε σχέση συνόλου προς μέρος, γενικού προς ειδικό. Έτσι, οι βασικοί κανόνες και οι γενικές αρχές που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις των κρατών γενικώς, ισχύουν και διέπουν και τις οικονομικές σχέσεις των κρατών ειδικότερα.⁶ Στο ΔΟΔ, όπως και στο σύνολο του ΔΔΔ, οι διεθνείς νομικές δεσμεύσεις δύνανται να είναι αποτυπωμένες σε διμερείς ή πολυμερείς συνθήκες, σε συμφωνίες ίδρυσης διεθνών οργανισμών ή σε έννομες πράξεις που εκδίδονται από διεθνείς οργανισμούς χωρίς να αίρουν την κρατική κυριαρχία.⁷

Προκύπτει λοιπόν, ότι τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν τους ρυθμιστές των οικονομικών σχέσεων και επομένως και του διεθνούς εμπορίου. Αρχικά, τα κράτη στη διεθνή έννομη τάξη, έχουν τη δυνατότητα να παράγουν το δίκαιο από το οποίο και δεσμεύονται, δηλαδή η ικανότητα δικαίου που αναγνωρίζει η διεθνής έννομη τάξη σ'ένα φορέα ταυτίζεται με την δικαιοπαραγωγική ικανότητα στην τάξη αυτή. Θεμελιώνεται με αυτόν τον τρόπο η αποκλειστική εξουσία του κράτους να ρυθμίζει τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις που εμπλέκουν είτε το ίδιο και την επικράτεια του είτε τα υποκείμενα του που ασκούν διεθνή οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα.

---

⁵ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.3

⁶ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.4

⁷ Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ.11

Οι διεθνείς δικαιοπαραγωγικοί μηχανισμοί λειτουργούν εξαιτίας των διεθνών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών, οι οποίες διέπονται από τις αρχές της κυρίαρχης ισότητας και του σεβασμού των συμφωνηθέντων των κυρίαρχων κρατών με βάση την αρχή «pacta sunt servanda».⁸ Πηγή του διεθνούς δικαίου μεταξύ των κρατών είναι η συμφωνία όπου ένα κράτος συμφωνεί να προσυπογράψει μια συνθήκη που θα εξυπηρετεί περισσότερο ή λιγότερο τα συμφέροντα του σε σχέση με τα συμφέροντα ενός άλλου συμβαλλόμενου κράτους, το οποίο σαν λιγότερο ή περισσότερο ισχυρό έχει μικρότερη ή μεγαλύτερη από αυτό διαπραγματευτική ισχύ.⁹ Εκτός των κρατών, το διεθνές εμπόριο περιβάλλεται από μία πλειάδα θεσμιζόντων οργανισμών επηρεάζοντας είτε άμεσα είτε έμμεσα τη ρύθμιση τους, για τους οποίους γίνεται λόγος στη συνέχεια. Ωστόσο, το διεθνές εμπόριο σε όλο το φάσμα του πρέπει να διαπνέεται από τις αρχές του διεθνούς εμπορίου οι οποίες έγκεινται στην ύπαρξη ενός ελεύθερου εμπορίου που χαρακτηρίζεται από προβλεψιμότητα και διαφάνεια και βασίζεται στις αρχές της ανάπτυξης, της αμοιβαιότητας και της «διασφάλισης» των εθνικών συμφερόντων.

1.2. Η διεθνής εμπορική πώληση

Η έννοια της πώλησης στο ελληνικό δίκαιο δίδεται στο ΑΚ 513 όπου ως πώληση ορίζεται η σύμβαση με την οποία ένας συμβαλλόμενος («ο πωλητής») αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει στον άλλο συμβαλλόμενο («αγοραστή») την κυριότητα ενός πράγματος ή ένα δικαίωμά του και αν το αντικείμενο της πώλησης είναι πράγμα, να το παραδώσει σ' αυτόν, ενώ ο αγοραστής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει στον πωλητή το συμφωνημένο τίμημα. Στην έννοια της εμπορικής πώλησης περιλαμβάνεται η πώληση ως εμπορική πράξη και ως εμπορική σύμβαση.¹⁰¹¹ Εμπορική πράξη για τον αγοραστή είναι η αγορά κινητού πράγματος ή άυλου αγαθού προς μεταπώληση με πρόθεση κέρδους παράλληλα όμως, η πώληση μπορεί να είναι πράξη εμπορική κατά το

⁸ Day, D. & Griffin, B. (1993). The Law of International Trade. 2nd edition. Butterworths. Σελ.21

⁹ Παπαδόπουλος-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήναι. Σελ.17-18

¹⁰ Φλάμπουρας, Δ. σε Χ. Παμπούκης (επιμέλεια).(2009). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.283

¹¹ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.312

σύστημα της παραγωγής, εξ υποκειμένου ή εξ αντικειμένου, εμπορικότητας. Ακόμη, εμπορική καλείται και η πώληση που είναι εμπορική για τον ένα τουλάχιστον από τους συμβαλλομένους.¹²¹³¹⁴ Ελλείψει ειδικού δικαίου της εμπορικής στο ελληνικό δίκαιο παραμένει το ίδιο είτε πρόκειται για αστική είτε για εμπορική πώληση.¹⁵ Μετά τη θέση σε ισχύ στην Ελλάδα με το Ν. 2532/1997 (ΦΕΚ Α'227/11.11.1997) της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τη διεθνή πώληση κινητών πραγμάτων (Convention for the International Sale of Goods στο εξής η «Σύμβαση της Βιέννης» ή «CISG») σε εμπορικές ή αστικές πωλήσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης, εφαρμόζονται οι κανόνες της τελευταίας.¹⁶

Η διεθνής εμπορική πώληση έχει επιτυχώς οριστεί ως «κάθε σύμβαση πώλησης με διεθνή διάσταση».¹⁷ Ωστόσο, καθώς δεν υπάρχει νομοθετικός ορισμός ή ειδικές νομοθετικές διατάξεις, για τη διεθνή εμπορική πώληση θα πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε εμπορική πώληση με κάποιο στοιχείο αλλοδαπότητας.¹⁸ Επομένως, μία σύμβαση πώλησης που διέπεται από το ελληνικό δίκαιο μπορεί να χαρακτηριστεί ως «διεθνής εμπορική» εφόσον είναι εμπορική για τον έναν τουλάχιστον συμβαλλόμενο και εφόσον έχει κάποιο στοιχείο αλλοδαπότητας, όπως την κατοικία ή έδρα ενός από των συμβαλλομένων εκτός Ελλάδας, μετακίνηση του προς πώληση πράγματος από ένα κράτος σε κάποιο άλλο, να περιλαμβάνει συμβατική πρόβλεψη ότι η σύμβαση ή τμήμα αυτής θα διέπεται από αλλοδαπό δίκαιο, η καταβολή του τιμήματος στον τραπεζικό λογαριασμό που τηρείται εκτός Ελλάδας κ.α. Η έννοια της «διεθνούς εμπορικής πώλησης» είναι ιδιαιτέρως ευρεία και περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό συμβάσεων πώλησης που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της CISG, όταν δηλαδή αυτές δεν πληρούν μία από τις προϋποθέσεις που παρατίθενται στις παρ.374-375 της εν λόγω σύμβασης ή τα

---

¹² Λιακόπουλος, Θ. (1998). Γενικό εμπορικό δίκαιο. Σάκκουλα. Σελ.60- 61

¹³ Περάκης, Ε. (1998). Γενικό μέρος του Εμπορικού δικαίου. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.174 επ.

¹⁴ Ρόκας, Κ. & Περάκης, Ε. (2018). Γενικό Μέρος Εμπορικού Δικαίου-Αξιόγραφα. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.15

¹⁵ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.312

¹⁶ Φλάμπουρας, Δ. (2010). Το Δίκαιο της Διεθνούς Πώλησης Κινητών (Συμβολή στην ερμηνεία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων (Ν 2532/1997), των Incoterms 2000 και του Ν 2251/1994. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.289 επ.

¹⁷ Bridge, M. (1998). The international sale of goods - Law and practice. Σελ.1

¹⁸ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.25

μέρη έχουν ολικά ή μερικά αποκλείσει την εφαρμογή της.¹⁹ Στις διεθνείς εμπορικές πωλήσεις που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της CISG αλλά διέπονται από το ελληνικό δίκαιο, εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΑΚ (άρθρα 513 επ.) και αν ο αγοραστής είναι καταναλωτής κατά την έννοια του Ν.2251/1994, το σύνολο του εν λόγω Νόμου.²⁰ Αντιστρόφως, στο πεδίο εφαρμογής της CISG περιλαμβάνεται μεγάλος αριθμός πωλήσεων που βάσει του ελληνικού δικαίου δεν είναι εμπορικές, καθώς η CISG εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις και σε πωλήσεις ακινήτων που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «αστικές».²¹

Σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης και οι ρήτρες του διεθνούς εμπορίου δεδομένου ότι χάρη σε αυτές, στις διεθνείς εμπορικές πωλήσεις που διέπονται από το ελληνικό δίκαιο, τα συμβαλλόμενα μέρη συχνά παρεκκλίνουν από τις ρυθμίσεις που προβλέπουν οι ενδοτικού δικαίου διατάξεις που προβλέπονται από τον ΑΚ ή τη CISG.²² Οι ρήτρες προβλέφθηκαν προς αντιμετώπιση του κινδύνου απώλειας ή ζημίας των προϊόντων στις διεθνείς πωλήσεις.²³ Στην ελληνική πρακτική, οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες ρήτρες του διεθνούς εμπορίου είναι αυτές που εξέδωσε το 1936 το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο των Παρισίων (Paris International Chamber of Commerce), όπως αυτές εκάστοτε τροποποιούνται και συμπληρώνονται (π.χ. CIF η οποία υποχρεώνει τον πωλητή να αναλαμβάνει τα έξοδα μέχρι το λιμάνι προορισμού, FOB η οποία μεταβιβάζει τον κίνδυνο μεταφοράς στον αγοραστή με την φόρτωση των εμπορευμάτων, Delivered Ex Ship, Ex Works κ.λπ.).²⁴²⁵ Οι ρήτρες αυτές είναι γνωστές ως International Commercial Terms (Incoterms) και η τελευταία έκδοσή τους ισχύει από την 1.1.2000.²⁶

---

¹⁹ Lookofsky, J. (2017, Μάιος 7). Understanding the CISG: Worldwide Edition. Kluwer Law International. Σελ.202

²⁰ Φλάμπουρας, Δ. (2010). Το Δίκαιο της Διεθνούς Πώλησης Κινητών (Συμβολή στην ερμηνεία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων (N 2532/1997), των Incoterms 2000 και του Ν 2251/1994. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.288

²¹ Γιαννόπουλος, Π.(1999). Πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης του 1980 για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων. ΕΕΕυρΔ. Σελ.621

²² Δωρής, Φ. (2004). Συγκριτική επισκόπηση των επιλογών συστηματικής οργάνωσης των ρυθμίσεων για την πώληση κινητών στον ΑΚ και στη Σύμβαση της Βιέννης – Κριτικές παρατηρήσεις σε Φ. Δωρής & Α. Χελιδόνη (επιμέλεια). Ζητήματα εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων (N. 2532/97). Σελ.109

²³ Κορνηλάκης, Π. (2002). Ζητήματα εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων. Το εισαγόμενο ρυθμιστικό πλαίσιο. Το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση. ΚριτΕ. Σελ.133

²⁴ Πλιάκος, Α. (2011). Εισαγωγή στο Οικονομικό Δίκαιο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.207

Η έντονη πύκνωση των διεθνών συναλλακτικών σχέσεων τα τελευταία χρόνια μας έφερε αντιμέτωπους με μία νέα διεθνή κοινωνική πραγματικότητα και την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου κλάδου που θα είναι ικανός να ανταποκριθεί στις νέες αυτές απαιτήσεις. Ο νέος αυτός κλάδος είναι το Δίκαιο των Διεθνών Συναλλαγών και έχει ως αντικείμενο τη ρύθμιση των διαφορών και των κινδύνων που προκύπτουν στις διεθνείς ιδιωτικές οικονομικές βιοτικές σχέσεις, οι οποίες λόγω του διεθνούς χαρακτήρα τους δημιουργούν την ανάγκη διαχείρισης ιδιαίτερων κινδύνων και χρήζουν ιδιαίτερης ρύθμισης και μεταχείρισης. Ο σκοπός του δικαίου είναι να διασφαλίσει τη βεβαιότητα δικαίου με την όσο δυνατή προβλέψιμη και έγκαιρη γνώση του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου λόγω του διεθνούς του χαρακτήρα και της μεγάλης ποικιλίας κινδύνων.²⁷ Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μία καταρχήν τάση για ενοποίηση του δικαίου, γεγονός που οδηγεί σε μία πιο σύνθετη προέλευση των πηγών του εν λόγω δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, οι πηγές των κανόνων δεν είναι μόνο κρατικές που προϋποθέτουν τη σύνθετη προβληματική του εφαρμοστέου δικαίου αλλά αναπτύσσονται και διεθνείς συναλλακτικές συνήθειες που παράλληλα με τις διεθνείς συμβάσεις ομοιόμορφου ουσιαστικού δικαίου αποτελούν κύριες πηγές ή έστω παράγοντες διαπλάσεως του Δικαίου Διεθνών Συναλλαγών.²⁸

1.3.Θεωρίες διεθνούς εμπορίου

Οι θεωρίες του διεθνούς εμπορίου αποτελούν κλάδο της οικονομικής επιστήμης και πιο συγκεκριμένα των Διεθνών Οικονομικών. Εξετάζουν τη μακροχρόνια ισορροπία στις οικονομικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ διαφορετικών οικονομιών, δηλαδή τον λόγο που η εξειδίκευση αποτελεί βάση για την έναρξη του εμπορίου, εάν αυτή αυξάνει το επίπεδο ευημερίας των οικονομικών μονάδων και ποια είναι η βάση στην

---

²⁵ Φλάμπουρας, Δ. σε Χ. Παμπούκης (επιμέλεια). (2009). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.560 επ.

²⁶ Φλάμπουρας, Δ. (3/2000). Οι κανόνες του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου για τη Διεθνή Εμπορική Πώληση (Incoterms 2000). Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών. ΤΝΠ Quallex

²⁷ Folsom, R. & Gordon, M. & Spanogle, J. (1995). International Business Transactions (3rd edition). West Publishing. Σελ.116

²⁸ Φλάμπουρας, Δ. σε Χ. Παμπούκης (επιμέλεια). (2009). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.288 επ.

οποία στηρίζεται η δημιουργία εμπορευματικών ροών μεταξύ των κρατών. Τα ζητήματα που εξετάζονται εν όψει των θεωριών διεθνούς εμπορίου είναι μακροχρόνιου χαρακτήρα ενώ διακρίνονται στα Θετικά Οικονομικά και στα Οικονομικά της Ευημερίας. Τα πρώτα εξετάζουν τι αγαθά εμπορεύονται οι χώρες, με ποιες χώρες και σε τι ποσότητες, ενώ τα δεύτερα μελετούν θέματα που σχετίζονται με την ευημερία μίας χώρας ή μίας πλειάδας χωρών.

Για την εξήγηση των εμπορευματικών ροών μεταξύ των χωρών έχουν αναπτυχθεί ποικίλες θεωρίες. Οι βασικότερες αποτελούν αυτές των δύο θεωρητικών πατέρων της κλασικής σχολής, Smith και Ricardo οι οποίοι εισηγήθηκαν τις βασικές αρχές της ελεύθερης αγοράς στις οποίες στηρίζεται το διεθνές εμπόριο. Πριν από αυτές όμως, είχαν ήδη εμφανιστεί οι απόψεις των Μερκαντλιστών για τις εμπορευματικές ροές μεταξύ των κρατών, ενός οικονομικού δόγματος του 16^{ου} με 18^ο αιώνα, που υποστήριζε πως κάθε οικονομική δραστηριότητα πρέπει να αποσκοπεί αποκλειστικά στην επίτευξη του μέγιστου δυνατού κέρδους για το κράτος, περιορίζοντας έτσι τον συνολικό όγκο των παγκόσμιων συναλλαγών.²⁹ Μετά τις θεωρίες της κλασικής και νεοκλασικής σχολής, παρουσιάστηκαν και νέες θεωρίες κατά τη δεκαετία του 1960 που προσπαθούν να εξηγήσουν τις εμπορευματικές ροές με βάση την τεχνολογία. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι στις θεωρίες του διεθνούς εμπορίου συναντάται μία μεθοδολογική και εννοιολογική αδυναμία στο γεγονός ότι το διεθνές εμπόριο δεν διεξάγεται ανάμεσα σε χώρες, αλλά ανάμεσα σε επιχειρήσεις που αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση των κερδών τους. Δημιουργείται έτσι μία αμφισβήτηση της προσέγγισης των Smith και Ricardo καθώς και άλλων πιο πρόσφατων προσεγγίσεων οι οποίες θεωρούν ότι οι χώρες είναι αυτές που εμπλέκονται σε διεθνείς συναλλαγές και όχι τα επιμέρους κεφάλαια.

---

²⁹ Βάμβουκας, Γ. (2016). Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις. Εκδόσεις Μπένου. Σελ.55-75

1.3.1. Η αρχή του Απόλυτου Πλεονεκτήματος του Adam Smith

Ο Adam Smith θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της πολιτικής οικονομίας και θεμελιωτής της σχολής των κλασικών οικονομικών και της κλασικής σχολής. Η δημοσίευση του βιβλίου του «Ο Πλούτος των Εθνών» το 1776, σήμανε το τέλος του мерκαντισμού ως σχολής σκέψης, ο οποίος χαρακτηριζόταν από στοιχεία έντονου εθνικισμού και μεγάλο σκεπτικισμό αναφορικά με τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με άλλα κράτη. Σήμανε ακόμη, την αρχή της επιστήμης των οικονομικών, της οικονομικής σκέψης και της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου, η οποία χαρακτηρίζεται ως η «αρχή του Απόλυτου Πλεονεκτήματος».³⁰

Υποστήριζε ως φιλοσοφική θεώρηση τη «φυσική αρμονία» των αντικρουόμενων συμφερόντων που υπάρχουν μέσα σε μία κοινωνία, τα οποία συμφέροντα όπως συνυπάρχουν μεταξύ των διαφορετικών οικονομικών μονάδων σε μία συγκεκριμένη οικονομία, μετασχηματίζονται μέσω του μηχανισμού της ελεύθερης αγοράς που είναι απαλλαγμένος από κρατικές παρεμβάσεις και περιορισμούς. Τα παραπάνω επιτυγχάνονται μέσω του μηχανισμού της προσφοράς και ζήτησης, σε μία φυσική αρμονία συμφερόντων. Εάν η τελευταία μεταφερθεί στο εξωτερικό εμπόριο και οι οικονομικές μονάδες κινούνται χωρίς κρατικούς παρεμβατισμούς, το εμπόριο μεταξύ των χωρών θα αυξήσει την ευημερία όλων των χωρών που συμμετέχουν στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Στόχος του ήταν να αποδείξει ότι το ελεύθερο διεθνές εμπόριο αυξάνει την ευημερία όλων των συμμετεχόντων κρατών βάσει της «αρχής του Απόλυτου Πλεονεκτήματος» που στηρίζεται στον καταμερισμό της εργασίας.³¹

Σύμφωνα με το απόλυτο πλεονέκτημα, η ανταλλαγή διαμορφώνεται από τη φέρουσα ικανότητα μίας χώρας να παράγει ένα προϊόν με το χαμηλότερο μοναδιαίο κόστος συγκριτικά με τις υπόλοιπες αποτελώντας την κινητήριο μοχλό του διεθνούς εμπορίου.³² Ο Smith υποστηρίζει, δίνοντας ως παράδειγμα ένα εργοστάσιο με καρφίτσες,

---

³⁰ Καραγιάννης, Α. σε Ε. Νίνα-Παζαρτζή & Σ. Κατσικίδη. (2016). Από την Κοινωνική Σκέψη στην Κοινωνιολογική Θεωρία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. ΤΝΠ Qualex

³¹ Τσουνής, Ν. (2015). Θεωρία Διεθνούς Εμπορίου. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/cloud-reader-lite/index.html?epub=exports/1888/unzipped>

³² Ρουβά, Α. (2016). Ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης στην εξέλιξη του Διεθνούς Εμπορίου. Ανακτήθηκε από:

ότι ο καταμερισμός της εργασίας δημιουργεί την εξειδίκευση που είχε ως αποτέλεσμα την έκτακτη αύξηση της παροχής των παραγωγικών δυνάμεων της εργασίας και την αυξημένη επιδεξιότητα και αποτελεσματικότητα με την οποία παντού διευθύνεται ή παρέχεται η εργασία.³³³⁴ Ο καταμερισμός της εργασίας λειτουργεί σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο, ώστε να αναδεικνύει τα απόλυτα πλεονεκτήματα που διαθέτει η κάθε χώρα, η οποία μετά από ένα σημείο αποδίδει περισσότερο με τη μηχανοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας.³⁵³⁶

1.3.2. Η αρχή του Συγκριτικού Πλεονεκτήματος του David Ricardo

Ο David Ricardo ανήκει στην κλασική σχολή και στο έργο του «On the Principles of Political Economy and Taxation» υποστήριξε τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος ως υποστηρικτής του ελεύθερου εμπορίου. Ξεκινώντας από τη βασική σκέψη του Smith που υποστήριζε ότι κάθε χώρα θα πρέπει να εξειδικεύεται στην παραγωγή των αγαθών για τα οποία έχει τεχνικά ή φυσικά πλεονεκτήματα, αναπτύσσει το θεωρητικό του μοντέλο σχετικά με τα οφέλη δύο χωρών που προέρχονται από το εμπόριο και στηρίζεται σε συγκεκριμένα δεδομένα.³⁷³⁸ Λαμβάνει υπόψη την εργασία σαν μοναδικό συντελεστή παραγωγής, ομοιογενή σε όλες τις παραγωγικές διαδικασίες, δεδομένη και σταθερή σε κάθε χώρα ενώ η αξία των αγαθών καθορίζεται από την ποσότητα της εργασίας που περιέχουν.³⁹⁴⁰ Ακόμη, το κόστος παραγωγής παραμένει

---

http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/10721/Rouva_Aleksandra.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³³ Smith, A. (1999). Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. Σελ.45

³⁴ Αλογοσκούφης, Γ. (2012). Διεθνής Οικονομική: Συγκριτικό Πλεονέκτημα. Ανακτήθηκε από: <https://internecon.files.wordpress.com/2012/03/lect-3-intecon.pdf>

³⁵ Κίντης, Α. & Πουρναράκης, Ε. (1991). Αρχές Οικονομικής Ανάλυσης. Αθήνα: Εκδόσεις Κ. Σμπίλιας. Σελ. 13-14

³⁶ Τριανταφυλλάκης, Γ. (2019). Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.6

³⁷ Chenery, H. & Clark, P. (1959). Interindustry Economics. New York: Wiley. Σελ.7-8

³⁸ Καραγιάννης, Α. σε Ε. Νίνα-Παζαρτζή, Ε. & Σ. Κατσικίδη. (2016). Από την Κοινωνική Σκέψη στην Κοινωνιολογική Θεωρία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. ΤΝΠ Qualex

³⁹ Edwards, C. (1985). The Fragmented World: Competing Perspectives on Trade, Money and Crisis. London and New York: Methuen. Σελ.27

⁴⁰ Παπαδόπουλος-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήνα. Σελ.33

σταθερό αλλά μεταξύ των χωρών οι συναρτήσεις παραγωγής ενός προϊόντος είναι διαφορετικές ενώ επίσης, επικρατεί καθεστώς τέλειου ανταγωνισμού και υπάρχει απόλυτη ευχέρεια μετακίνησης του συντελεστή «εργασία» μέσα στην ίδια χώρα.⁴¹

Ως παράδειγμα στην απόδειξη του χρησιμοποιήσε δύο χώρες, Αγγλία και Πορτογαλία, και δύο αγαθά που παρήγαγαν αμφότερες, κρασί και ύφασμα, ενώ υπέθεσε ότι η Πορτογαλία ήταν πιο παραγωγική στην παραγωγή και του υφάσματος και του κρασιού. Βάσει των στοιχείων που παρουσίασε, η Πορτογαλία διέθετε «απόλυτο πλεονέκτημα» κόστους στην παραγωγή και κρασιού και υφάσματος καθώς τα εργασιακά κόστος της παραγωγής για κάθε μονάδα των δύο εμπορευμάτων είναι μικρότερο στην Πορτογαλία από το αντίστοιχο στην Αγγλία. Προκειμένου να γίνει φανερό το «συγκριτικό πλεονέκτημα» στην παραγωγή ενός αγαθού, αυτό υπάρχει εάν το κόστος ευκαιρίας⁴² για την παραγωγή του αγαθού είναι χαμηλότερο συγκριτικά με την άλλη χώρα.⁴³ Στο παράδειγμα με τις παραπάνω χώρες, η Πορτογαλία έχει χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας από την Αγγλία στην παραγωγή κρασιού, ενώ η Αγγλία έχει το χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας μεταξύ των δύο χωρών στην παραγωγή υφάσματος. Έτσι, η Αγγλία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή υφάσματος, ενώ η Πορτογαλία στην παραγωγή κρασιού.⁴⁴ Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, λαμβάνεται υπόψη ότι οι δύο χώρες δεν ασκούν εμπόριο μεταξύ τους καθώς παράγουν και καταναλώνουν χωριστά και έτσι και οι δύο χώρες θα κερδίσουν από το εμπόριο,⁴⁵ παρά το γεγονός ότι μία από τις δύο μπορεί να έχει «απόλυτο πλεονέκτημα» στην παραγωγή και των δύο αγαθών.^{46,47}

⁴¹ Κίντης, Α. & Πουρναράκης, Ε. (1991). Αρχές Οικονομικής Ανάλυσης. Αθήνα: Εκδόσεις Κ. Σμπίλιας. Σελ.20

⁴² «Κόστος Ευκαιρίας» για ένα αγαθό είναι η ποσότητα άλλων αγαθών που πρέπει να εγκαταλειφθεί για να παραχθεί μία επιπλέον μονάδα αυτού του αγαθού.

⁴³ Παπαδόπολης-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήναι. Σελ.247

⁴⁴ Αλογοσκούφης, Γ. (2012). Διεθνής Οικονομική: Συγκριτικό Πλεονέκτημα. Ανακτήθηκε από: <https://internecon.files.wordpress.com/2012/03/lect-3-intecon.pdf>

⁴⁵ Begg, D. & Vernasca, G. σε Γ. Σιουρούνης (επιμέλεια). (2015). Εισαγωγή στην Οικονομική, Τόμος Β'. Εκδόσεις Κριτική. Σελ.577

⁴⁶ Τσούνης, Ν. (2015). Θεωρία Διεθνούς Εμπορίου. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/cloud-reader-lite/index.html?epub=exports/1888/unzipped>

⁴⁷ Κωστελέτου, Ν. (χ.χ.). Κλασική θεωρία του διεθνούς εμπορίου: θεωρία απολύτου και συγκριτικού πλεονεκτήματος. Ανακτήθηκε από: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECON196/2/%20ΘΕΩΡΙΑ%20ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΥ%20ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ%20RICARDO/Σημειώσεις%20Ricardo%20συγκριτικό%20πλεονέκτημα.doc>

Υποστηρίζει λοιπόν, ότι το διεθνές εμπόριο μπορεί να ωφελήσει όλες τις χώρες αν εξειδικευτούν στην παραγωγή αγαθών που έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Στις μέρες μας το συγκριτικό πλεονέκτημα σχετίζεται με το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα με τις χώρες να τείνουν να εμφανίζουν συγκριτικό πλεονέκτημα στους βιομηχανικούς κλάδους που έχουν αναπτυχθεί εξειδικευμένοι συντελεστές παραγωγής, τα προϊόντα έχουν αναπτυχθεί λόγω των απαιτήσεων των καταναλωτών και οι επιχειρησιακές στρατηγικές είναι αποτελεσματικές καθώς επίσης όταν υπάρχει ένα ευρύ δίκτυο υποστηρικτικών συγγενών βιομηχανιών και υποδομών.

1.3.3. Η νεοκλασική θεωρία του διεθνούς εμπορίου

Η νεοκλασική θεωρία του εμπορίου άρχισε να διατυπώνεται με την εμφάνιση της «οριακής σχολής» οικονομικής σκέψης στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και επικράτησε έως τη δεκαετία του 1960. Έως και σήμερα συνεχίζονται προσπάθειες εμπορικής επαλήθευσης της. Η νεοκλασική θεωρία στηρίζεται σε συγκεκριμένες υποθέσεις. Αρχικά, υποστηρίζεται ότι σε κάθε χώρα οι παραγωγικοί συντελεστές, εργασία και κεφάλαιο, υπάρχουν σε δεδομένη ποσότητα είναι ελεύθερα μετακινήσιμοι μόνο μέσα στη χώρα και όχι μεταξύ των χωρών. Το κεφάλαιο δεν είναι πρωτογενής παραγωγικός συντελεστής αλλά παράγεται από συνδυασμό άλλων, γι' αυτό και μερικές φορές στα θεωρητικά υποδείγματα οι εξεταζόμενοι συντελεστές είναι η εργασία και η γη.⁴⁸ Συγκριτικά με την κλασική θεωρία των Smith και Ricardo, η νεοκλασική θεωρία είναι λιγότερο περιοριστική καθώς θεωρεί ότι υπάρχουν περισσότεροι του ενός παραγωγικοί συντελεστές. Ακόμη, σε αντίθεση με την κλασική θεωρία, οι συναρτήσεις παραγωγής για το ίδιο αγαθό είναι όμοιες μεταξύ των χωρών ενώ οι καταναλωτικές προτιμήσεις περιγράφονται από καμπύλες αδιαφορίας ίδιες και ομοθετικές⁴⁹ ανάμεσα στις χώρες που εξετάζονται. Επιπλέον, λογίζεται ότι υπάρχει τέλειος ανταγωνισμός στις αγορές και

---

⁴⁸ Παπαδόπολης-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήναι. Σελ.33

⁴⁹ Ομοθετική είναι μία συνάρτηση που είναι μονοτονικά αύξουσα μίας συνάρτησης που είναι ομογενής πρώτου βαθμού.

πλήρης απασχόληση στους παραγωγικούς συντελεστές αλλά και ότι τα έξοδα παραγωγής είναι αύξοντα.⁵⁰

1.3.4.Νέες θεωρίες εμπορίου

Η κριτική στις προϋπάρχουσες θεωρίες οδήγησαν από κοινού σε μία γενική αναθεώρηση της συζήτησης αναφορικά με τη θεωρία και τα υποδείγματα του διεθνούς εμπορίου και τη δημιουργία πιο ρεαλιστικών υποδειγμάτων.⁵¹ Σκοπός ήταν στα ήδη υπάρχοντα υποδείγματα, να εισαχθούν πιο ρεαλιστικές υποθέσεις όπως ατέλειες της αγοράς, οικονομίες κλίμακας, θεωρία μεγέθυνσης, μέγεθος και στρατηγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων κ.α. Με αυτόν τον τρόπο επέρχεται διαφοροποίηση των νέων θεωριών από τα παραδοσιακά υποδείγματα διεθνούς εμπορίου και αναιρούν πλήρως την ερμηνευτική ικανότητα των τελευταίων για τον τρόπο διεξαγωγής των διεθνών εμπορικών συναλλαγών βάσει των τιμών των εμπορευμάτων και των παραγωγικών συντελεστών.⁵²

Τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε μία νέα προσέγγιση στο διεθνές εμπόριο ως ανάγκη να τονιστούν οι διαφορές των επιχειρήσεων ενδοκλαδικά, η οποία ονομάστηκε Νέες-Νέες Θεωρίες Εμπορίου και επισημαίνει το βαρυσήμαντο ρόλο που διαδραματίζουν οι επιχειρήσεις σε μία προσπάθεια αντιμετώπισης και κατανόησης των προκλήσεων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.⁵³ Η νέα προσέγγιση σχετίζεται κυρίως με τη μικροοικονομική ανάλυση των επιχειρήσεων που αφορούν τις εναλλακτικές μορφές αγοράς, τις ξένες άμεσες επενδύσεις, την καινοτομία, την ετερογένεια των προϊόντων και της παραγωγής μεταξύ χωρών και επιχειρήσεων και τις μισθολογικές

---

⁵⁰ Τσούνης, Ν. (2015). Θεωρία Διεθνούς Εμπορίου. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/cloud-reader-lite/index.html?epub=exports/1888/unzipped>

⁵¹ Grossman, G. & Horn, H. (1988). Infant Industry Protection Reconsidered: The Case of International Barriers to Entry. *Quarterly Journal of Economics*. Σελ 767-787

⁵² Amiti, M. (1998). New trade theories and industrial location in the EU: a survey of evidence. *Oxford Review of Economic Policy*. Σελ.45-53

⁵³ Ottaviano, G. (2011). New New Economic Geography: Firm Heterogeneity and Agglomeration Economies. *Journal of Economic Geography*. Σελ.231-240

διαφορές.⁵⁴ Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν αποκλίνει από τη νεοκλασική θεωρία ανταγωνισμού, τη θεωρία του οριακού κόστους και την αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος, παρά τον ρεαλισμό που προσπαθεί να εισαγάγει στην ανάλυση της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

2.Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η οικονομική δράση των ανθρώπων επηρεάζει άμεσα το φυσικό περιβάλλον και επηρεάζεται από αυτό, καθώς υπό ένα καθεστώς φιλελεύθερης οικονομίας είναι αναπόφευκτη η αδιαφορία των ατόμων ενόψει επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης. Η εν λόγω ανάπτυξη, ωστόσο, τόσο των ιδιωτών όσο και του κράτους πρέπει να έχει ως όριο την επιτακτική ανάγκη να προστατευθεί το φυσικό περιβάλλον.⁵⁵ Η δεοντολογία στηρίζεται επί ορισμένων επιστημονικών διαπιστώσεων που επιβάλλουν την ταχεία λήψη νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για την προστασία της φύσης από την οικονομική δράση των ανθρώπων, η οποία έχοντας υπερβεί το στάδιο της λελογισμένης χρήσης της,⁵⁶ τείνει στην εξάντληση των πηγών φυσικού πλούτου και στην καταστροφή της, μέσω της περιβαλλοντικής μόλυνσης που δημιουργούν.⁵⁷ Η περιβαλλοντική μόλυνση νοείται ως το αποτέλεσμα είτε της συνεχούς, καθημερινής, σταδιακής, φαινομενικά αργής και ίσως αόρατης επιβαρύνσεως του περιβάλλοντος λόγω της κακής χρήσης ή κατάχρησης των επιμέρους στοιχείων του είτε μίας τεράστιας καταστροφής που προκλήθηκε από κάποιο περιβαλλοντικό δυστύχημα διαταράσσοντας αιφνιδίως τις οικολογικές ισορροπίες σε παγκόσμιο επίπεδο⁵⁸ (το ατύχημα του πετρελαιοφόρου SS Torrey Canyon, το πυρηνικό ατύχημα στο Chernobyl, η έκρηξη το 2010 στην εξέδρα

---

⁵⁴ Brancati, R. & Marrocu, E. & Romagnoli, M. & Usai, S. (2017). Innovation Activities and Learning Processes in the Crisis. Evidence from Italian Export in Manufacturing and Services. *Industrial and Corporate Change*. Σελ.107-130

⁵⁵ Πυροβέτση, Μ. (1989) σε Α. Καζάκος (επιμέλεια). Προβλήματα Προστασίας του Περιβάλλοντος. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδας. Σάκκουλα. Σελ.31

⁵⁶ Passet, R. σε Γ. Χατζηκωνσταντίνου (επιμέλεια). (1987). Οικονομία και Περιβάλλον: Μία βιοοικονομική προσέγγιση. Β' Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής. Σελ.37-38

⁵⁷ Τάχος, Α. (2006). Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα. Σελ.19

⁵⁸ Μουσταΐρα, Ε. (1998). Αστική ευθύνη σε διεθνή περιβαλλοντική μόλυνση. Νόμος+Φύση. Σελ.29

Deerwater Horizon της BP κ.α.).⁵⁹ Παράλληλα, το μεταβαλλόμενο κλίμα είναι αναμφισβήτητα μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα. Η αποτροπή της περιβαλλοντικής μόλυνσης μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος δεν σημαίνει την ανακοπή της ανθρώπινης εξέλιξης αλλά την προσπάθεια για δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος λαμβάνοντας υπόψη και τον διασυνοριακό χαρακτήρα της μόλυνσης.⁶⁰

Η συνειδητοποίηση της επείγουσας υποχρέωσης του ανθρώπου να σέβεται και να προστατεύει το περιβάλλον εντός του οποίου ζει και αναπτύσσεται οδήγησε στην αφύπνιση και δημιουργία του σύγχρονου παγκόσμιου οικολογικού κινήματος.⁶¹ Από επιστημονικής πλευράς, εξελίχθηκε ταχύτατα η επιστήμη της οικολογίας, του επιστημονικού αυτού κλάδου που αφορά την μελέτη των σχέσεων των έμβιων όντων μεταξύ τους και με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν,⁶² ενώ από δικαιοϊκής πλευράς, έχει αναπτυχθεί το «Δίκαιο Περιβάλλοντος» στη σημερινή εκτεταμένη και αυτονομημένη μορφή του.⁶⁴⁶⁵

2.1.Εξέλιξη της περιβαλλοντικής προστασίας

Τα οικολογικά προβλήματα, ανεξάρτητα από το είδος, την ένταση και την επικινδυνότητα τους έχουν απασχολήσει σχεδόν όλους τους πολιτισμούς έως σήμερα με την προστασία της φύσης να απαντάται ως θεσμός ήδη από τους χρόνους της αρχαιότητας καθώς από πάντα αποτελούσε τρόπο διασφάλισης των βιοτικών αγαθών για τον άνθρωπο.⁶⁶ Γίνεται έτσι φανερό ότι η πρόκληση επιβλαβών μεταβολών στο

---

⁵⁹ Κοινάκη, Α. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.253

⁶⁰ Τάχος, Α. (2006). Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα. Σελ.31

⁶¹ Παπανεοφύτου, Α. σε Ν. Κουράκης (επιμέλεια). (2000). Αντεγκληματική πολιτική II, 27 ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, με συνεργασία Νίκου Κουλούρη. (χ.ε.). Σελ.411

⁶² Παναγόπουλος, Θ. (2004). Δίκαιο Προστασίας Περιβάλλοντος. Αθήνα:Σταμούλη. Σελ.19

⁶³ Κανελλόπουλος, Α. (1985). Οικολογία και Οικονομική του περιβάλλοντος. Αθήνα: Καραμπερόπουλος. Σελ.19

⁶⁴ Κουτούπα-Ρεγκάκου, Ε. (2008). Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα. Σελ.6

⁶⁵ Χατζηκωνσταντίνου, Κ. σε Γ. Τσάλτας & Κ. Κατσιμπάρδης (επιμέλεια). (2004). Αειφορία και Περιβάλλον: Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ.99

⁶⁶ Τάχος, Α. (2006). Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα. Σελ.24-25

περιβάλλον αποτελεί ένα διαρκές και αναπόφευκτο πρόβλημα της ανθρωπότητας, τόσο παλιό όσο ο αγώνας του ανθρώπου για επιβίωση και βελτίωση των συνθηκών ζωής του.⁶⁷ Το συμπέρασμα αυτό, σε μία σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, όπως η σημερινή, μόνο εφησυχασμό δεν μπορεί να προκαλέσει. Η αλματώδης βιομηχανική και τεχνολογική εξέλιξη των δύο προηγούμενων αιώνων, έθεσε το πρόβλημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε μία νέα ποιοτική και ποσοτική διάσταση. Σήμερα, η περιβαλλοντική καταστροφή αποτελεί ένα φαινόμενο παγκόσμιας εμβέλειας με διάχυτο χαρακτήρα ως προς τον τρόπο που εκδηλώνεται και τις συνέπειες της ενώ οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν εξαιτίας της αποτελούν τεράστιες απειλές για την παγκόσμια βιοκοινότητα.⁶⁸

Μέχρι τη θεσμοθέτηση ειδικών ρυθμίσεων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος ως αυτοτελούς και οικουμενικού χαρακτήρα εννόμου αγαθού πρώτης προτεραιότητας, οι δικαιοϊκές ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων δεν δημιουργούσαν ένα ισχυρό και αποτελεσματικό πλέγμα. Πιο συγκεκριμένα, βασικό λόγο αποτέλεσε ο αποσπασματικός χαρακτήρας των νομοθετικών μέτρων που λαμβάνονταν για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς σε κανέναν πολιτισμό δεν συναντάται ένα νομοθετικό πλαίσιο με αξιώσεις πληρότητας. Αντιθέτως, κάθε ρύθμιση είχε αποκαταστατικό χαρακτήρα μίας ήδη επελθούσης ανθρώπινης βλάβης στη φύση. Ακόμη, η όποια προστασία των περιβαλλοντικών στοιχείων δεν ήταν αυτοτελής, άλλα έμμεση και δευτερογενής, καθώς οι νομοθετικές διατάξεις αποσκοπούσαν στην προστασία ατομικών εννόμων αγαθών ή της δημόσιας υγείας και υγιεινής.⁶⁹ Το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσε εφαλτήριο για μία συγκροτημένη περιβαλλοντική προστασία σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

---

⁶⁷ Καράμπελα, Α. (1/2001). Περιβαλλοντική διαχείριση και περιβαλλοντικά εργαλεία. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.61-65

⁶⁸ Παπανεοφύτου, Α. (1997). Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, Πρώτος Τόμος. Σάκκουλα. Σελ.23-27

⁶⁹ Χατζηκωνσταντίνου, Κ. σε Γ. Τσάλτας & Κ. Κατσιμπάρδης (επιμέλεια). (2004). Αειφορία και Περιβάλλον: Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ.97-98

2.2. Περιβαλλοντική προστασία και διεθνές κοινό συμφέρον

Η διεθνής ανάπτυξη του Δικαίου Προστασίας Περιβάλλοντος συντελέστηκε κατά κύριο λόγο πάνω στους εξής άξονες: την προστασία της περιβαλλοντικής ακεραιότητας των κρατών, την προώθηση των κοινών περιβαλλοντικών συμφερόντων και την εμπλοκή περισσότερων της μίας εννόμων τάξεων ως προς τη ρύθμιση των εννόμων συνεπειών της περιβαλλοντικής μόλυνσης. Το περιβάλλον κατέστη το μέσο για τη διαμόρφωση πολυποίκιλων και αλληλοϋποστηριζόμενων διαδικασιών και μηχανισμών για τη συνεργατική εκπλήρωση των διεθνών υποχρεώσεων, ιδιαίτερα στο συμβατικό πεδίο.⁷⁰ Ωστόσο, η συνεργατική αυτή τάση επήλθε έπειτα από αρκετά χρόνια αδράνειας στη στάση των κρατών σε θέματα περιβαλλοντικής ευθύνης από διασυνοριακή ζημία, λόγω της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και των πολιτικών φορέων σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση των οικολογικών καταστροφών.⁷²

Η διεθνής κοινότητα ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970 την προσπάθεια της προστασίας του περιβάλλοντος, αναγνωρίζοντας τη σημασία του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, την ευθύνη που βαρύνει όλα τα κράτη και τη σημασία των περιβαλλοντικών προκλήσεων έχοντας αποκτήσει σημαντικές διεθνείς διαστάσεις λόγω της πολυπλοκότητας και του διασυνοριακού χαρακτήρα τους.⁷³ Πιο συγκεκριμένα, το διεθνές δίκαιο περιβάλλοντος με στόχο τη δημιουργία ενός σύγχρονου συστήματος «παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης» έχει αναπτυχθεί και εξελιχθεί σε όλους τους βασικούς τομείς του περιβάλλοντος, όπως η προστασία των υδάτων, της ατμόσφαιρας, της βιοποικιλότητας αλλά ρυθμίζει και τον έλεγχο των ρυπογόνων ουσιών και των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων.⁷⁴ Η ανωτέρω διακρατική συνεργασία εκφράζεται με πλήθος πολυμερών, περιφερειακών και διμερών συμφωνιών, διεθνών συμβατικών

---

⁷⁰ Πατρώνος, Π. (2000). Ζητήματα Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου. Νόμος+Φύση. Σάκκουλα. Σελ. 18-19

⁷¹ Καραμπελα, Α. (1/2001). Περιβαλλοντική διαχείριση και περιβαλλοντικά εργαλεία. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ. 61-62

⁷² Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ. 12

⁷³ Περιβάλλον. Υπουργείο Εξωτερικών. Ανακτήθηκε από: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/periballon.html>

⁷⁴ Γκιζάρη-Ξανθοπούλου, Α. (2003). Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σάκκουλα. Σελ. 42

κειμένων, διακηρύξεων, εκθέσεων οργάνων διεθνών οργανισμών και άλλων νομικών κειμένων.

Ένα από τα πιο σημαντικά και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αποτελεί η Διακήρυξη της Στοκχόλμης ως αποτέλεσμα της Διάσκεψης της Στοκχόλμης το 1972 σχετικά με το ανθρώπινο περιβάλλον, με σκοπό την αναγνώριση του δικαιώματος των ανθρώπων για ένα περιβάλλον ποιότητας αλλά και του καθήκοντος να το προστατεύσουν για χάρη των μελλοντικών γενεών.⁷⁵ Ακόμη, η Διάσκεψη που συνέβαλε στη λύση ζητημάτων περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, γνωστή και ως Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη της Γης είναι αυτή του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, η οποία εγκαινίασε τη δεύτερη φάση εξέλιξης του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου.⁷⁶ Πιο συγκεκριμένα, επιβεβαιώνοντας τις βασικές αρχές της Διακήρυξης της Στοκχόλμης, εισήγαγε ένα νέο πλαίσιο λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο την περιβαλλοντική παράμετρο αλλά και τα νέα δεδομένα της οικονομικής ανάπτυξης και την εξισορρόπηση του χάσματος μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών.⁷⁷ Το Πρωτόκολλο του Κιότο το 1997, συμπληρώνει τη Διακήρυξη του Ρίο ντε Τζανέιρο προσδιορίζοντας συγκεκριμένες υποχρεώσεις για τα υπογράφοντα κράτη σχετικά με τη μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου⁷⁸ ενώ απομακρύνει τη λογική του soft law.⁷⁹ Μεγάλης περιβαλλοντικής σημασίας, παρά την έλλειψη του «περιβάλλοντος» στον τίτλο είναι και η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για τη βιώσιμη ανάπτυξη που διοργανώθηκε το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ.⁸⁰ Η Διάσκεψη Ρίο+20, η οποία έλαβε χώρα στο Ρίο το 2012,⁸¹ σηματοδότησε την 20^η επέτειο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον

⁷⁵ Σιδέρης, Δ. (1989) σε Α. Καζάκος (επιμέλεια). Προβλήματα Προστασίας του Περιβάλλοντος. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδας. Σάκκουλα. Σελ.45-46

⁷⁶ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.474-475

⁷⁷ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.180-181

⁷⁸ Λούβη, Κ. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.279-280

⁷⁹ Γκιζάρη-Ξανθοπούλου, Α. (2003). Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σάκκουλα. Σελ.44

⁸⁰ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που διεξήχθη στο Γιοχάνεσμπουργκ. (2002, Σεπτέμβριος 26).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2002-0448+0+DOC+XML+V0//EL>

⁸¹ Δούση, Ε. σε Χ. Δίπλα (επιμέλεια). (2018). Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σάκκουλα. Σελ.168

και την Ανάπτυξη και συνέβαλε καταλυτικά στην επαναθεμελίωση και επανακαθορισμό του διεθνούς πλαισίου διακυβέρνησης της βιώσιμης ανάπτυξης.⁸²

Σήμερα, η «Συμφωνία των Παρισίων», η οποία υιοθετήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου του 2015 έπειτα από μαραθώνιες διαπραγματεύσεις με τη συναίνεση 155 κρατών και της ΕΕ,⁸³ είναι μεγάλης ιστορικής σημασίας και απασχολεί την πλειοψηφία των πεδίων της επιστήμης και της δημόσιας δράσης.⁸⁴ Στοχεύει στην ενδυνάμωση της παγκόσμιας ανταπόκρισης στην κλιματική αλλαγή εντός του πλαισίου της βιώσιμης ανάπτυξης με τη συγκράτηση της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2 βαθμούς κελσίου⁸⁵ και στον περιορισμό της στον 1,5 βαθμό σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα. Πλέον στοχεύει έως το 2030 στη μείωση των εκπομπών του θερμοκηπίου κατά 55% συγκριτικά με τα επίπεδα του 1990 δημιουργώντας παράλληλα μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, οφέλη στην παγκόσμια υγεία και το περιβάλλον και παγκόσμια ανταγωνιστικότητα χάρη στην προώθηση της πράσινης οικονομίας.⁸⁶ Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον επικεντρώνεται κυρίως στη δεσμευτικότητα ή μη της Συνθήκης⁸⁷ καθώς παρά το γεγονός ότι οι στόχοι υποβάλλονται υποχρεωτικώς στα πλαίσια της διαδικαστικής υποχρέωσης, η τήρηση τους παραμένει εθελοντική και το επιτυχές αποτέλεσμα παραμένει θέμα βούλησης και όχι πολιτικής.⁸⁸ Η τυπική ισχύς της ωστόσο αυξήθηκε και πάλι μετά την πρόσφατη επανένταξη των ΗΠΑ στη «Συμφωνία των

---

⁸² Καϊλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.3

⁸³ Δούση, Ε. (2020). Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία της Κλιματικής Αλλαγής. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.40

⁸⁴ Λούβη, Κ. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.280

⁸⁵ Παυλίδης, Γ. (2/2017). Διαπλάθοντας τους νέους διεθνείς κανόνες για τα χρηματιστήρια ρύπων στην εποχή μετά τη Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.237

⁸⁶ Συμφωνία των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement/#>

⁸⁷ Δούση, Ε. σε Χ. Δίπλα (επιμέλεια). (2018). Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σάκκουλα. Σελ.180

⁸⁸ Λούβη, Κ. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.281-282

Παρισίων» αμέσως μετά την ορκωμοσία του νέου προέδρου,⁸⁹ οι οποίες είχαν αποσυρθεί από τη Συνθήκη στις 29 Ιουνίου του 2017.⁹⁰

2.2.1. Περιβαλλοντική προστασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Το 1972,⁹¹ στη Σύνοδο Κορυφής που έλαβε χώρα στο Παρίσι, εξαγγέλθηκε ως ημερομηνία-αφετηρία για την προστασία του περιβάλλοντος που πλέον αποτέλεσε κοινοτικό στόχο ο οποίος για να επιτευχθεί χρήζει διαμόρφωσης ειδικής πολιτικής.⁹² Ο απόηχος της Διακήρυξης της Στοκχόλμης επέφερε έντονο προβληματισμό στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, όπου οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων δήλωσαν την ανάγκη να πλαισιωθεί η κοινή αγορά και η οικονομική επέκταση από μία κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική με σαφή κοινωνικό και οικολογικό προσανατολισμό.⁹³ Έτσι, από το 1973, η ΕΕ εκδίδει πολυετή προγράμματα δράσης για το περιβάλλον που καθορίζουν μελλοντικές νομοθετικές προτάσεις και στόχους για την περιβαλλοντική πολιτική της ΕΕ. Ωστόσο, η πρώτη νομική βάση μίας κοινής περιβαλλοντικής πολιτικής εισήχθη με την Ενιαία Περιβαλλοντική Πράξη του 1987 με σκοπό τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος, την προστασία της ανθρώπινης υγείας και τη διασφάλιση της ορθολογικής χρήσης των φυσικών πόρων. Μεταγενέστερα, οι αναθεωρήσεις των Συνθηκών ενίσχυσαν ακόμα περισσότερο τη δέσμευση της Κοινότητας υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην ανάπτυξη μίας περιβαλλοντικής πολιτικής. Το 1992, η Συνθήκη του Μάαστριχτ καθιέρωσε το περιβάλλον ως επίσημο πεδίο πολιτικής της ΕΕ,⁹⁴ ενώ η συνθήκη του Άμστερνταμ με τον Ν. 2691/1999, καθιέρωσε την υποχρέωση ενσωμάτωσης της

---

⁸⁹ Οι ΗΠΑ επέστρεψαν στη Συμφωνία του Παρισίου δια χειρός Μπρίντεν. (2021, Ιανουάριος 21). Η Κθαημερινή. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/world/561235930/oi-ipa-epestrepsan-sti-symfonia-toy-parisiou/>

⁹⁰ Συμφωνία των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement/#>

⁹¹ Το 1972 χαρακτηρίζεται ως το «πρώτο έτος Διεθνούς Οικολογίας».

⁹² Καρακώστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.11 επ.

⁹³ Κοινάκη, Α. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.253

⁹⁴ Καρακώστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.15

περιβαλλοντικής προστασίας σε όλες τις τομεακές πολιτικές της ΕΕ. Ακόμη, η «καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής» κατέστη ειδικός στόχος από την 1.12.2009, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, όπως και η βιώσιμη ανάπτυξη στο πλαίσιο των εμπορικών κυρίως σχέσεων με τρίτες χώρες.⁹⁵

Η ευρωπαϊκή πορεία προς τη θεσμοθέτηση της περιβαλλοντικής ευθύνης ξεκινά με τη Σύμβαση του Λουγκάνο για την αστική ευθύνη που αφορά τις περιβαλλοντικές ζημιές το 1993,⁹⁶ η οποία θεσπίζει ένα καθεστώς περιβαλλοντικής ευθύνης που καλύπτει όλους τους τύπους ζημιών που προκαλούνται από επικίνδυνη δραστηριότητα.⁹⁷ Στη συνέχεια, ουσιαστική ήταν η συμβολή της Πράσινης Βίβλου που παρουσιάστηκε υπό μορφή ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και αποσκοπούσε στην εξέταση παροχής δυνατότητας προσφυγής στον τομέα του περιβάλλοντος και το καθεστώς αστικής ευθύνης και αφετέρου στη μελέτη ενός συστήματος ταμείων επανόρθωσης της ζημίας και αποζημίωσης.⁹⁸ Η Λευκή Βίβλος τέλος, διερεύνησε τους τρόπους διαμόρφωσης ενός Κοινοτικού καθεστώτος περιβαλλοντικής ευθύνης και αποσκοπούσε στη βελτίωση της εφαρμογής των περιβαλλοντικών αρχών και τους τρόπους εξασφάλισης της αποκατάστασης του περιβάλλοντος.⁹⁹ Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καταλληλότερη θεσμική επιλογή ήταν η θέσπιση μίας Οδηγίας-πλασίου που θα ορίζει την αντικειμενική ευθύνη για τις ζημιές που προκαλούνται από επικίνδυνες δραστηριότητες και την υποκειμενική για αυτές που προκαλούνται από μη

---

⁹⁵ Kurrer, C. (2020, Νοέμβριος). Περιβαλλοντική πολιτική: γενικές αρχές και βασικό πλαίσιο. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ανακτήθηκε από:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/71/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B9%CE%BF>

⁹⁶ Παυλάκη, Σ. σε Μ. Γεωργιάδου (επιμέλεια). (2015). Εφαρμογές Ειδικών Αστικών Νόμων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.195

⁹⁷ Σμπώκος, Γ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.72

⁹⁸ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.23-24

⁹⁹ Σμπώκος, Γ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.72

επικίνδυνες.¹⁰⁰ Έτσι λοιπόν, την 21η Απριλίου 2004, υπεγράφη η Οδηγία 2004/35/EK από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, με αντικείμενο την περιβαλλοντική ευθύνη για πρόληψη και αποκατάσταση ζημιών στο περιβάλλον.¹⁰¹¹⁰² Η ψήφιση της Οδηγίας 2004/35/EK έθεσε στο περιθώριο τη Συνθήκη του Λουγκάνο, η οποία δεν είχε καταφέρει να αποσπάσει τον απαραίτητο αριθμό κυρώσεων ούτε την απαιτούμενη συναίνεση ως προς το περιεχόμενό της, ουδέποτε δε ετέθη σε ισχύ.¹⁰³¹⁰⁴

Η ως άνω περιβαλλοντική πολιτική της ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ, βασίζεται σε συγκεκριμένες αρχές.¹⁰⁵ Η αρχή της προφύλαξης¹⁰⁶ αποτελεί την 15^η αρχή της Διακήρυξης του Ρίο¹⁰⁷ και είναι ένα εργαλείο διαχείρισης κινδύνων που δύναται να ενεργοποιηθεί εάν υπάρχει επιστημονική αβεβαιότητα ως προς κάποιον εικαζόμενο κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον και προκύπτει από κάποια συγκεκριμένη ενέργεια ή πολιτική.¹⁰⁸ Στη συνέχεια, η αρχή της πρόληψης συναντάται στην 21^η αρχή¹⁰⁹ της Διακήρυξης της Στοκχόλμης και στην 15^η αρχή της Συνδιάσκεψης του Ρίο ενέχοντας την ιδέα της εκ των προτέρων αρνητικής δράσης, όπως για παράδειγμα της θέσπισης ορίων για τη ρύπανση ή της έκδοσης αδειάς για ορισμένες δραστηριότητες. Σήμερα, δεδομένου ότι συμπεριλαμβάνεται ήδη σε πολλές συνθήκες, θα μπορούσε να αναδειχθεί σε εθνικό κανόνα, αν και προς το παρόν κατανοείται καλύτερα ως μια έκφραση της υποχρέωσης για προσήκουσα επιμέλεια, ενώ χρησιμοποιείται και

¹⁰⁰ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.26

¹⁰¹ Μπάλιας, Γ. (2001). Η περιβαλλοντική ευθύνη: Φιλοσοφικές, ιστορικές και νομικές παράμετροι. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.121

¹⁰² Χατζηγιαννάκης, Κ. (3/2005). Οι έννοιες της περιβαλλοντικής ευθύνης και ζημίας-Πεδίο εφαρμογής και συνέπειες για τους φορείς εκμετάλλευσης. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.401

¹⁰³ Καρακώστας, Ι. (2007). Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Περιβαλλοντική Ευθύνη και η μοίρα της Συνθήκης του Λουγκάνο του 1993 του Συμβουλίου της Ευρώπης. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.223

¹⁰⁴ Πουϊκλή, Κ. (3/2015). Η περιβαλλοντική ευθύνη υπό την Οδηγία 2004/35/EK-Μεταξύ καινοτομίας και αναποτελεσματικότητας. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.406

¹⁰⁵ Καρακώστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.37

¹⁰⁶ Η ανάγκη λήψης «μέτρων προφύλαξης» συναντάται ήδη από την δεκαετία του '80 σε διεθνή κείμενα, βλ. προοίμιο Συνθήκης της Βιέννης για την προστασία του όζοντος και προοίμιο του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ.

¹⁰⁷ Πλακοκέφαλος, Η. (2011). Η διασυνοριακή Ρύπανση του Περιβάλλοντος κατά το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.13

¹⁰⁸ Καλλία-Αντωνίου, Α. (1/2011). Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής νομοθεσίας προστασίας περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.71

¹⁰⁹ Πλακοκέφαλος, Η. (2011). Η διασυνοριακή Ρύπανση του Περιβάλλοντος κατά το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.17

κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των συνθηκών.¹¹⁰¹¹¹ Ενώ λοιπόν η πρόληψη εξαντλείται σε απαγορεύσεις, η προφύλαξη απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια και δαπάνες.¹¹² Επόμενη αρχή είναι αυτή της επανόρθωσης, βάσει της οποίας οι περιβαλλοντικές επενέργειες και ζημίες πρέπει να επανορθώνονται κατά προτεραιότητα στην πηγή τους. Έπειτα, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1972 σε Σύσταση του ΟΟΣΑ και ενσωματώθηκε στη Διακήρυξη του Ρίο το 1992 ενώ δεσμεύει τον Ευρωπαϊό νομοθέτη και τα όργανα της ΕΕ σε όλα τα επίπεδα. Ως οικονομική αρχή, εξυπηρετεί την εσωτερικευση του περιβαλλοντικού κόστους ώστε οι τιμές της αγοράς να διαμορφώνονται με την επιβολή περιβαλλοντικών φόρων και επιβαρύνσεων στους ρυπαντές.¹¹³ Αποσκοπεί στην πρόληψη ή διαφορετικά στην αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας σε φυσικούς οικότοπους από φορείς που λόγω της δραστηριότητας τους οφείλουν να λαμβάνουν προληπτικά ή αποκαταστατικά μέτρα σε περίπτωση άμεσης περιβαλλοντικής απειλής ή ήδη επελθούσης.¹¹⁴ Υπερέχει, ως γενική αρχή του Κοινοτικού Δικαίου, έναντι οποιασδήποτε ισχύουσας διάταξης του εθνικού δικαίου ανεξαρτήτως του χρόνου έκδοσης της στο μέτρο που η τελευταία αντιφάσκει τον επιδιωκόμενο σκοπό από την αρχή αυτή.¹¹⁵ Τέλος, τα συμμετοχικά δικαιώματα των πολιτών σε ζητήματα περιβαλλοντικού περιεχομένου αποτελούν την πιο πρόσφατη προσθήκη στους εν λόγω κανόνες και αρχές και θεωρούνται «ορόσημο για την περιβαλλοντική δημοκρατία».¹¹⁶

---

¹¹⁰ Βλ. C-459/03, Επιτροπή κ. Ιρλανδίας (Mox Plant), [2006] ECR I-4635.. Σελ.110. Παρ.84

¹¹¹ Southern Bluefin Tuna. (1999). Σελ.274. Παρ.77-80

¹¹² Σμπώκος, Γ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.74

¹¹³ Γκιζάρη-Ξανθοπούλου, Α. (2003). Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σάκκουλα. Σελ.78

¹¹⁴ Χατζηγιαννάκης, Κ. (3/2005). Οι έννοιες της περιβαλλοντικής ευθύνης και ζημίας, Πεδίο εφαρμογής και συνέπειες για τους φορείς εκμετάλλευσης. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.400

¹¹⁵ Σμπώκος, Γ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.73

¹¹⁶ Κοινάκη, Α. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.253

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

3.Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η σημασία της παγκοσμιοποίησης του διεθνούς εμπορίου για τη διασύνδεση των εθνικών κοινωνιών καθιστά αναγκαίο οι συζητήσεις για τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα να εστιάζονται στις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ του διεθνούς εμπορίου και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.¹¹⁷ Αποτελεί γεγονός ότι οι πιο σημαντικές απειλές και προσβολές για το περιβάλλον είναι συνέπεια της άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας, μέσω της οποίας επιδιώκεται η οικονομική ανάπτυξη σε ένα καθεστώς ελεύθερης οικονομίας.

Η ομαλή συνύπαρξη ενός ελεύθερου εμπορίου και ενός προστατευμένου περιβάλλοντος φυσικά και δεν μία απλή και ευκόλως εφικτή διαδικασία. Η ισορροπία μεταξύ των μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας και του διεθνούς εμπορίου είναι πολύ λεπτή καθώς μία λανθασμένη εκτίμηση μπορεί να οδηγήσει σε αδρανοποίηση και αναστολή της οικονομικής ανάπτυξης. Μία εξ ορισμού υπεροχή του δικαιώματος της οικονομικής ανάπτυξης θα είχε ως αποτέλεσμα μία προσωρινή βελτίωση της ποιότητας ζωής με την εξασφάλιση οικονομικών αγαθών, θα είχε όμως και μία μακροπρόθεσμη και μη επανορθώσιμη βλάβη των περιβαλλοντικών αγαθών.

3.1.Η παγκοσμιοποίηση του διεθνούς εμπορίου και η ιστορική εξέλιξη της

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης αποδίδει την εξέλιξη του διεθνούς εμπορίου στο πλαίσιο ενός υπό διαμόρφωση ενιαίου πλέον διεθνούς οικονομικού συστήματος η οποία τείνει να εμπεδώσει την μέχρι τώρα επιτευχθείσα απελευθέρωση των εθνικών

---

¹¹⁷ Krugman P. & Obstfeld, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. Pearson.

αγορών.¹¹⁸ Ακόμα, επιχειρεί να απελευθερώσει παραπέρα τις εθνικές αγορές, τόσο οριζόντια με την έννοια της κατάργησης των φραγμών στις συναλλαγές μεταξύ των εθνικών αγορών όσο και κάθετα, με την έννοια της απελευθέρωσης συγκεκριμένων αγορών. Τέλος, αποσκοπεί στην ενοποίηση των κανόνων λειτουργίας τους, δημιουργώντας σταδιακά μία ενιαία παγκόσμια αγορά ελεύθερης και ανοικτής οικονομίας.¹¹⁹ Σε μία παγκοσμιοποιημένη αγορά, τα κράτη στερούνται τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο και σταδιακά τα μέσα παραγωγής τους, διατηρούν όμως έναν ουσιαστικό ρυθμιστικό ρόλο με την έννοια της θέσπισης, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, κανόνων δικαίου και θεσμών που πρόκειται να διασφαλίσουν την ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου.¹²⁰

Το διεθνές εμπόριο αποτελεί κύριο μηχανισμό αλληλεξάρτησης των κρατών και βασικό χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης που περικλείει τη σύγχρονη κοινωνία εκφράζοντας την αυξανόμενη εμπορική και χρηματοοικονομική αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών και δημιουργώντας δραστικά νέα δεδομένα στον παγκόσμιο χάρτη, αλλά και στις πολιτικές πρακτικές σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.¹²¹ Ωστόσο, ο βαρυσήμαντος ρόλος του διεθνούς εμπορίου και η αξιοσημείωτη αύξηση του τους τελευταίους αιώνες είναι αποτέλεσμα πολυάριθμων μεταβολών με το πέρασμα των χρόνων, επηρεάζοντας παράλληλα τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των χωρών.

Πριν από την καθιέρωση και την κυριαρχία της έννοιας του «κράτους», ο όρος «διεθνές εμπόριο» δεν μπορεί να εφαρμοστεί κυριολεκτικά παρά μόνο σαν εμπόριο σε μεγάλες αποστάσεις.¹²² Κατά τον 19^ο αιώνα παρά την εμφάνιση του καπιταλισμού στην Ευρώπη, το διεθνές εμπόριο συνέχισε να μην είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο γεγονός που αντιστράφηκε με το πρώτο κύμα της παγκοσμιοποίησης κατά το τέλος του ίδιου αιώνα, σε συνδυασμό με τις τεχνολογικές εξελίξεις και οδήγησε σε μία θεαματική ανάπτυξη του

---

¹¹⁸ Fabri, H. (2000). "Le règlement des différends au sein de l' OMC: naissance d'une juridiction, consolidation d'un droit". Mélanges offerts en l'honneur de Philippe Kahn. Paris:Litec. Σελ.303

¹¹⁹ Barton, J. & Fisher, B.(1986). International Trade and Investment. Little: Brown and Company. Σελ.26

¹²⁰ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.3

¹²¹ Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.52

¹²² Langer, W. (1968). An Encyclopedia of world history: ancient, medieval and modern. Houghton Mifflin. Σελ.311

διεθνούς εμπορίου.¹²³ Ακόμη, η σύναψη στο τέλος του 19^{ου} αιώνα της πολυμερούς και διεθνούς σύμβασης των Παρισίων που ρύθμιζε την βιομηχανική ιδιοκτησία, έδωσε μία παραπάνω ώθηση στο διεθνές εμπόριο.¹²⁴ Η μεσοπολεμική περίοδος και ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος αποτέλεσαν την τελευταία τροχοπέδη στην περαιτέρω ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου με τις τελευταίες δεκαετίες η ανάπτυξη του να είναι ταχύτερη από ποτέ. Σημαντικό ρόλο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έπαιξε η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ενότητας ώστε να αναπτυχθεί το διεθνές εμπόριο στις χώρες της Κοινότητας, με τη συνθήκη της Ρώμης το 1957 να περιέχει κανόνες διεθνούς εμπορίου αλλά και με τη σύναψη συνθηκών της ΕΟΚ με άλλα κράτη ώστε να αυξηθούν οι διεθνείς εμπορικές συναλλαγές με τρίτα κράτη.¹²⁵ Ακόμη, την ίδια περίοδο η συνθήκη της Κομεκόν μεταξύ των ανατολικών χωρών συνετέλεσε στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και τέλος, αξιοσημείωτη εξέλιξη για το διεθνές εμπόριο ήταν η ίδρυση, από την Επιτροπή του ΟΗΕ για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο, της Uncitral.¹²⁶

Ο περασμένος μισός αιώνας χαρακτηρίστηκε από μία άνευ προηγουμένου επέκταση του διεθνούς εμπορίου. Η μείωση του μεταφορικού κόστους, του κόστους των επικοινωνιών και η τεχνολογική αλλαγή με την ανάπτυξη της πληροφορικής αποτέλεσαν τους παράγοντες που προκάλεσαν τη θεαματική επέκταση του διεθνούς εμπορίου. Ακόμη, διευκόλυναν το εμπόριο και τον συντονισμό της παραγωγής εξαρτημάτων ενός τελικού προϊόντος σε διάφορες χώρες παρέχοντας στις επιχειρήσεις πρόσβαση σε μία παγκόσμια αγορά εντείνοντας τον διεθνή ανταγωνισμό και δημιουργώντας μία μεγαλύτερη, πιο προσιτή και ποιοτικά ανώτερη αγορά για τους καταναλωτές.¹²⁷

---

¹²³ Ρόκας, Ν. & Περάκης, Ε. (2018). Γενικό Μέρος Εμπορικού Δικαίου-Αξιόγραφα. Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.66

¹²⁴ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.6

¹²⁵ Καρακόστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.11

¹²⁶ Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα. Σελ.6

¹²⁷ Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.56-57

3.2.Τα εμπόδια του προστατευτισμού και η σημασία ενός ελεύθερου διεθνούς εμπορίου

Το εμπόριο, ανεξαρτήτως του είδους του, υπόκειται πάντα σε κάποιου είδους ρύθμιση. Όταν αυτή η ρύθμιση εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις πλευρές που εμπορεύονται, τότε αυτό το είδος μπορεί να θεωρηθεί ως ελεύθερο. Ωστόσο, η τάση του προστατευτισμού του ελεύθερου εμπορίου δημιουργεί παράγοντες που βαθμιαία περιορίζουν το ίδιο και την κατάτμηση των εθνικών αγορών εντείνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ χωρών.¹²⁸ Η πρόσβαση των παραγωγών ή εμπόρων προϊόντων στις αγορές άλλων κρατών αποτελεί ζήτημα εξέχουσας σημασίας για το διεθνές εμπόριο, καθώς δύναται να αποτραπεί ή να περιοριστεί. Μέτρα περιορισμού του ελεύθερου εμπορίου που εφαρμόζονται στο εμπόριο προϊόντων και υπηρεσιών αποτελούν οι ποσοστώσεις, οι περιορισμοί συναλλάγματος, οι άδειες εισαγωγής, τα εμπάρκο, οι γραφειοκρατικοί περιορισμοί, οι εθνικές πολιτικές προμήθειας, οι δασμοί αντιντάμπινγκ¹²⁹¹³⁰ και κυρίως η επιβολή δασμολογικών φραγμών στο εμπόριο.

Οι δασμολογικοί φραγμοί εφαρμόζονται σε προϊόντα της αλλοδαπής και περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τους δασμούς αλλά και φόρους και τέλη επί των εισαγωγών και εξαγωγών και τυγχάνουν εφαρμογής κυρίως στο εμπόριο προϊόντων. Οι δασμοί αποτελούν ένα φόρο στα εισαγόμενα αγαθά και μπορούν να υπολογιστούν είτε με βάση την αξία του αγαθού είτε με μία καθορισμένη τιμή ανά εισαγωγή με την επιβολή

---

¹²⁸ Παπαδόπολης-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήναι. Σελ.188-189

¹²⁹ Το ντάμπινγκ είναι μια διαδικασία κατά την οποία μια εταιρεία εξάγει ένα προϊόν στην αγορά σε τιμή χαμηλότερη από την τιμή που κανονικά χρεώνει στη δική της εγχώρια αγορά. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί κάποιες χώρες δίνουν αδικαιολόγητες επιδοτήσεις στα προϊόντα τους είτε γιατί οι εταιρείες έχουν υπερπαραγωγή και πωλούν τα προϊόντα σε μειωμένες τιμές σε άλλες αγορές. Αποτελεί μία μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού καθώς τα προϊόντα πωλούνται σε τιμή που δεν αντικατοπτρίζει ακριβώς το κόστος παραγωγής τους δημιουργώντας συνθήκες ανταγωνισμού υπό τις οποίες οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις είναι δύσκολο να επιβιώσουν. Προκειμένου να προστατευθούν οι τοπικές επιχειρήσεις και αγορές, πολλές χώρες επιβάλλουν αυστηρούς δασμούς στα προϊόντα που θεωρούν ότι αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ στην εθνική τους αγορά. Ο δασμός αντιντάμπινγκ είναι ένας πρόσθετος δασμός και αποτελεί ένα προστατευτικό μέσο που επιβάλλει μία εγχώρια κυβέρνηση σε εισαγωγές που θεωρεί ότι οι τιμές τους είναι χαμηλότερες από την εύλογη αξία της αγοράς πλήττοντας έτσι σοβαρά την κοινοτική παραγωγή. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wtp2014_special_topic_e.pdf

¹³⁰ Πλιάκος, Α. (2012). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.832

τους να οδηγεί στη μείωση της ευημερίας των καταναλωτών και την αύξηση της ευημερίας των παραγωγών.¹³¹

Αυτά τα μέτρα περιορισμού έχουν σχεδιαστεί από το κάθε κράτος για την προστασία των εγχώριων παραγωγών σε σύγκριση με παρόμοια εισαγόμενα προϊόντα και ιδιαιτέρως της νηπιακής βιομηχανίας η οποία, αν και δύναται να έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, βρίσκεται σε νηπιακό στάδιο και ως εκ τούτου δεν είναι ακόμα σε θέση να πετύχει. Ακόμη αποσκοπεί στην ενίσχυση των κρατικών ταμείων,¹³² την αποτροπή ίδρυσης ξένου μονοπωλίου, την προστασία από τον εξωτερικό αθέμιτο ανταγωνισμό, τη μείωση των αρνητικών εξωτερικοτήτων,¹³³ την προστασία από το ντάμπινγκ και την αποφυγή της εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης και αγοραστικής δύναμης.

Η διαδικασία αυτή θεωρείται δυσμενέστερη για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες οι οποίες δέχονται πίεση για να καταργήσουν τους δικούς τους δασμούς και να επιτρέψουν την είσοδο ξένων επενδυτών, ενώ οι πλούσιες χώρες ενεργούν με γνώμονα τα ιδιοτελή τους συμφέροντα και παραμένουν απρόθυμες να δώσουν σημασία στις ανησυχίες των φτωχών χωρών. Το παραπάνω φαινόμενο, έχει δημιουργηθεί λόγω του ενδοκλαδικού εμπορίου της φάσης της «νέας παγκοσμιοποίησης», όπου μεταξύ των κρατών πραγματοποιείται ανταλλαγή ευρέως ομοίων αγαθών και υπηρεσιών σε ένα εξαιρετικά πιο χαμηλό κόστος.¹³⁴

Οι προσπάθειες απελευθέρωσης των εμπορικών συναλλαγών και της διαμόρφωσης ενός ελεύθερου εμπορίου έχουν ξεκινήσει εδώ και αρκετά χρόνια. Βάσει του Γύρου της Ουρουγουάης, αρκετές χώρες σε 22.500 σελίδες έχουν δεσμευτεί να μειώσουν τους δασμούς επί συγκεκριμένων εισαγωγικών αγαθών και υπηρεσιών και να τους «δεσμεύσουν» σε επίπεδα που είναι δύσκολο να αυξηθούν,¹³⁵ εκτός από

---

¹³¹ Μπρεδήμας, Α. & Γουργουρίνης, Α. (2015). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Το Δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.30

¹³² Kenton, W. (2019). Tariff. Investopedia. Ανακτήθηκε από:
<https://www.investopedia.com/terms/t/tariff.asp>

¹³³ Αρνητική εξωτερικότητα στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί η ρύπανση.

¹³⁴ Sachs, J. (2011). The price of civilization. New York: Random House

¹³⁵ Tariffs. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:
https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm

περιπτώσεις συμφωνιών μεταξύ χωρών για συγκεκριμένα προϊόντα.¹³⁶ Ο Γύρος της Ουρουγουάης, μετά από διαπραγματεύσεις 8 ετών, κατάφερε μέσα σε 5 έτη από την 1^η Ιανουαρίου του 1995 να μειώσει τους δασμούς σε ένα πολύ σημαντικό επίπεδο συνάπτοντας πολυάριθμες συμφωνίες. Μεταξύ αυτών ιδιαίτερα σημαντική ήταν στις 26 Μαρτίου 1997, η συμφωνία 40 χωρών που αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 92% του παγκόσμιου εμπορίου προϊόντων τεχνολογίας πληροφοριών να εξαλείψουν τους εισαγωγικούς δασμούς και άλλες επιβαρύνσεις για τα εν λόγω προϊόντα έως το 2000 ή σε κάποιες περιπτώσεις το 2005.¹³⁷¹³⁸

Επιπλέον, οι τρέχουσες διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο της Ατζέντα της Ντόχα συνεχίζουν από το 2001 τις προσπάθειες να αναβαθμίσουν τον ρόλο των αναπτυσσόμενων χωρών λόγω και της αύξησης της σημασίας των χωρών αυτών στο παγκόσμιο σύστημα εμπορικών συναλλαγών την τελευταία δεκαετία. Η παραπάνω αναβάθμιση και η ενίσχυση της ικανότητας των χωρών αυτών να επωφελούνται από το διεθνές εμπόριο συνεπάγεται τη μεγαλύτερη ελευθέρωση του εμπορίου περιορίζοντας τον προστατευτισμό. Αυτό δύναται να πραγματοποιηθεί εστιάζοντας σε λιγότερο αμφιλεγόμενους τομείς που θα μπορούν να συνεισφέρουν σε μεγάλο βαθμό στους αναπτυξιακούς στόχους.¹³⁹

Ήδη τον Δεκέμβριο του 2013, εγκρίθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου η πρώτη πολυμερής νομική πράξη, η Συμφωνία για τη Διευκόλυνση του Εμπορίου που ξεκίνησε να ισχύει τον Φεβρουάριο του 2017, ενώ δύο χρόνια αργότερα, το 2015, σημειώθηκε περαιτέρω πρόοδος μέσω μίας συμφωνίας που αφορούσε το μείζον θέμα της γεωργίας για τη θέσπιση κανόνων που θα περιορίζουν τη στήριξη των γεωργικών επιδοτήσεων δημιουργώντας στρεβλώσεις στο εμπόριο, ενός τομέα ειδικού ενδιαφέροντος για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες.¹⁴⁰ Ο ΠΟΕ, όπως αναπτύσσεται και

---

¹³⁶ Reduction methods. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_swissformula_e.htm

¹³⁷ Tariffs: more bindings and closer to zero. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm

¹³⁸ Βλ. ΔΕΕ C-306/04

¹³⁹ The Doha agenda. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/dohal_e.htm

¹⁴⁰ Agriculture: fairer markets for farmers. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm

παρακάτω, εργάζεται για την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου εξασφαλίζοντας ότι οι διάφορες χώρες διατηρούν τη δυναμική εξάλειψης των εμποδίων στο εμπόριο κατά τις εμπορικές συνομιλίες. Η προσπάθεια ελευθέρωσης του διεθνούς συστήματος εμπορικών συναλλαγών συνεχίζεται και εμπλουτίζεται συνεχώς ώστε να επιτευχθεί η δημιουργία ενός πολυμερούς εμπορικού συστήματος, έχοντας ήδη ωφελήσει πλειάδα αναπτυσσόμενων χωρών που έχουν αρχίσει να βιώνουν μία φάση διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης.¹⁴¹

3.2.1. Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον περιορισμό των πολιτικών προστατευτισμού

Η ΕΕ αποσκοπεί με την εμπορική πολιτική της στην τόνωση της απασχόλησης και τη δημιουργία μιας πιο σύγχρονης, βιώσιμης και αειφόρου οικονομίας ώστε να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της στο εξωτερικό. Η σημασία του ελεύθερου εμπορίου για την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας είναι μεγαλύτερη από ποτέ άλλοτε καθώς η παρεμπόδιση της εισόδου πρώτων υλών ή η αύξηση του κόστους εισαγωγής τους συνεπιφέρει διόγκωση των εξόδων των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους στο εξωτερικό. Η ΕΕ προωθεί δυναμικά ένα πρόγραμμα αμοιβαίου ανοίγματος των αγορών της και των αγορών των σημαντικότερων διμερών εμπορικών εταίρων της με τις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου. Πριν από το 2006, οι συμφωνίες αυτές αντιπροσώπευαν λιγότερο από το ένα τέταρτο των εμπορικών συναλλαγών ενώ εάν όλες οι διαπραγματεύσεις που βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε εξέλιξη ολοκληρωθούν επιτυχώς, οι συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου θα αντιπροσωπεύουν τα δύο τρίτα του εμπορίου της ΕΕ.

Η συμφωνία για τα εμπορεύματα αφορά την περαιτέρω μείωση των επιβαλλόμενων δασμών στα βιομηχανικά προϊόντα κατά μέσο όρο 33% ώστε οι ισχύοντες δασμοί να είναι κατά μέσο όρο 6,8% έως 4,1% ενώ καταργεί τους δασμούς σε

---

¹⁴¹ Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (2019). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. Ανακτήθηκε από: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/161/the-european-unionand-the-world-trade-organisation>

προϊόντα όπως τα φάρμακα και τα οικοδομικά υλικά. Θεσπίζει ακόμα ειδικούς κανόνες για θέματα όπως τα τεχνικά και γραφειοκρατικά εμπόδια στο εμπόριο, την τελωνειακή αξία ενός προϊόντος, τις επιδοτήσεις και το αντιντάμπινγκ¹⁴² ώστε να επιταχύνονται οι εμπορικές συναλλαγές και να ενισχύονται οι υποχρεώσεις των κρατών σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στην αγορά και την ανταλλαγή πληροφοριών,¹⁴³ με τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ να είναι πλούσια σε αποφάσεις δικαστηρίων σε θέματα δασμολογητέας αξίας.¹⁴⁴ Έπειτα, οι στόχοι των υπολοίπων συμφωνιών είναι αρχικά το άνοιγμα νέων αγορών για τα αγαθά και τις υπηρεσίες, βάσει αρχών που διασφαλίζουν ότι μία επιχείρηση ενός τρίτου κράτους δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται μειονεκτικά έναντι τρίτων επιχειρήσεων,¹⁴⁵ αλλά και η μεγαλύτερη προστασία των επενδύσεων και των επενδυτικών ευκαιριών. Η τελευταία είναι ιδιαίτερος σημαντική για την ΕΕ η οποία κατέχει το 36% των άμεσων ξένων επενδύσεων στον κόσμο και δέχεται το 19% αυτών των επενδύσεων στο έδαφος της.¹⁴⁶ Τέλος, στοχεύει στη δημιουργία συνθηκών μεγαλύτερης ασφάλειας μέσω της θέσπισης σαφών κανόνων σχετικά με τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, τον ανταγωνισμό και τις δημόσιες συμβάσεις, δεδομένης της αύξησης των απατών, απομιμήσεων και παραχαράξεων, αλλά και στη στήριξη της διατηρήσιμης ανάπτυξης μέσω της προώθησης της συνεργασίας, της διαφάνειας και του διαλόγου σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.¹⁴⁷

3.2.2. Η προοπτική ενός ελεύθερου εμπορίου και το περιβάλλον

Το ζήτημα των εμποδίων στο διεθνές εμπόριο μέσω των μέτρων περιορισμού των εισαγωγών ή εξαγωγών που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις των χωρών με σκοπό την

---

¹⁴² Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ.137

¹⁴³ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.823-824

¹⁴⁴ Βλ. ΔΕΕ C-93/96, C-263/06, C-61/94 για δασμούς αντιντάμπινγκ

¹⁴⁵ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.830

¹⁴⁶ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.825

¹⁴⁷ Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Εμπόριο. (2016). Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακτήθηκε από: http://publications.europa.eu/resource/cellar/9a2c5c3e-0d03-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0004.01/DOC_1

προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί ένα φλέγον ζήτημα. Τα μέλη της διεθνούς εμπορικής κοινότητας υποστηρίζουν ότι η περιβαλλοντική θεματική αντιπροσωπεύει ένα ακόμη πρόσχημα των κυβερνήσεων με σκοπό τη λήψη μέτρων εμπορικού προστατευτισμού. Οι περιβαλλοντολόγοι όμως, υποστηρίζουν ότι οι δομές της πολιτικής του διεθνούς εμπορίου υπονομεύουν τους στόχους των εθνικών πολιτικών για την περιβαλλοντική προστασία.¹⁴⁸

Παρόλα αυτά, η διεθνής τάση δείχνει πως κλίνει και προσπαθεί έντονα για την εξάλειψη των πολιτικών προστατευτισμού, προσπαθώντας παράλληλα να υιοθετήσει μέσα και πρακτικές που δεν θα καταστήσουν την απελευθέρωση του εμπορίου καταστρεπτική για το περιβάλλον. Μία επιθυμητή, από οικονομικής άποψης, ελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και διευκόλυνση μεταφοράς του όγκου των εμπορευμάτων ανά ήπειρο, θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε διόγκωση των ρύπων που προκαλούνται από τις εμπορικές μεταφορές βλάπτοντας το περιβάλλον. Ωστόσο, όπως αναπτύσσεται και παρακάτω, το εμπόριο μπορεί να επιδράσει θετικά στο περιβάλλον και την ανάπτυξη αν χρησιμοποιηθεί ως μέσο προαγωγής των πράσινων τεχνολογιών. Με αυτόν τον τρόπο, οι επιπτώσεις της εκτεταμένης ρύπανσης των μεταφορών θα μειωθούν σε σημαντικό βαθμό, ενώ παράλληλα το όφελος για τις αναπτυσσόμενες χώρες θα είναι αρκετά μεγάλο προκαλώντας πολυάριθμες θετικές οικονομικές και κοινωνικές επιδράσεις.

3.3. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις του διεθνούς εμπορίου

Η ολοένα και μεγαλύτερη επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου αποτελεί τον λόγο για τον οποίο το εμπόριο εμπλέκεται όλο και περισσότερο σε συζητήσεις για την αλλαγή του κλίματος και η αύξηση των αρνητικών εξωτερικοτήτων εξηγεί τον λόγο ύπαρξης ανησυχιών σχετικά με τις ανεπανόρθωτες περιβαλλοντικές βλάβες που τείνει να προκαλέσει η δραματική αύξηση των διεθνών συναλλαγών. Αρχικά, ο τομέας των

---

¹⁴⁸ Στάγκος, Π. (1996, Οκτώβριος). Προστασία του Περιβάλλοντος και Δίκαιο της Απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου. Η δύσκολη συνύπαρξη. Νόμος+Φύση. Ανακτήθηκε από: <https://nomosphysis.org.gr/7016/prostasia-tou-periballontoskai-dikaio-tis-apeleutherosis-tou-diethnous-emporiou-i-duskoli-sunuparksi-oktobrios-1996/#>

μεταφορών με την εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου, διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στο διεθνές εμπόριο αντιπροσωπεύοντας παράλληλα μία σημαντική πηγή κατανάλωσης ενέργειας και ρύπανσης. Η εκτεταμένη ρύπανση προκαλείται από τις οδικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες και αεροπορικές εμπορευματικές μεταφορές αλλά και από άλλους παράγοντες όπως οι συσκευασίες όλων των εμπορευμάτων προκαλώντας εξαιρετικά δυσμενή αποτελέσματα για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Αναφορικά με τη ρύπανση που προκαλείται από τις μεταφορές, αξιοσημείωτο είναι ότι το πετρέλαιο αντιπροσωπεύει το 95% της συνολικής ενέργειας που χρησιμοποιείται από τις παγκόσμιες μεταφορές καθιστώντας το σημαντική πηγή εκπομπών αερίων θερμοκηπίου. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Διεθνή Οργανισμού Ενέργειας, το 2004, οι μεταφορές ήταν υπεύθυνες για το 23% των παγκόσμιων εκπομπών αερίου θερμοκηπίου ως αποτέλεσμα της επέκτασης του διεθνούς εμπορίου και της διαδικασίας διεθνούς ανταλλαγής που απαιτεί τη μεταφορά εμπορευμάτων από τις χώρες παραγωγής στις χώρες κατανάλωσης, με το ποσοστό αυτό σήμερα να σημειώνει συνεχή αύξηση. Περίπου το 74% των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα που αφορούν την ενέργεια στον τομέα των μεταφορών προέρχεται από τις οδικές μεταφορές ενώ το 12% από τις αεροπορικές.¹⁴⁹¹⁵⁰

Στο πλαίσιο του αποτυπώματος του άνθρακα των διεθνών μεταφορών, «τα μίλια τροφίμων» αποτελούν μία αναδυόμενη ιδέα που περιλαμβάνει τον υπολογισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που σχετίζονται με τη μεταφορά τροφίμων σε μεγάλες αποστάσεις ώστε να φτάσει στον τελικό καταναλωτή. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι τα προϊόντα πρέπει να είναι τοπικά στον μέγιστο δυνατό βαθμό, γεγονός που δεν ισχύει καθώς το πραγματικό «αποτύπωμα άνθρακα» της εγχώριας παραγωγής έναντι των εισαγόμενων προϊόντων είναι πολύ περίπλοκο. Αυτό γιατί ο τρόπος μεταφοράς (οδικός, θαλάσσιος, σιδηροδρομικός, αεροπορικός) και η απόσταση

¹⁴⁹ Διαφορετική και υπό αμφισβήτηση είναι η εκτίμηση του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού ο οποίος το 2007 εκτιμούσε ότι σχεδόν το 90% του παγκόσμιου εμπορίου εμπορευμάτων σε όγκο μεταφέρεται δια θαλάσσης με το μεγαλύτερο μέρος εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα να προέρχεται από τις οδικές. Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία ο τομέας των μεταφορών δεν παίζει τόσο καθοριστικό ρόλο για τη περιβαλλοντική μόλυνση που προκαλεί το διεθνές εμπόριο λαμβάνοντας υπόψη, σύμφωνα με την ίδια έρευνα ότι οι θαλάσσιες μεταφορές παράγουν μόλις το 8,6% των εκπομπών διοξειδίων του άνθρακα του τομέα των μεταφορών.

¹⁵⁰ The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

δεν είναι οι μόνοι καθοριστικοί παράγοντες που συμβάλλουν στις εκπομπές του διοξειδίου. Ο κύκλος ζωής των προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των μεθόδων παραγωγής παίζει επίσης βαρυσήμαντο ρόλο. Μελέτες που έχουν διεξαχθεί σχετικά με τη «χιλιομετρική απόσταση άνθρακα» των εμπορευόμενων αγαθών επαληθεύουν ότι το αποτέλεσμα μπορεί να είναι αντίθετο από το συνήθως προφανές. Έχει υποστηριχθεί, για παράδειγμα, ότι τα άνθη που παράγονται στην Κένυα και μεταφέρονται αεροπορικά στην Ευρώπη παράγουν λιγότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τα λουλούδια που καλλιεργούνται στην Ολλανδία ή ένα αρνί που παράγεται στη Νέα Ζηλανδία και μεταφέρεται στο Ηνωμένο Βασίλειο παράγει 70% λιγότερο διοξείδιο του άνθρακα από το να παραγόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Συμπερασματικά, αποτελεί ένα ζήτημα που χρειάζεται ανάλυση κατά περίπτωση και εμπειρική επαλήθευση.¹⁵¹

Στη διεθνή βιβλιογραφία και οικονομική επιστήμη έχει αναπτυχθεί ένα εννοιολογικό πλαίσιο σχετικά με τον τρόπο που η διόγκωση του εμπορικού όγκου μπορεί να επηρεάσει το περιβάλλον, το οποίο εφαρμόστηκε πρώτη φορά στη μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (NAFTA).¹⁵² Το τελευταίο, διακρίνει τον αντίκτυπο της ελευθέρωσης του εμπορίου σε τρεις ανεξάρτητες επιδράσεις: κλίμακα, σύνθεση και τεχνική και διερευνά τη σχέση μεταξύ διεθνούς εμπορίου και αλλαγής του κλίματος.¹⁵³

Το φαινόμενο της «κλίμακας» εστιάζει στην επίδραση της οικονομικής δραστηριότητας ως αποτέλεσμα του ελεύθερου εμπορίου στις εκπομπές αερίων θερμοκηπίων με γενικό επιχείρημα ότι η επέκταση του εμπορίου θα αυξήσει και την κατανάλωση ενέργειας και συνεπώς θα οδηγήσει σε υψηλότερα επίπεδα εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.¹⁵⁴ Η επίδραση της «σύνθεσης» αφορά το πώς η ελευθέρωση του εμπορίου διαφοροποιεί το μείγμα παραγωγής μίας χώρας προς εκείνα τα προϊόντα στα οποία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα. Βάσει της θεωρίας του εμπορίου που έχει ήδη

---

¹⁵¹ The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

¹⁵² Krugman, P. & Obstfeld, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. Pearson.

¹⁵³ Cherniwchan, J. & Copeland, B. & Scott Taylor, M. (2016, Σεπτέμβριος). Trade and the Environment: New Methods, Measurements, and Results. National Bureau of Economic Research. Σελ.26. Ανακτήθηκε από: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22636/w22636.pdf

¹⁵⁴ Perez, O. (2011, Φεβρουάριος). International Trade Law and the Environment. Bar Ilan Law School. Σελ. 385-386. Ανακτήθηκε από: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1765042

αναπτυχθεί, το εμπόριο είναι ωφέλιμο για αμφότερα τα εμπλεκόμενα μέρη επιτρέποντας σε καθένα να ειδικεύεται σε αγαθά που μπορεί να παράγει με σχετική απόδοση. Αυτή η ανακατανομή πόρων είναι ο τρόπος με τον οποίο το εμπόριο βελτιώνει την οικονομική αποδοτικότητα.¹⁵⁵ Η επίδραση στις εκπομπές αερίων εξαρτάται από τους τομείς στους οποίους μια χώρα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, ώστε να υπάρχουν λιγότερες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου εάν οι αναπτυσσόμενοι τομείς είναι λιγότερο ενεργειακοί από τους συμβατικούς τομείς.

Τέλος, στην επίδραση «τεχνικής», το άνοιγμα του εμπορίου δύναται να οδηγήσει σε βελτιώσεις στην ενεργειακή απόδοση έτσι ώστε η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών να προκαλεί λιγότερες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου. Η μείωση μπορεί να επιτευχθεί καθώς το ελεύθερο εμπόριο θα αυξήσει τη διαθεσιμότητα και θα μειώσει το κόστος των φιλικών προς το περιβάλλον αγαθών, υπηρεσιών και τεχνολογιών, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για χώρες με περιορισμένη πρόσβαση στα αγαθά αυτά.¹⁵⁶ Ειδικότερα, οι εξαγωγείς θα αποκτήσουν πρόσθετη πρόσβαση στην αγορά δημιουργώντας κίνητρα για την ανάπτυξη νέων προϊόντων, υπηρεσιών και τεχνολογιών για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Ακόμη, η αύξηση του εισοδήματος δύναται να καλλιεργήσει στο σύνολο της κοινωνίας την επιδίωξη της ανάγκης μίας καλύτερης περιβαλλοντικής ποιότητας.¹⁵⁷ Έτσι, η «τεχνική» αποτελεί την κύρια οδό μέσω της οποίας το άνοιγμα του εμπορίου μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση της κλιματικής αλλαγής. Με δεδομένο ότι οι συνέπειες της κλίμακας και της τεχνικής τείνουν να λειτουργούν σε αντίθετες κατευθύνσεις και η επίδραση της σύνθεσης εξαρτάται από το συγκριτικό πλεονέκτημα των χωρών, ο συνολικός αντίκτυπος του εμπορίου στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου δεν μπορεί να προσδιοριστεί απόλυτα και με ασφάλεια καθώς θα εξαρτηθεί από το μέγεθος καθενός από τα τρία αποτελέσματα. Υποστηρίζεται πάντως ότι η αύξηση

---

¹⁵⁵ Grossman, G. & Krueger, A. (1995). Economic Growth and the Environment. EconPapers. Σελ.365. Ανακτήθηκε από:

https://econpapers.repec.org/article/oupqjecon/v_3a110_3ay_3a1995_3ai_3a2_3ap_3a353-377..htm

¹⁵⁶ Reinaud, J. (2009, Ιανουάριος). Trade, Competitiveness and Carbon Leakage: Challenges and Opportunities. Ghatham House. Σελ.13. Ανακτήθηκε από:

<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Meetings/Meeting%20Transcripts/0109reinaud.pdf>

¹⁵⁷ Andonova, L. (2004). Transnational Politics of the Environment: The European Union and Environmental Policy in Central and Eastern Europe. ResearchGate. Σελ.8. Ανακτήθηκε από:

https://www.researchgate.net/publication/238425158_Andonova_Liliana_B_2004_Transnational_Politics_of_the_Environment_The_European_Union_and_Environmental_Policy_in_Central_and_Eastern_Europe

της διαθεσιμότητας των αγαθών, υπηρεσιών και τεχνολογιών ενδέχεται να έχουν σημασία για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και να καταστήσουν το εμπόριο ως μέσο αντιμετώπισης της υπερθέρμανσης του πλανήτη.¹⁵⁸

Τέλος, το ελεύθερο διεθνές εμπόριο αδιαμφισβήτητα αποτελεί ένα θέμα αυξανουσας σημασίας για την περιβαλλοντική πολιτική η οποία λειτουργώντας αμφίδρομα, μπορεί να προκαλέσει εμπορικές και οικονομικές στρεβλώσεις. Ωστόσο, αν και το διεθνές εμπόριο είναι μία βασική πηγή δημιουργίας και διατήρησης περιβαλλοντικών προβλημάτων, παρέχει επίσης δυνατότητες αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων. Οι λύσεις αυτές ενδέχεται να απαιτούν διεθνείς συμφωνίες και εναρμόνιση των εθνικών κανονισμών με εμπορικές πολιτικές που στοχεύουν στην αντιμετώπιση παγκόσμιων περιβαλλοντικών ζητημάτων.¹⁵⁹ Οι οικονομολόγοι με τη σειρά τους, έχουν διαμορφώσει δύο ευρείες θέσεις για τη σχέση μεταξύ εμπορίου και περιβάλλοντος. Από τη μία, οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι τείνουν να υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει εγγενής ασυμβατότητα μεταξύ του εμπορίου και της ανησυχίας για το περιβάλλον, επισημαίνοντας πώς η μέριμνα για το περιβάλλον μπορεί να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με το βασικό υπόδειγμα του ελεύθερου εμπορίου ενώ, οι περιβαλλοντικοί ακτιβιστές ισχυρίζονται ότι υπάρχει μια θεμελιώδης σύγκρουση μεταξύ των απαιτήσεων της προστασίας του περιβάλλοντος και ενός φιλελεύθερου διεθνούς εμπορικού καθεστώτος.¹⁶⁰

Αξίζει ακόμα να σημειωθεί, ότι η επίδραση του διεθνούς εμπορίου στο ύψος των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης εδώ και δεκαετίες, με τα αποτελέσματα των ερευνών να μη συγκλίνουν προς μία μόνο άποψη. Σε μία εκτεταμένη έρευνα το 2011, ο Hossain εξετάζοντας τα δεδομένα σε 9 αναπτυσσόμενες χώρες με δυναμικούς ρυθμούς ανάπτυξης, συμπέρανε ότι τόσο η οικονομική ανάπτυξη όσο και το διεθνές εμπόριο, οδηγούν σε σημαντική αύξηση

---

¹⁵⁸ The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

¹⁵⁹ Frankel, J. (2009). Environmental Effects of International Trade. HKS Faculty Research Working Paper. John F. Kennedy School of Government-Harvard University. Σελ.41. Ανακτήθηκε από: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4481652/Frankel_EnvironmentalEffects.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁶⁰ Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.43

εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα τόσο μακροπρόθεσμα όσο και βραχυπρόθεσμα. Κατέληξε έτσι στο ότι η απουσία πολιτικών εξοικονόμησης ενέργειας και αυστηρής περιβαλλοντικής νομοθεσίας, λόγω της δεδομένης οικονομικής ανάπτυξης σε αυτές τις χώρες, η κατανάλωση ενέργειας είναι εντονότερη προκαλώντας σοβαρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις.¹⁶¹ Το ίδιο έτος, η Sharma χρησιμοποίησε ένα μοντέλο δυναμικής επεξεργασίας δεδομένων ερευνώντας 69 χώρες ώστε να εντοπίσει τους προσδιοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα, χρησιμοποιώντας εμπειρικά στοιχεία από το 1985 έως το 2005. Από τις χώρες που επιλέχθηκαν οι 28 είχαν υψηλό εισόδημα, οι 27 μεσαίο και οι 14 χαμηλό. Τα κύρια ευρήματα της έρευνας ήταν ότι το άνοιγμα του εμπορίου, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και η κατανάλωση ενέργειας έχουν θετική επίδραση στην αύξηση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα.¹⁶²

Το 2012, ο Al-mulali ερεύννησε τους παράγοντες που επηρεάζουν τις εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα σε 12 χώρες της Μέσης Ανατολής καταλήγοντας ότι η συνολική κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας, οι άμεσες καθαρές εισροές από ξένες επενδύσεις, το ΑΕΠ, και το συνολικό εμπόριο ήταν σημαντικοί παράγοντες για την αύξηση των εκπομπών του στις χώρες αυτές.¹⁶³ Τέλος, το 2014 οι Al-mulali & Sheau-Ting έκαναν μια οικονομετρική ανάλυση του εμπορίου, των εξαγωγών, των εισαγωγών, της κατανάλωσης ενέργειας και των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα όπου αναλύθηκαν 189 χώρες. Σαν συμπέρασμα, το εμπόριο, η κατανάλωση ενέργειας και οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα αναπτύσσουν μακροπρόθεσμα θετική σχέση μόνο όταν το μερίδιο του εμπορίου στο ΑΕΠ είναι σημαντικό και η ανάπτυξη των χωρών είναι υψηλή. Αντίθετα, η σχέση μεταξύ των μεταβλητών αυτών είναι αρνητική ή μη σημαντική μακροπρόθεσμα, όταν το εμπόριο δεν έχει μεγάλο μερίδιο στο ΑΕΠ των χωρών και όταν οι χώρες αυτές βρίσκονται σε αρχικά στάδια ανάπτυξης.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Hossain, M. S. (2011). Panel estimation for CO2 emissions, energy consumption, economic growth, trade openness and urbanization of newly industrialized countries. *Energy Policy*. Σελ.6991–6999

¹⁶² Sharma, S. (2011). Determinants of carbon dioxide emissions: Empirical evidence from 69 countries. *Applied Energy*. Σελ.376–382.

¹⁶³ Al-mulali, U. (2012). Factors affecting CO2 emission in the Middle East: A panel data analysis. *Energy*. Σελ.564–569

¹⁶⁴ Al-mulali, U. & Sheau-Ting, L. (2014). Econometric analysis of trade, exports, imports, energy consumption and CO2 emission in six regions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. Σελ.484–498

3.4.Σύνδεση της ποσοτικής εξέλιξης του εμπορίου και των περιβαλλοντικών μέτρων

Η παγκόσμια οικονομία τις τελευταίες δεκαετίες έχει υποστεί βαθιές αλλαγές με το συνολικό μέγεθος της οικονομικής δραστηριότητας να αυξάνεται ραγδαία ως αποτέλεσμα της αύξησης του πληθυσμού και του κατά κεφαλήν εισοδήματος.¹⁶⁵ Παράλληλα, υφίσταται μία σημαντική οικονομική ενοποίηση λόγω της ραγδαίας προόδου των τεχνολογιών και την επακόλουθη μείωση του κόστους της επικοινωνίας και πληροφόρησης. Ακόμη, η μείωση του κόστους των αεροπορικών και θαλάσσιων μεταφορών επέκτεινε το εύρος και τον όγκο των εμπορευμάτων που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Η μείωση των εμπορικών περιορισμών και των περιορισμών στις εμπορικές επενδύσεις, ως επιπλέον παράγοντας, διαμορφώνει ένα νέο καθεστώς στο πεδίο διεθνών συναλλαγών μονομερώς, διμερώς, περιφερειακά και πολυμερώς όπου οι χώρες δύνανται να εξειδικεύονται σε διάφορους τομείς με την υποδιαίρεση των παραγωγικών διαδικασιών σε εξειδικευμένες μονάδες παραγωγής ανά τον κόσμο. Οι αλλαγές αυτές στις οικονομικές πολιτικές έχουν διευρύνει τον αριθμό των χωρών που συμμετέχουν στην παγκόσμια αγορά, με τις αναπτυσσόμενες χώρες σήμερα να αντιπροσωπεύουν το 36% των παγκόσμιων εξαγωγών, ποσοστό διπλάσιο από αυτό της δεκαετίας του 1960.¹⁶⁶

Το καθαρό αποτέλεσμα των παραπάνω είναι μία τεράστια αύξηση του διεθνούς εμπορίου τις τελευταίες δεκαετίες. Σύμφωνα με στοιχεία της έκθεσης της GATT το έτος 1954, η αύξηση του όγκου των εμπορευμάτων είναι διαρκής και σταθερή ήδη από τα στοιχεία των ετών 1937 έως 1954.¹⁶⁷ Από τότε μέχρι σήμερα, το παγκόσμιο εμπόριο καταγράφει αύξηση μεγαλύτερη από 27 φορές σε όγκο.¹⁶⁸ Συγκριτικά, το επίπεδο του

---

¹⁶⁵ DataBank. The World Bank. Ανακτήθηκε από:

<https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators>

¹⁶⁶ The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

¹⁶⁷ International Trade 1954. (1955, July). General Agreement on Tariffs and Trade. Σελ.7. Ανακτήθηκε

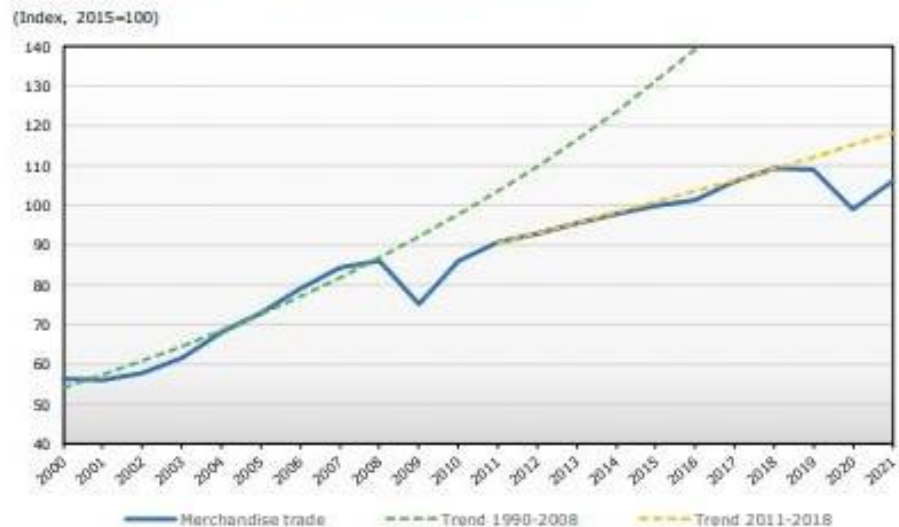
από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/international_trade_1954.pdf

¹⁶⁸ World Development Indicators. The World bank. Ανακτήθηκε από:

<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>

παγκόσμιου ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 8 φορές την ίδια περίοδο.¹⁶⁹ Παράλληλα, το μερίδιο του διεθνούς εμπορίου στο παγκόσμιο ΑΕΠ έχει αυξηθεί από 5,5% το 1950 σε 20,5% στις αρχές του 21^{ου} αιώνα.¹⁷⁰ Η ανοδική αυτή τάση συνεχίζεται έντονα μέχρι και σήμερα με το μέγεθος του παγκόσμιου όγκου εισαγωγών και εξαγωγών να φτάνει το 2002 τα 5,79 τρις δολάρια για το σύνολο των σημαντικότερων οικονομιών παγκοσμίως, ενώ το 2019 έφτασε τα 18,2 τρις δολάρια.¹⁷¹ Η ανοδική τάση του διεθνούς εμπορίου περιγράφεται και στα παρακάτω διαγράμματα, στα οποία παρατηρούνται οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης του 2008 με 2009 καθώς και το 2020 ως η χρονιά η οποία σημαδεύτηκε από τις αδιανόητες συνέπειες του COVID-19, οι οποίες αναλύονται παρακάτω.

Chart 2.1 World merchandise trade volume, 2000-21

Note: Figures for 2020 and 2021 are projections.

Εικόνα 1

Διαγραμματική απεικόνιση της αυξητικής τάσης του παγκόσμιου όγκου εμπορευματικών συναλλαγών και οι προσδοκώμενες τάσεις κατά το διάστημα 2000-2021. Ανακτήθηκε από:

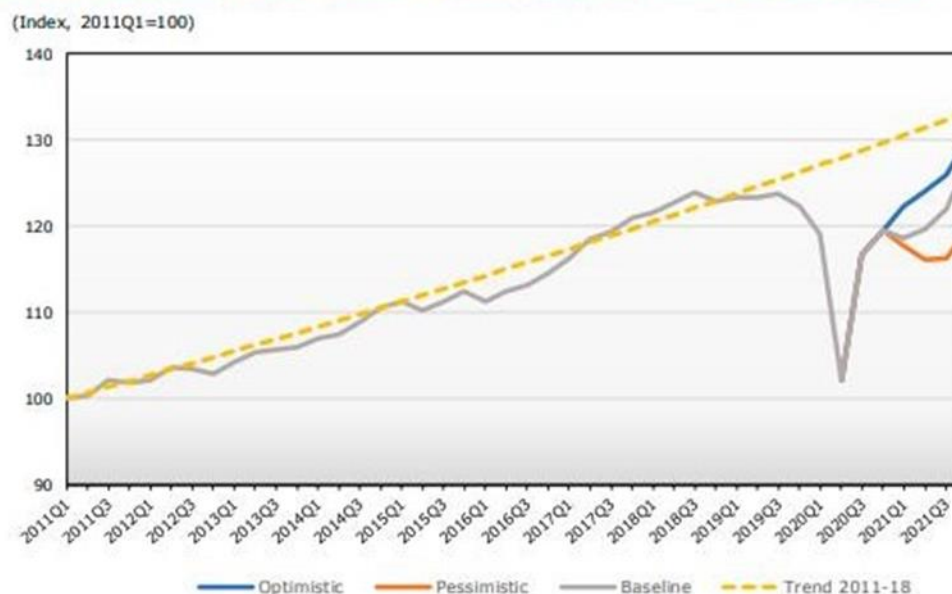
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

¹⁶⁹ The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

¹⁷⁰ GDP growth. The World Bank Data. Ανακτήθηκε από: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

¹⁷¹ World Merchandise Exports and Imports by Commodity (HS02). TrendEconomy. Ανακτήθηκε από: <https://trendeconomy.com/>

Chart 2.10 Merchandise trade volume - optimistic and pessimistic scenarios

Εικόνα 2

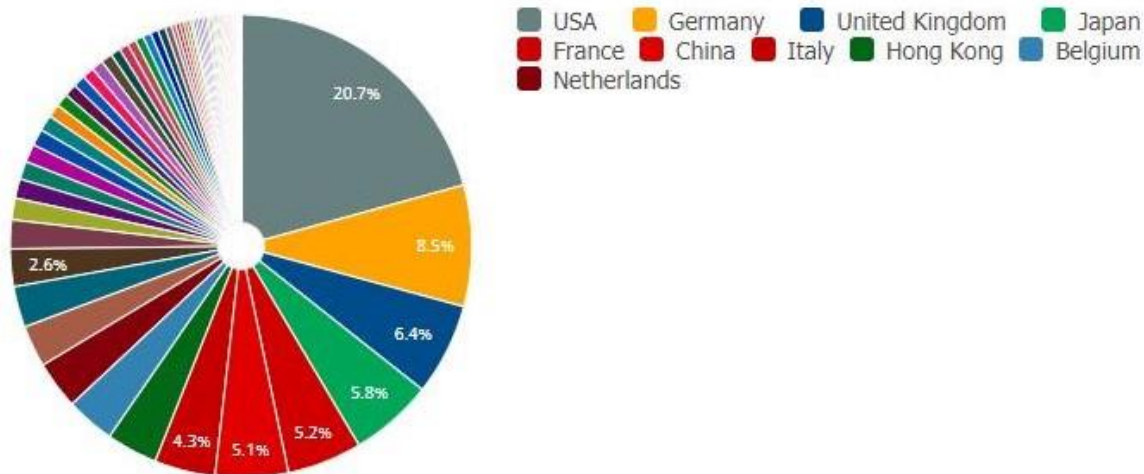
Διαγραμματική απεικόνιση των αισιόδοξων και απαισιόδοξων σεναρίων για το μέλλον του παγκόσμιου όγκου εμπορευματικών συναλλαγών. Ανακτήθηκε από:

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

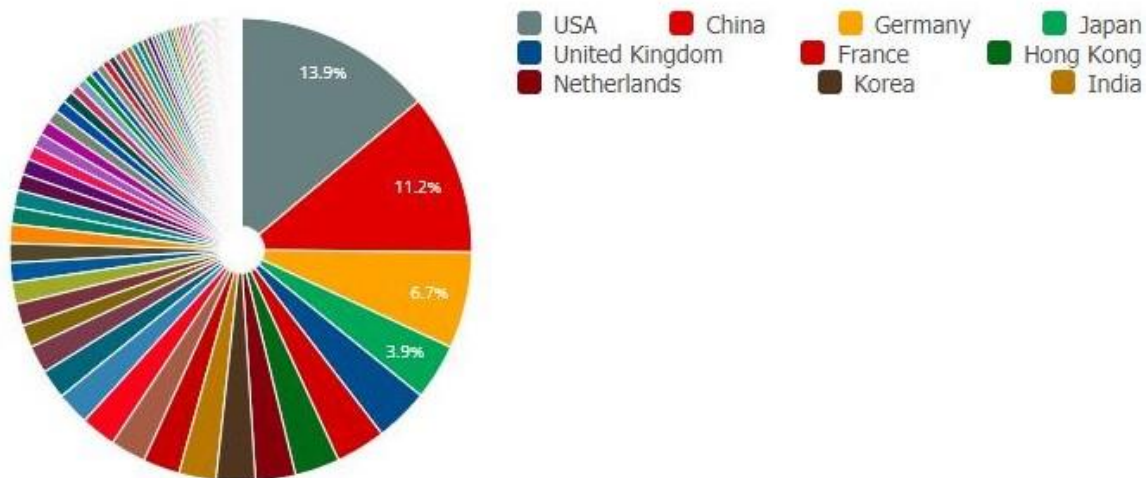
Αξιοσημείωτες είναι επίσης οι εναλλαγές των πιο ισχυρών κρατών στο διεθνές εμπόριο κατά την πρώτη εικοσαετία του 21ου αιώνα. Όπως φαίνεται από τα παρακάτω διαγράμματα, οι ΗΠΑ εξακολουθούν, με το πέρασμα των χρόνων, να είναι η μεγαλύτερη εμπορική δύναμη στο κόσμο, ωστόσο η άνοδος της Κίνας στη δεύτερη θέση των παγκόσμιων εμπορικών δυνάμεων είναι εντυπωσιακή. Την ίδια στιγμή βλέπουμε την αποδυνάμωση των ευρωπαϊκών χωρών της Ιταλίας και του Βελγίου και την άνοδο της Κορέας και της Ινδίας.¹⁷²

¹⁷² World Merchandise Exports and Imports by Commodity (HS02). TrendEconomy. Ανακτήθηκε από: https://trendeconomy.com/data/commodity_h2

Time period 2002

Time period 2019

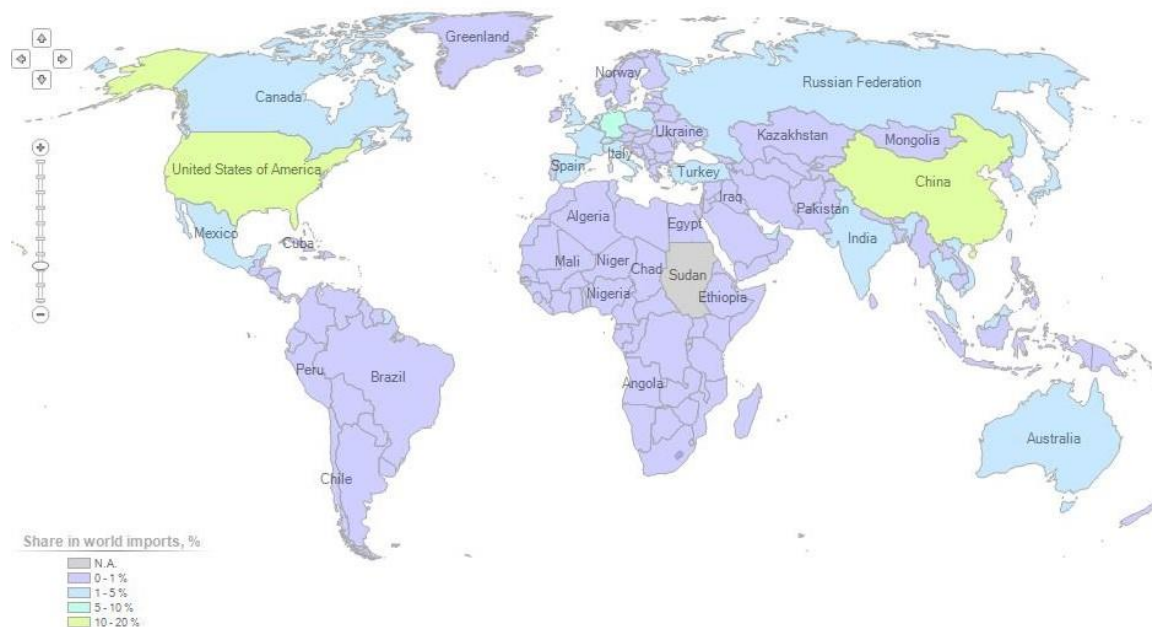

Εικόνα 3, Εικόνα 4

Κατανομή του παγκόσμιου όγκου των εμπορικών συναλλαγών ανά χώρα τα έτη 2002 και 2019.
Ανακτήθηκαν από: https://trendeconomy.com/data/commodity_h2

List of importing countries for the selected product in 2019

Product : TOTAL All products

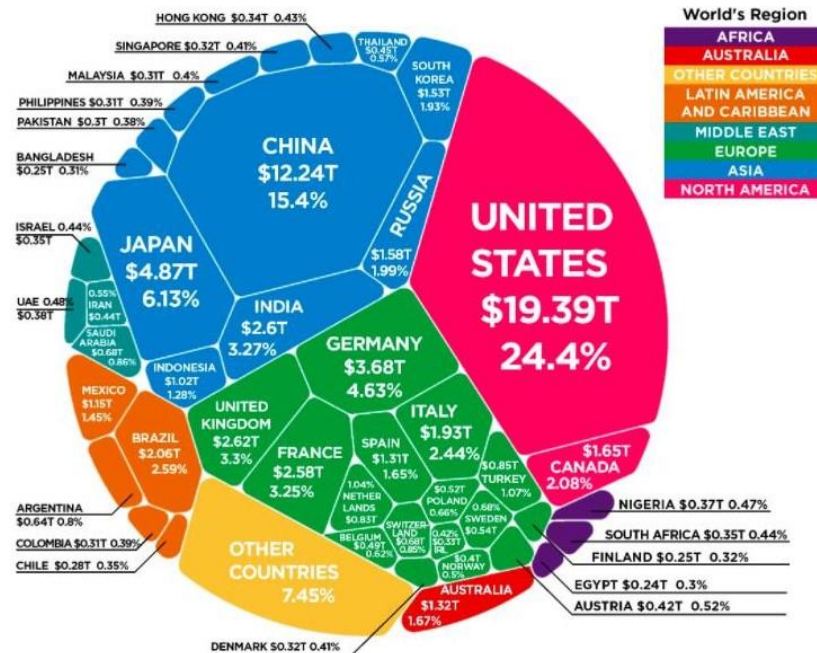
Εικόνα 5

Κατανομή του παγκόσμιου όγκου των εμπορικών συναλλαγών ανά χώρα το 2019. Ανακτήθηκε από:

https://www.trademap.org/Country_SelProduct_Map.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c3

Ωστόσο, η εντυπωσιακή εμπορική άνοδος της Κίνας, δεν εντοπίζεται σε τόσο έντονο βαθμό στην κατανομή κατά χώρα του παγκόσμιου ΑΕΠ, όπως γίνεται φανερό από το παρακάτω γράφημα. Η διαφορά τους αγγίζει τις 9 ποσοστιαίες μονάδες, με το ΑΕΠ των ΗΠΑ να αποτελεί το 24,4% της παγκόσμιας οικονομίας και της Κίνας το 15,4%. Ακολουθούν η Ιαπωνία με 6,1% επί του παγκόσμιου ΑΕΠ και η Γερμανία με το 4,6% σχηματίζοντας αθροιστικά και οι τέσσερις μεγαλύτερες οικονομίες το 50% της παγκόσμιας οικονομίας.¹⁷³

¹⁷³ Το παγκόσμιο ΑΕΠ και η κατανομή του κατά χώρα. (2020, Μάρτιος 21). Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.gr/arthra-eea/to-pagkosmio-aep-ke-i-katanomi-tou-kata-chora/>

Εικόνα 6

Η παγκόσμια οικονομία ανά ΑΕΠ χώρας. Ανακτήθηκε από: <https://howmuch.net/articles/the-world-economy-2017>

Όπως είναι φυσικό, η ραγδαία αύξηση του όγκου των εμπορευματικών συναλλαγών παγκοσμίως και η επερχόμενη μόλυνση εξαιτίας αυτής σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους καταστροφικούς περιβαλλοντικά παράγοντες έχει καταστήσει την διεθνή προστασία του περιβάλλοντος να έχει πλέον απολαύει έναν αξιοσημείωτο βαθμό αποδοχής στο ευρύτερο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου και των διεθνών θεσμών με την ένσταση της απλής ευχετικής διατύπωσης να έχει απομακρυνθεί εδώ και δεκαετίες.¹⁷⁴ Η νέα περιβαλλοντική πραγματικότητα ως αποτέλεσμα όλων των παραγόντων που την επηρεάζουν έχει οδηγήσει στην αναδιαμόρφωση και προσαρμογή των προϋπαρχόντων στόχων στα νέα πιο κρίσιμα δεδομένα και στη σύναψη συμφωνιών για όλους τους τομείς που αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον.

Επιπρόσθετα, οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής με την νομοθετική επιβολή άμεσων και συγκεκριμένων κανόνων αντιρρύπανσης αυξάνουν την περιβαλλοντική προστασία υποχρεώνοντας σε συγκεκριμένες δράσεις, αποχές και

¹⁷⁴ Πατρώνος, Π. (2000). Ζητήματα Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου. Νόμος+Φύση. Σάκκουλα. Σελ.18-19

απαγορεύσεις. Η επιβολή ορισμένων περιβαλλοντικών στόχων προσδιορίζοντας την ποσότητα των ρύπων που επιτρέπεται να αποβληθούν στο φυσικό περιβάλλον¹⁷⁵ και οι συνοδευόμενες διοικητικές ή ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση μη εφαρμογής θέτουν ένα πλέγμα ισχυρής προστασίας.¹⁷⁶ Η φύση των κανόνων προστασίας περιβάλλοντος γίνεται ολοένα και πιο υποχρεωτική και δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα κράτη, αφήνοντας σταδιακά πίσω το soft-law,¹⁷⁷ με τα υποβόσκοντα τεράστια πρόστιμα σε περίπτωση μη εφαρμογής των προβλεπόμενων νόμων να ασκούν μία σημαντική πίεση που μπορεί να επιδράσει θετικά προς το περιβάλλον. Ακόμη, οι πρόσφατες συμφωνίες, θέτοντας πλέον ορισμένους και σχετικά βραχυπρόθεσμους στόχους προσπαθούν και καταφέρνουν να καταδείξουν την πιο επείγουσα από ποτέ ανάγκη συλλογικής δράσης για την επίτευξη τους. Τέλος, η προσπάθεια ορθής χρήσης της παγκοσμιοποίησης και των παραγόντων που βλάπτουν το περιβάλλον προς την εξασφάλιση μίας αποτελεσματικής περιβαλλοντικής διαχείρισης του αποτελεί ένα πρόσφατο εγχείρημα που πρόκειται να λειτουργήσει θετικά προς τη δημιουργία ενός περιβαλλοντικά πιο βιώσιμου μέλλοντος.

3.5.COVID-19 και επίδραση στο διεθνές εμπόριο και περιβάλλον

Η ιδιαίτερα αυξητική τάση του διεθνούς εμπορίου ήρθε αντιμέτωπη το 2020 με ένα άνευ προηγουμένου εξωγενές σοκ, αυτό που επέφερε η πανδημία του COVID-19. Μία πανδημία που, μεταξύ όλων των άλλων τομέων της καθημερινής ζωής, είχε παραπάνω από καταστρεπτικές συνέπειες για την παγκόσμια οικονομία και το εμπόριο. Ο αρχικός αντίκτυπος ήταν ένα σοκ της προσφοράς, καθώς σε μία παγκόσμια και αλληλεξαρτώμενη οικονομία όπως η σημερινή, το κλείσιμο εγκαταστάσεων στην Κίνα και άλλα μέρη της Ασίας τον Ιανουάριο του 2020 οδήγησαν σε διακοπές της αλυσίδας εφοδιασμού και ανησυχίες σχετικά με εξαντλημένα αποθέματα. Με τη ραγδαία εξάπλωση της πανδημίας σε παγκόσμιο επίπεδο, και τη λήψη πρωτόγνωρων περιοριστικών μέτρων που αφορούσαν το σύνολο του πληθυσμού, οι διαταραχές στην

¹⁷⁵ Σαρτζετάκης, Ε. (2020). Δίκαιο και Οικονομικά του Περιβάλλοντος. Εργαλεία Περιβαλλοντικής Πολιτικής. Σελ.7

¹⁷⁶ Γκιζάρη-Ξανθοπούλου, Α. (2003). Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σάκκουλα. Σελ.20

¹⁷⁷ Κοινάκη, Α. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.266

οικονομική δραστηριότητα έγιναν ακόμα πιο έντονες. Οι επελθούσες συνέπειες της πανδημίας ήταν αδιανόητες όπως φαίνεται από τις προβλέψεις για την οικονομία παγκόσμιων θεσμών, όπως του ΟΟΣΑ¹⁷⁸¹⁷⁹ και του ΔΝΤ,¹⁸⁰¹⁸¹ οι οποίες αποκλίνουν σε τεράστιο βαθμό από τις πλέον πραγματικές. Τον Μάρτιο του 2020, οι ηγέτες της G7 επιβεβαίωσαν την υποστήριξη του παγκόσμιου εμπορίου και των επενδύσεων δηλώνοντας πως θα κινητοποιηθεί «όλο το φάσμα των μέσων, συμπεριλαμβανομένων νομισματικών και φορολογικών μέτρων, καθώς και στοχευμένες δράσεις, για την άμεση και μεγαλύτερη δυνατή υποστήριξη των εργαζομένων, των επιχειρήσεων και των τομέων που επηρεάζονται σε μέγιστο βαθμό».¹⁸²

Ακολούθησε η πλειοψηφία των χωρών παγκοσμίως που υιοθέτησαν σειρά μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής που εστιάζουν στη στήριξη ζωτικών τομέων της κοινωνίας, με κύριους την υγεία, τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, ως απάντηση στην εξελισσόμενη κρίση. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, η παγκόσμια δημοσιονομική απόκριση έως τα μέσα Ιουνίου 2020 ανήλθε σε πάνω από 11 τρις δολάρια ΗΠΑ.¹⁸³ Την ίδια περίοδο, ο ΟΟΣΑ υπολόγισε ότι η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη θα μειωνόταν κατά 6,0% σε ένα σενάριο μονού κύματος της πανδημίας και κατά 7,6% σε ένα σενάριο δεύτερου κύματος ενώ για το παγκόσμιο εμπόριο προέβλεψε είτε 9,5% είτε 11,4%, ανάλογα με το σενάριο.¹⁸⁴ Το ΔΝΤ, και αυτό τον Ιούνιο, υπολογίζει συρρίκνωση της παγκόσμιας οικονομίας κατά 4,9% και του παγκόσμιου εμπορίου κατά 11,9%,¹⁸⁵ ενώ η Παγκόσμια

---

¹⁷⁸ Τον Μάρτιο του 2020, ο ΟΟΣΑ εκτιμά ότι η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας θα φτάσει το 2,4% το 2020, σημειώνοντας μείωση 0,5% από την πρόβλεψη του Νοεμβρίου του 2019. Η εκτίμηση βασίστηκε στο ότι η επιδημία περιορίστηκε γεωγραφικά και πρόκειται να εξαλειφθεί σύντομα.

¹⁷⁹ OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The world economy at risk March 2020. OECD.

Ανακτήθηκε από: <https://www.oecd.org/economic-outlook/march-2020/>

¹⁸⁰ Το ΔΝΤ, τον Απρίλιο του 2020, προέβλεψε ότι η παγκόσμια οικονομία θα σημείωνε πτώση της τάξης του 3% το 2020, χωρίς ωστόσο να λάβει υπόψη στην πρόβλεψη της την επερχόμενη εξάπλωση της πανδημίας στο δυτικό ημισφαίριο η οποία ακόμη δεν είχε εκδηλωθεί πλήρως.

¹⁸¹ World Economic Outlook April 2020. International Monetary Fund. Ανακτήθηκε από:

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/April>

¹⁸² Coronavirus COVID-19: G7 Leaders' Statement. (2020, Μάρτιος 16). Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/03/16/g7-leaders-statement-on-covid-19/>

¹⁸³ World Economic Outlook Update June 2020. International Monetary Fund. Ανακτήθηκε από:

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

¹⁸⁴ Release of the June 2020 Economic Outlook. OECD. Ανακτήθηκε από:

<https://www.oecd.org/economy/release-of-the-june-2020-economic-outlook.htm>

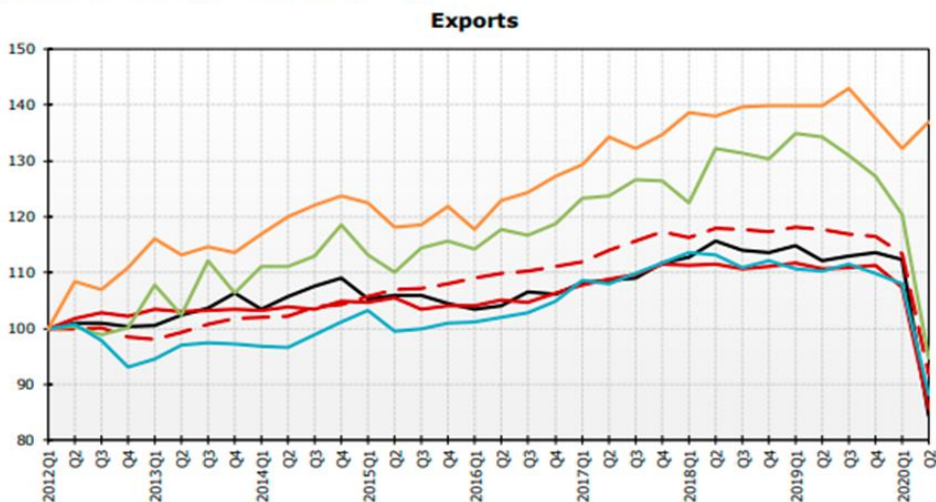
¹⁸⁵ World Economic Outlook Update June 2020. International Monetary Fund. Ανακτήθηκε από:

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

Τράπεζα προέβλεπε για την παγκόσμια οικονομία μείωση 5,2%.¹⁸⁶¹⁸⁷ Γίνεται λοιπόν φανερό, ότι οι οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας είναι εξαιρετικά έντονες, όπως διαπιστώνεται και από τις διαγραμματικές απεικονίσεις που ακολουθούν. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί η σημαντική αύξηση που καταγράφεται στον παγκόσμιο όγκο εμπορικών συναλλαγών το τρίτο τρίμηνο του 2020, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιοποίησε ο ΠΟΕ στο τέλος του έτους,¹⁸⁸ συμβάλλοντας στον περιορισμό της συρρίκνωσης του παγκόσμιου εμπορίου από την αρχή του έτους και στη βελτίωση των προβλέψεων των διεθνών οργανισμών από τις εκτιμήσεις του Ιουνίου του 2020. Πιο συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο του 2020, ο ΟΟΣΑ προέβλεπε συρρίκνωση της παγκόσμιας οικονομίας κατά 4,5%, σημειώνοντας βελτίωση από την προηγούμενη πρόβλεψη. Ομοίως, τον Οκτώβριο του 2020, και το ΔΝΤ ενώ ο ΠΟΕ 4,8%.¹⁸⁹ Αναφορικά με το εμπόριο, τον Οκτώβριο του 2020, το ΔΝΤ προέβλεπε μείωση ανώτερη του 10% , ενώ ο ΠΟΕ μείωση κατά 9,2%.¹⁹⁰

(Seasonally adjusted volume indices, 2012Q1 = 100)

¹⁸⁶ World Bank: Global Economic Prospects June 2020. Ανακτήθηκε από:

<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>

¹⁸⁷ Overview of Developments in the International Trading Environment. Annual Report by the Director-General. World Trade Organization. Σελ.22-24. Ανακτήθηκε από:

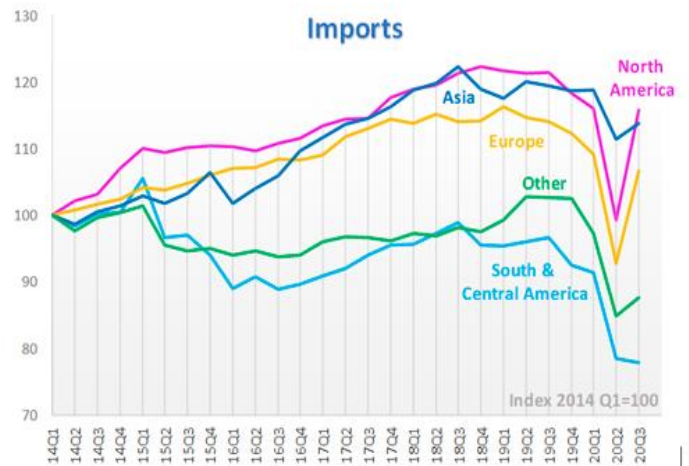
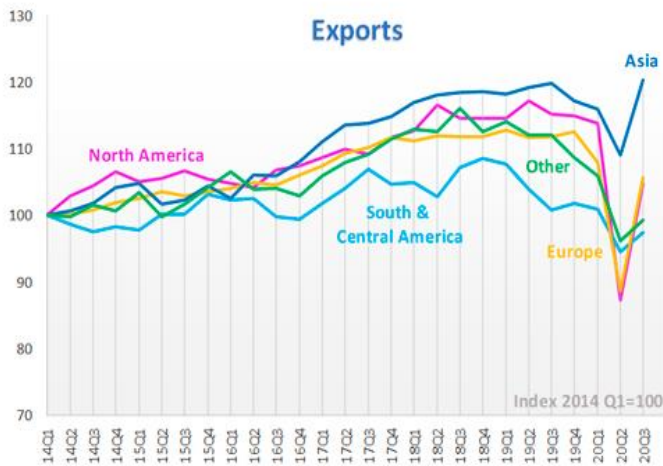
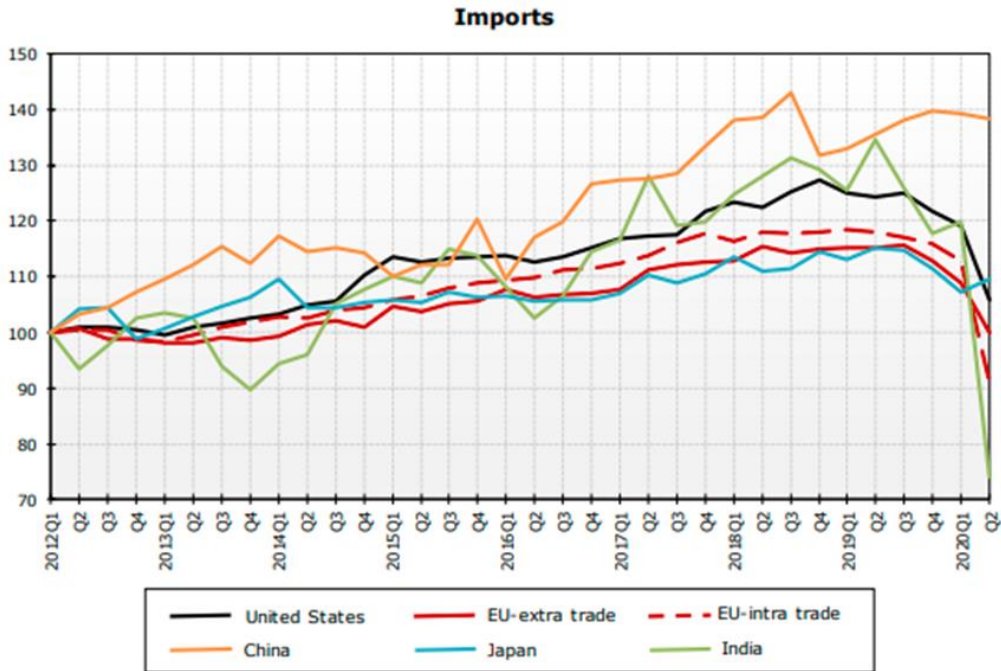
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

¹⁸⁸ World trade volume rallies in third quarter after COVID-19 shock. (2020, Δεκέμβριος 18). World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/stat_18dec20_e.htm

¹⁸⁹ OECD Interim Economic Outlook September 2020, IMF World Economic Outlook October 2020 and WTO press release Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain October 2020.

¹⁹⁰ Overview of Developments in the International Trading Environment. Annual Report by the Director-General. World Trade Organization. Σελ.22-24. Ανακτήθηκε από:

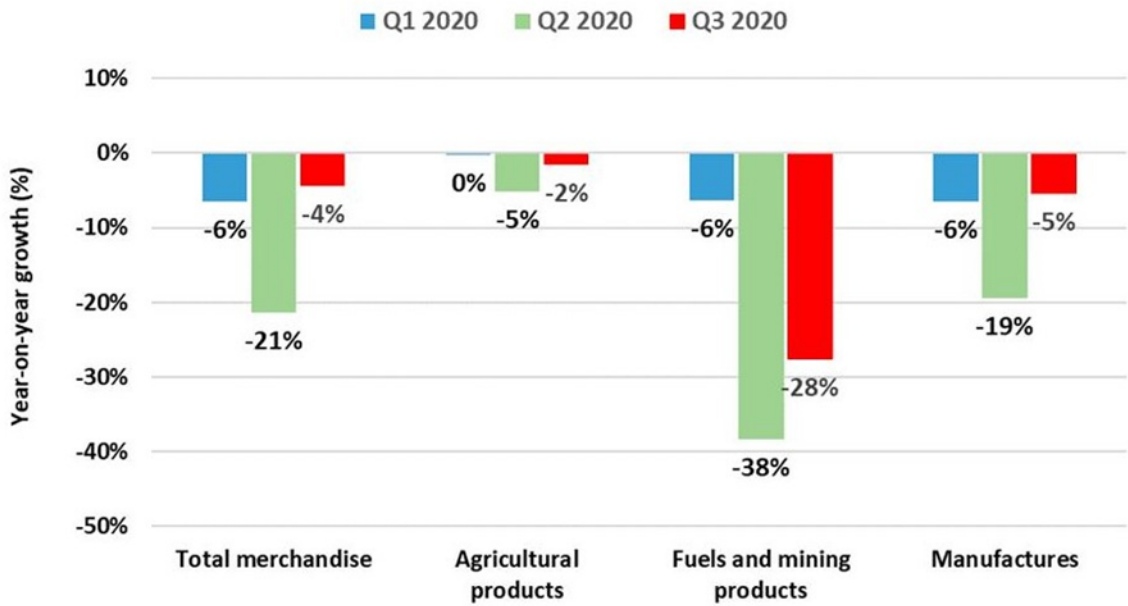
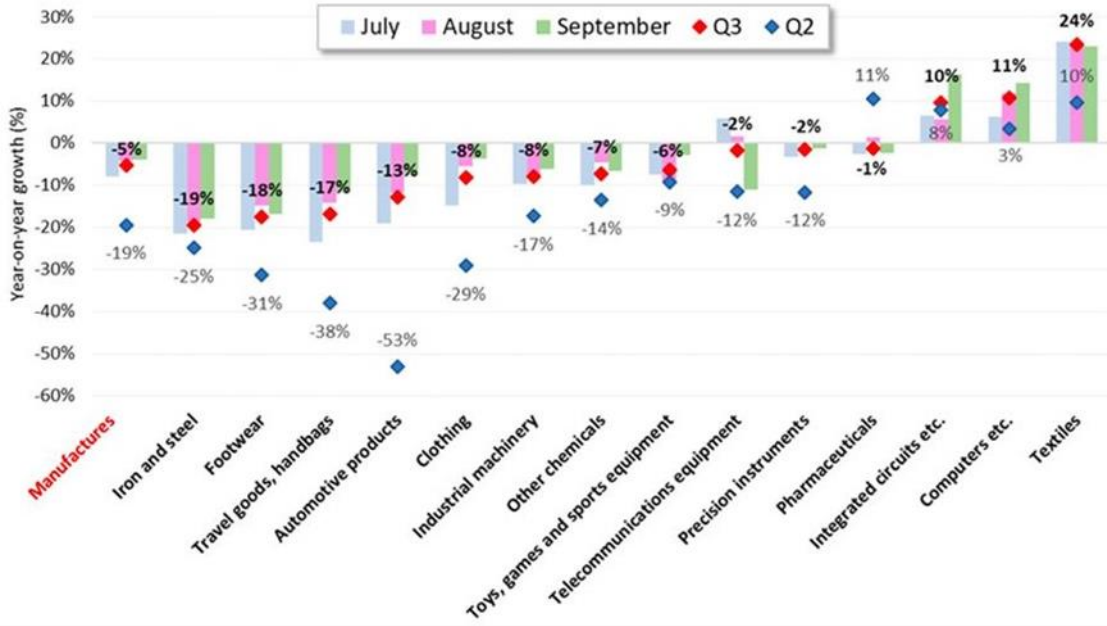
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

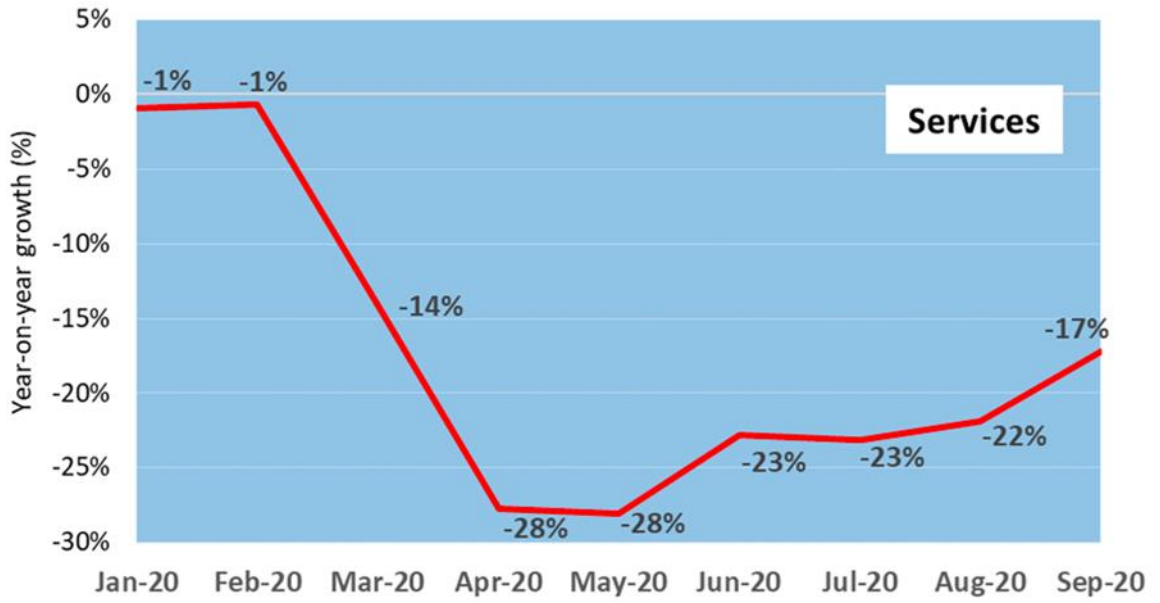

Εικόνα 7, Εικόνα 8

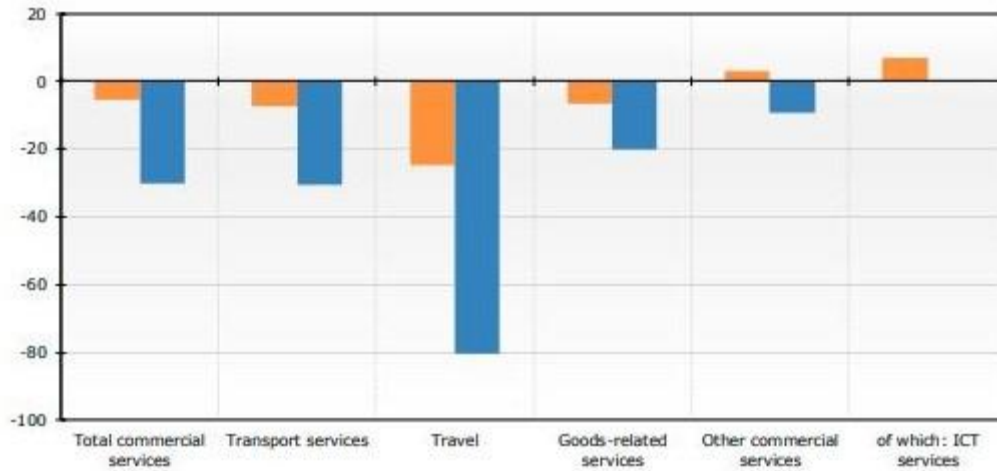
Διαγραμματικές απεικονίσεις επιλεγμένων χωρών και των εξαγωγών και εισαγωγών τους από το πρώτο τρίμηνο του 2012 και 2014 έως το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2020, αντίστοιχα. Ανακτήθηκαν από:

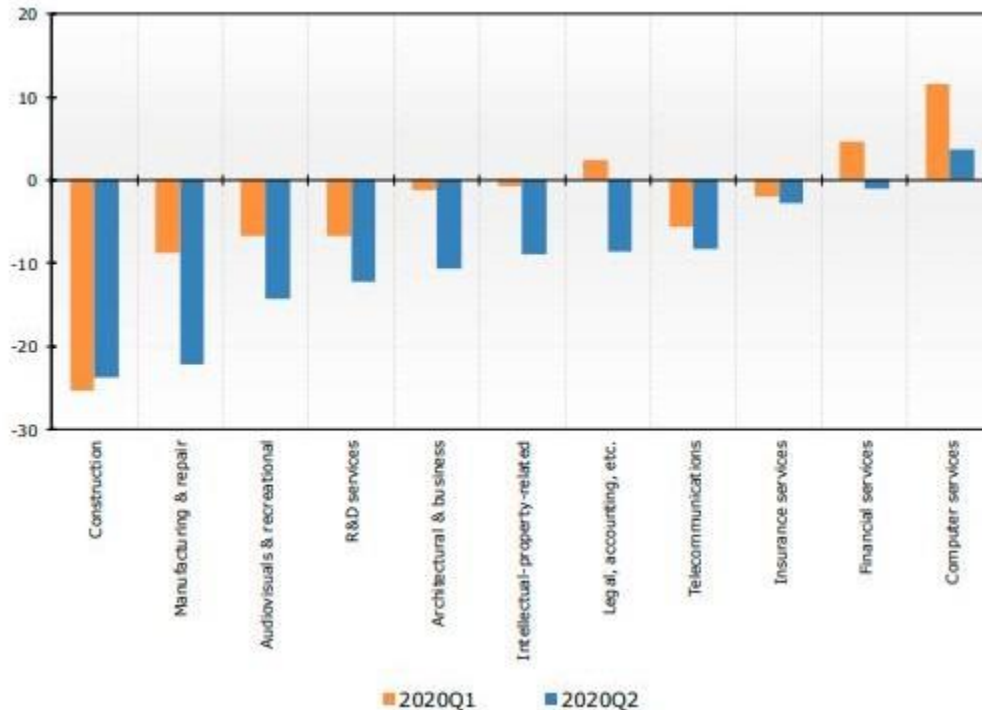
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=TRUE> // https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/stat_18dec20_e.htm

(Year-on-year % change in current USD values)

Εικόνα 9, Εικόνα 10, Εικόνα 11, Εικόνα 12

Διαγραμματικές απεικονίσεις της εξέλιξης της ζήτησης προϊόντων και υπηρεσιών που σημειώθηκε στα πρώτα δύο τρίμηνα του έτους 2020. Ανακτήθηκαν από:

https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/stat_04dec20_e.htm

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

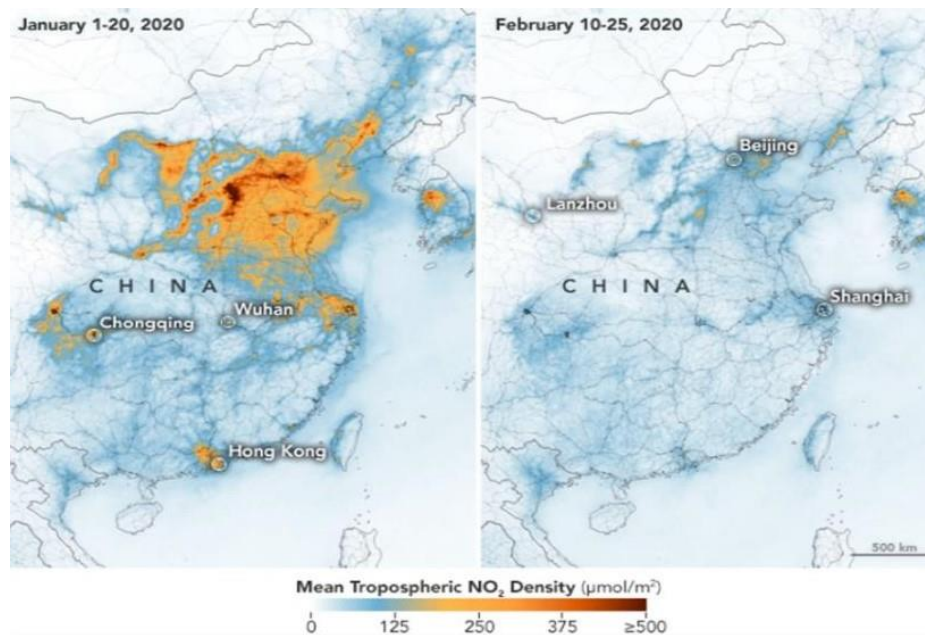
Οι άνευ προηγουμένου περιορισμοί που επέφερε η πανδημία του COVID-19, με τα εμπόδια στις μετακινήσεις να οδηγούν σε κατάρρευση της οικονομίας και του εμπορίου, είχαν τελικώς θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και το κλίμα. Από την αρχή της εξάπλωσης της πανδημίας η ποιότητα του αέρα βελτιώθηκε σημαντικά, ειδικά σε ιδιαίτερες πληγείσες περιοχές όπως η Wuhan και η Β. Ιταλία.¹⁹¹ Στην Κίνα, οι εκπομπές επιβλαβών αερίων και άλλων ρύπων μειώθηκαν κατά 25% στις αρχές του 2020 και η ποιότητα του αέρα βελτιώθηκε έως και 11,4% συγκριτικά με τις αρχές του 2019.¹⁹² Στα σχήματα που ακολουθούν παρατηρείται η

¹⁹¹ Air quality and COVID-19. (2020, Αύγουστος 12). European Environmental Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/air-quality-and-covid19/air-quality-and-covid19>

¹⁹² Kottasova, I. (2020, Μάιος 13). China's coronavirus lockdown curbs deadly pollution, likely saving the lives of tens of thousands, says researcher. CNN-Cable News Network. Ανακτήθηκε από: <https://edition.cnn.com/2020/03/17/health/china-air-pollution-coronavirus-deaths-intl/index.html>

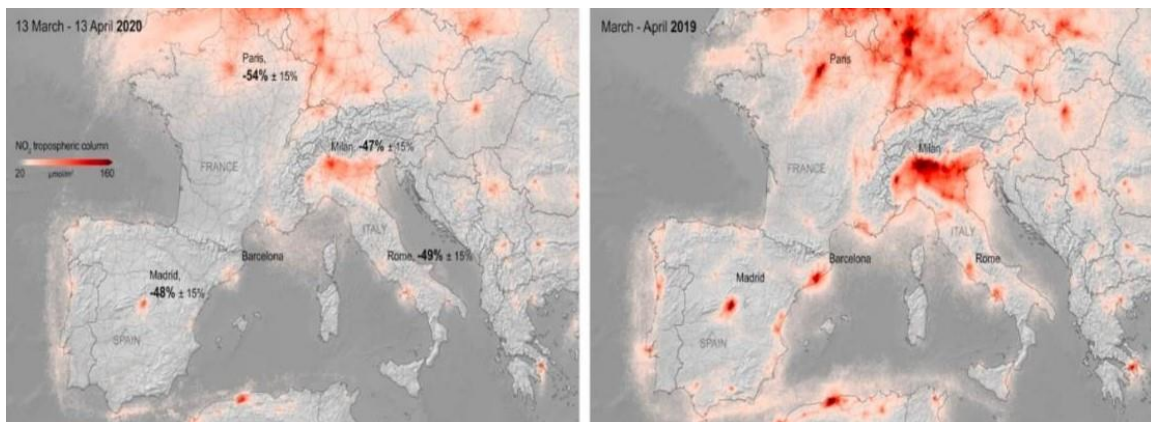
αλλαγή στη συγκέντρωση του διοξειδίου του αζώτου¹⁹³ κατά τη διάρκεια των μηνών εγκλεισμού στην Κίνα και στην Ευρώπη.¹⁹⁴

Εικόνα 13

Τα επίπεδα NO₂ στον αέρα της Κίνας πριν και μετά τον εγκλεισμό, όπου οι εκπομπές μειώνονται κατά 20-30%, βάσει έρευνας της NASA και ESA χρησιμοποιώντας το Όργανο Παρακολούθησης Οζοντος. Ανακτήθηκε από:

https://www.esa.int/Applications/Observing_the_Earth/Copernicus/Sentinel-5P/COVID-19_nitrogen_dioxide_over_China

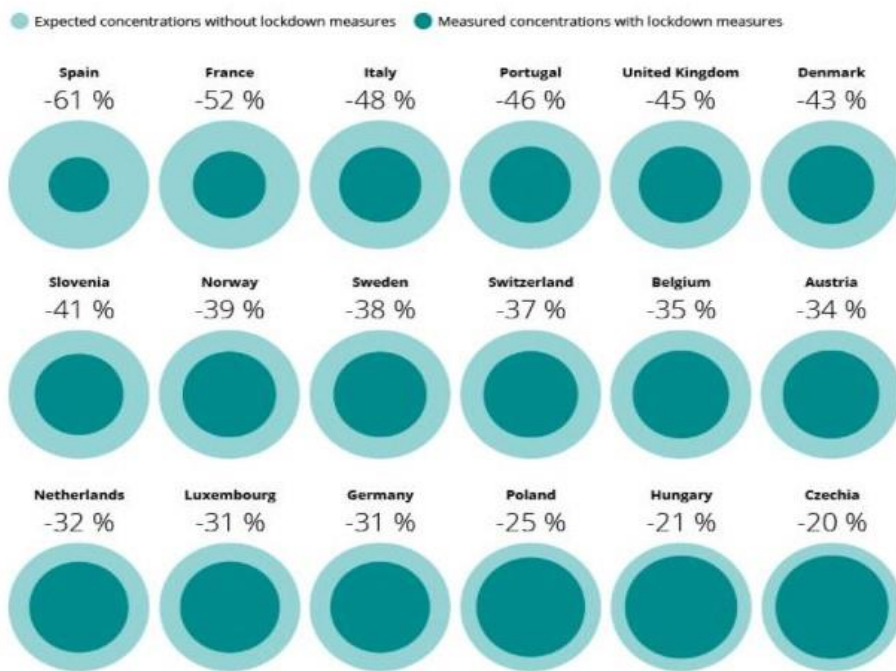
¹⁹³ Οι έρευνες εστιάζουν στο διοξείδιο του αζώτου, ένα τοξικό αέριο που εκπέμπεται από τους κινητήρες των αυτοκινήτων και εργοστασίων και σε μεγάλες συγκεντρώσεις μπορεί να είναι υπεύθυνο για τη δημιουργία άσθματος στον ανθρώπινο οργανισμό.

¹⁹⁴ COVID-19 and Europe's environment: impacts of a global pandemic. (2020, Δεκέμβριος 3). European Environment Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/post-corona-planet/covid-19-and-europes-environment>

Εικόνα 14

Η μείωση κατά 45-50% της συγκέντρωσης NO₂ σε μεγάλες πόλεις της Ευρώπης το 2020 συγκριτικά με την ίδια περίοδο το 2019, όπως φαίνεται από τον δορυφόρο Copernicus Sentinel-5P. Ανακτήθηκε από: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13762-020-03021-3#Fig7>

Figure 1. Effect of COVID lockdown measures on air quality
Comparison between expected and actual NO₂ concentrations (selected countries, April 2020)

Source: EEA forthcoming report - Air quality in Europe - 2020

Εικόνα 15

Σύγκριση μεταξύ αναμενόμενων και τελικά επελευθωσών συγκεντρώσεων NO₂ σε επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες κατά τον Απρίλιο του 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/post-corona-planet/covid-19-and-europes-environment>

Αναφορικά με τις παραπάνω ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη χώρα μας και στην πρωτεύουσα Αθήνα, που επηρεάστηκε λιγότερο από το πρώτο κύμα της πανδημίας και η οικονομική της δραστηριότητα επανήλθε νωρίτερα, η οποία ενώ παρουσίασε απότομες αρχικές μειώσεις NO₂, πολύ γρήγορα αυτές έφτασαν στο ίδιο επίπεδο με αυτό που υπήρχε πριν από την έναρξη ισχύος

τω περιορισμών.¹⁹⁵ Ακόμη, τα δεδομένα από το Όργανο Παρακολούθησης Όζοντος στο δορυφόρο Aura της NASA δείχνουν τη μείωση των εκπομπών NO₂ σε πόλεις των νοτιοδυτικών ΗΠΑ κατά 31% στο Λος Άντζελες, 22% στο San Francisco Bay Area, 25% στο Σαν Ντιέγκο και την Τιχουάνα και 10% στο Λας Βέγκας σε σχέση με τα δεδομένα του προηγούμενου έτους.¹⁹⁶

Σύμφωνα με έρευνες της NASA, οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα, του αερίου που είναι υπεύθυνο για την κλιματική αλλαγή, λόγω της δραματικής μείωσης των εκπομπών στους τομείς των μεταφορών και της βιομηχανίας, σημείωσε τη μεγαλύτερη μείωση των ανθρωπογενών εκπομπών CO₂ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά την περίοδο ισχύος των μέτρων περιορισμού του πρώτου κύματος, η παγκόσμια εναέρια κυκλοφορία μειώθηκε κατά 60%,¹⁹⁷¹⁹⁸ με τις εκπομπές CO₂ να μειώνονται κατά περίπου 200 εκ. κυβικούς τόνους στην Κίνα και τη Β.Ιταλία και κατά 5-10% στη Νέα Υόρκη μόλις μέσα στην πρώτη εβδομάδα εγκλεισμού (14-20 Μαρτίου 2020). Αξιοσημείωτη είναι επίσης, η άνευ προηγουμένου επούλωση της τρύπας του όζοντος κατά τον Μάρτιο και Απρίλιο του 2020 αλλά και η σημαντική μείωση στις 12 Μαρτίου 2020 η οποία είναι πολύ σπάνια και απεικονίζεται παρακάτω.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ COVID-19 and Europe's environment: impacts of a global pandemic. (2020, Δεκέμβριος 3). European Environment Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/post-corona-planet/covid-19-and-europes-environment>

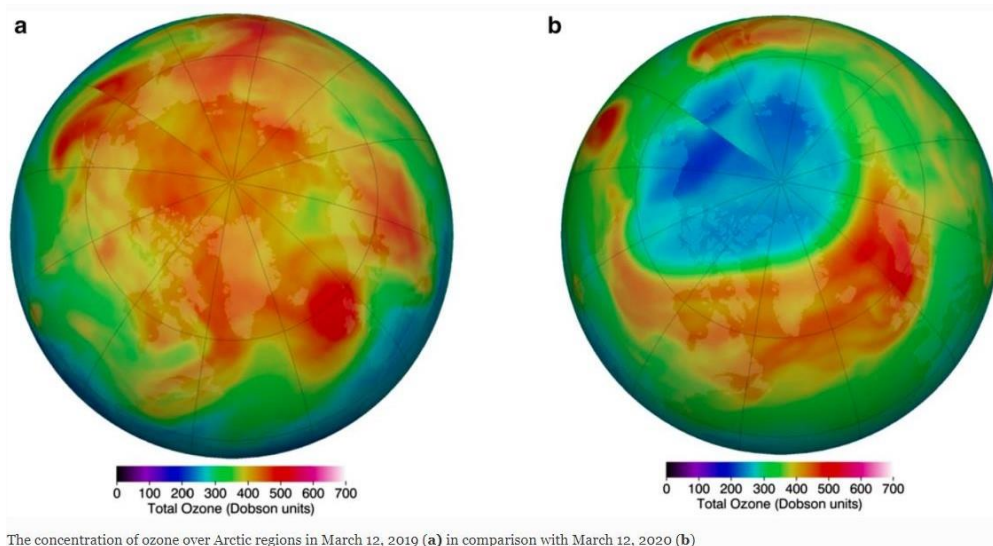
¹⁹⁶ OMI-Ozone Monitoring Instrument. (2020). Daily OMI tropospheric NO₂ (air pollution) measurements. Ανακτήθηκε από: <https://projects.knmi.nl/omi/research/>

¹⁹⁷ Hamwey, R. (2020, Απρίλιος, 20). Environmental impacts of coronavirus crisis, challenges ahead. United Nations Conference on Trade and Development. Ανακτήθηκε από: <https://unctad.org/news/environmental-impacts-coronavirus-crisis-challenges-ahead>

¹⁹⁸ IATA. (2020, Ιούλιος). Air Passenger Market Analysis. Ανακτήθηκε από: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-passenger-monthly-analysis---july-2020/>

¹⁹⁹ NASA-National Aeronautics and Space Administration. (2020, Μάρτιος 6). NASA Satellite Offers Urban Carbon Dioxide Insights. Ανακτήθηκε από: <https://climate.nasa.gov/news/2957/nasa-satellite-offers-urban-carbon-dioxide-insights/>

Εικόνα 16

Η συγκέντρωση όζοντος στις περιοχές της Αρκτικής στις 12 Μαρτίου 2019 και 2020. Ανακτήθηκε από: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13762-020-03021-3#Fig7>

Εκτός από τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα, οι περιορισμοί που επεβλήθησαν σε παγκόσμιο επίπεδο προκάλεσαν και βελτίωση της ποιότητας του νερού στα υδάτινα συστήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένας από τους πιο μολυσμένους ποταμούς στον κόσμο, Ο Ganga στην Ινδία στον οποίο, εν μέσω της πανδημίας, παρατηρήθηκε βελτίωση της ποιότητας νερού κατά 40-50% καθιστώντας το σύμφωνα με το Ινστιτούτο Τεχνολογίας της Ινδίας, πόσιμο μετά δεκαετίες και καταφέροντας κάτι για το οποίο οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν δεκάδες χρόνια.²⁰⁰ Ακόμη, στη Βενετία τα νερά καθάρισαν με την υδρόβια ζωή να είναι πλέον ορατή, κάτι πρωτόγνωρο για τις τελευταίες δεκαετίες. Τα καθαρά νερά επέδρασαν θετικά στην υδρόβια ζωή και ο εγκλεισμός, σύμφωνα με μελέτες του Κέντρου Ερευνών της Ερυθράς Θάλασσας, θα επιταχύνει την ανάκαμψη των θαλάσσιων οργανισμών.²⁰¹

²⁰⁰ CPCB- Central Pollution Control Board. (2020). Water Pollution. Ανακτήθηκε από: <https://cpcb.nic.in/water-pollution/>

²⁰¹ Rosmolen, M. (2020, Απρίλιος 22). Coronavirus Lockdown Gives Animals A Rare Break from Noise Pollution. GeoNoise. Ανακτήθηκε από: <https://www.geonoise.com/coronavirus-lockdown-gives-animals-a-rare-break-from-noise-pollution/>

Τα θετικά περιβαλλοντικά σημάδια αυτού του εγκλεισμού είναι ορατά, κάνοντας φανερό ότι ένας κόσμος με καθαρότερο αέρα δύναται να επιτευχθεί και ότι η περιβαλλοντική υποβάθμιση που προκαλείται από τον άνθρωπο είναι αναστρέψιμη. Ωστόσο μερικές εβδομάδες ή μήνες περιορισμού δεν είναι αρκετοί για την εξάλειψη ή αντιστροφή των περιβαλλοντικών καταστροφών των τελευταίων δεκαετιών.²⁰² Με αυτόν τον τρόπο, το αλληλένδετο μεταξύ των επιπέδων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και των οικονομικών δραστηριοτήτων, γίνεται πιο φανερό από ποτέ.²⁰³ Υποδηλώνεται λοιπόν, η ανάγκη υιοθέτησης καλύτερων περιβαλλοντικών πολιτικών και συστημάτων που βασίζονται σε καθαρή ενέργεια μετά το πέρας της πανδημίας καθώς και η θέσπιση ισχυρών κανονισμών επεξεργασίας αποβλήτων για τον βιομηχανικό τομέα, ώστε ο περιορισμός των περιβαλλοντικών επιπτώσεων να είναι μακροχρόνιος.²⁰⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

4.ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Ο Διεθνής Οργανισμός είναι μία ένωση δύο ή περισσότερων κρατών ή και άλλων Διεθνών Οργανισμών με νομική, διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, ο οποίος ιδρύεται με διεθνή συνθήκη ώστε να υπηρετήσει συγκεκριμένο σκοπό στη διεθνή έννομη τάξη. Έχει ξεχωριστή νομική προσωπικότητα και δικαιοπρακτική ικανότητα από αυτές των μελών του που του επιτρέπουν να δρα αυτόνομα στη διεθνή έννομη τάξη σαν υποκείμενο του διεθνούς δικαίου.²⁰⁵ Έχει δικό του προϋπολογισμό και λειτουργεί δια

---

²⁰² COVID-19, the environment and climate change. UNECE. Ανακτήθηκε από: <https://unece.org/covid-19-environment-and-climate-change>

²⁰³ Khan, I. & Shah, D. & Shah, S. (2020, Νοέμβριος 16). COVID-19 pandemic and its positive impacts on environment: an updated review. International Journal of Environmental Science and Technology. Ανακτήθηκε από: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13762-020-03021-3#Fig7>

²⁰⁴ COVID-19 and Europe's environment: impacts of a global pandemic. (2020, Δεκέμβριος 3). European Environment Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/post-corona-planet/covid-19-and-europes-environment>

²⁰⁵ Βλ. υπόθεση Reparation for Injuries. (1980). Σελ. 174 και 185. Ομοίως στην υπόθεση Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt case, ICJ Reports. (1980). Σελ. 73 και 89–90

των καταστατικών του οργάνων.²⁰⁶ Γίνεται διάκριση των Διεθνών Οργανισμών βάσει του δημόσιου χαρακτήρα τους, είτε κρατικού είτε διεθνούς με την έννοια ότι η πρωτοβουλία ίδρυσης και λειτουργίας τους βασίστηκε στα κράτη, από τις Διεθνείς Οργανώσεις με ιδιωτικό χαρακτήρα οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τη θέσπιση, ενοποίηση και βελτίωση κανόνων με σκοπό το ιδιωτικό συμφέρον. Έπειτα, είναι χρήσιμη η διάκριση ανάλογα με τη λειτουργία των Διεθνών Οργανισμών και Οργανώσεων. Σύμφωνα με αυτήν τη διάκριση, υπάρχουν Οργανισμοί με επιχειρησιακό χαρακτήρα ευνοώντας τη συνεργασία και άλλοι με κανονιστικό χαρακτήρα με κύριο αντικείμενο την κανονιστική συγκρότηση του χώρου των διεθνών συναλλαγών, χωρίς να αποκλείεται όμως να συνυπάρχουν και οι δύο δράσεις με τη μία πάντα προέχουσα χαρακτηρίζοντας την ποιότητα και τη δράση του διεθνούς οργανισμού. Η τελευταία διάκριση έγκειται στο εύρος του σκοπού τους, με τους δημόσιους συνήθως να χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο εύρος συγκριτικά με άλλους με πιο εξειδικευμένο αντικείμενο.

Ανάλογα με τον κάθε Διεθνή Οργανισμό υπάρχει μία μεγάλη ποικιλία αντικειμένου, γεωγραφικής ρυθμιστικής εμβέλειας και άλλων χαρακτηριστικών. Σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, υπάρχει διάκριση μεταξύ των διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών και των μη κυβερνητικών οργανισμών.²⁰⁷ Οι διεθνείς διακυβερνητικοί οργανισμοί αποτελούν μόνιμες οργανώσεις που ιδρύθηκαν από δύο ή περισσότερα κράτη έχοντας κοινό σκοπό ενώ θα πρέπει να αναγνωριστούν για να αποκτήσουν διεθνή νομική προσωπικότητα. Οι διεθνείς μη κυβερνητικοί οργανισμοί είναι μία διεθνής μη κερδοσκοπική οργάνωση που ιδρύεται από πρόσωπα, όχι κράτη και επιδιώκουν κοινό σκοπό.²⁰⁸

Η οικονομική ανάπτυξη, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και οι διεθνείς οργανισμοί συγκροτούν ένα πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων με μεγάλη σημασία και διευρυνόμενη ένταση. Από τις αρχές του 1970, όπως αναφέρθηκε, έγινε αντιληπτό ότι η οικονομική ανάπτυξη που στηρίζεται στην υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων έχει

---

²⁰⁶ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.98

²⁰⁷ Jacquet, J.& Delebecque, P. (2000). Droit du commerce international (2ème edition). Dalloz. Σελ.250-251

²⁰⁸ Φλάμπουρας, Δ. σε Χ. Παμπούκης (επιμέλεια).(2009). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.46

όρια και μακροπρόθεσμο κόστος και ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι απαραίτητο να διαπνέει την οικονομική δραστηριότητα. Τα προβλήματα που αναδεικνύονται από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος διαπερνούν εθνικά σύνορα, υπερβαίνουν την ατομική δράση κρατών και επιζητούν σύνθετες, καινοτόμες και συνεργατικές λύσεις. Σημαντικές διεθνείς διασκέψεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή και την Ερημοποίηση έχουν καταδείξει την αδυναμία και έλλειψη βούλησης της διεθνούς κοινότητας για τη χάραξη συγκεκριμένων στρατηγικών εξόδου από την περιβαλλοντική κρίση.

Τα εντεινόμενα φαινόμενα της κλιματικής αλλαγής, οι πανδημίες και οι εστίες έντασης και ανθρωπιστικής κρίσης σε ολόενα και περισσότερο διασυνδεδεμένες οικονομίες καθιστούν ως μοναδική λύση τη διεθνή συνεργασία. Οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να επιτύχουν τη διεθνή αυτή συνεργασία και είναι αυτοί που διαδραματίζουν ένα διαρκώς αυξανόμενο ρόλο λόγω του ειδικού βάρους που διαθέτουν σε πληροφορία, πόρους και ισχύ.²⁰⁹ Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών αναβαθμίζεται ολόενα και περισσότερο, δεδομένης της ευνοϊκής θέσης της ελεύθερης αγοράς στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον και του περιορισμού της σπουδαιότητας των εθνικών κυβερνήσεων σε αυτόν τον τομέα. Οι θεσμοθετημένοι παγκόσμιοι οργανισμοί έχουν πλέον αποκτήσει τη δικαιοδοσία να παρεμβαίνουν στις οικονομίες των ανεπτυγμένων και ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων χωρών, να προτείνουν ή ακόμα και να επιβάλλουν την λήψη οικονομικών μέτρων και να προβαίνουν σε υποδείξεις οικονομικής πολιτικής στις κυβερνήσεις των χωρών.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αποτελώντας τους σημαντικότερους θεσμούς κατέχουν καθοριστικό ρόλο με τις επιλογές τους ως προς τις κατευθύνσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας και θεωρούνται ως οι κύριοι πομποί της αναπτυξιακής ιδεολογίας και της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης.²¹⁰ Θεωρούνται οι κορυφαίοι οικονομικοί θεσμοί καθώς διαχειρίζονται τους τρεις βασικούς πυλώνες του διεθνούς οικονομικού

---

²⁰⁹ Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.13

²¹⁰ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.474

συστήματος, τον εμπορικό, τον χρηματοδοτικό και τον νομισματικό αντίστοιχα, όντας ανοιχτοί σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου επιθυμεί να γίνει μέλος και πληροί τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις που έχουν τεθεί.²¹¹ Η βαρυσήμαντη θέση τους, τους έχει επιβάλλει την υιοθέτηση φιλοπεριβαλλοντικών κατευθύνσεων, η οποία από αρκετούς αμφισβητείται.

4.1.Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

Ο ΠΟΕ αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους διεθνείς θεσμούς με κύριο σκοπό του την απελευθέρωση του εμπορίου, τη διαπραγμάτευση των εμπορικών συμφωνιών μεταξύ των κυβερνήσεων και την επίλυση εμπορικών διαφορών.²¹² Είναι το θεσμικό πλαίσιο του πολυμερούς εμπορικού συστήματος έχοντας διαδεχθεί στη λειτουργία αυτή το οργανωτικό πλαίσιο της GATT (General Agreement on Tariffs and Trade).²¹³ Η σχέση μεταξύ εμπορικών και περιβαλλοντικών πολιτικών και στόχων είχε αποτελέσει αντικείμενο εξέτασης και προβληματισμών και στο πλαίσιο της GATT, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρά το γεγονός ότι μόλις το 1986 άρχισε να λειτουργεί η ομάδα εργασίας της GATT για τα περιβαλλοντικά μέτρα και το διεθνές εμπόριο.²¹⁴²¹⁵ Σήμερα, ο ΠΟΕ ως συνέχεια της GATT έχει διαμορφωθεί σε έναν διεθνή θεσμό με μεγάλη εμβέλεια και σημαντικές αρμοδιότητες.²¹⁶ Η αειφόρος ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν θεμελιώδεις στόχους του ΠΟΕ γεγονός που γίνεται φανερό και από την πολιτική του η οποία συνηγορεί και υποστηρίζει προς μία

²¹¹ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.108-109

²¹² What is the World Trade Organization. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact1_e.htm

²¹³ Τσιπούρη, Α. (2015). Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση: Μεταξύ Σφύρας και Άκμονος. Τμήμα Οικονομικών Επιστημών-Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σελ.26. Ανακτήθηκε από: <http://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/econ/catalog/download/3/6/89-1?inline=1>

²¹⁴ Στάγκος, Π. (1996, Οκτώβριος). Προστασία του Περιβάλλοντος και Δίκαιο της Απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου. Η δύσκολη συνύπαρξη. Νόμος+Φύση. Ανακτήθηκε από: <https://nomosphysis.org.gr/7016/prostasia-tou-periballontoskai-dikaio-tis-apeleutherosis-tou-diethnous-emporiou-i-duskoli-sunuparksi-oktobrios-1996/#>

²¹⁵ Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ.65 επ.

²¹⁶ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.294

ευνοϊκή περιβαλλοντική πολιτική που επιχειρεί, την ίδια στιγμή, να εναρμονιστεί στη διεθνή οικονομική τάξη.²¹⁷

4.1.1. Από την GATT στον ΠΟΕ

Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις έντονα επηρεασμένες από την μεταπολεμική αναδιάρθρωση και την ανάγκη οικοδόμησης ενός σύγχρονου διεθνούς πολιτικού και οικονομικού συστήματος, προκάλεσαν, εκτός της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ, και την ίδρυση της GATT.²¹⁸ Η GATT παρουσιάζοντας ιδιαίτερα χαρακτηριστικά διαφοροποιείται από τους άλλους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η ιστορία της ξεκινά το 1948 όταν το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ συγκάλεσε διεθνή διάσκεψη στην οποία υιοθετήθηκε ο Χάρτης της Αβάνας ο οποίος ίδρυσε τον Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου (ΔΟΕ) ενώ περιελάμβανε διατάξεις για τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη και ανασυγκρότηση.²¹⁹ Ο Χάρτης δεν επικυρώθηκε από ισχυρά και σημαντικά κράτη όπως οι ΗΠΑ αλλά και από ευρωπαϊκές χώρες που εξέφρασαν ενδοιασμούς αναφορικά με το άνοιγμα των αγορών δεδομένων των καταστροφών σε διάφορους τομείς που υπέστησαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.²²⁰ Με πρωτοβουλία των ΗΠΑ και βάσει των παραπάνω δεδομένων, από το 1947 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις σχετικά με τους τελωνειακούς δασμούς και το διεθνές εμπόριο που κατέληξαν στην υπογραφή της GATT, υπό τη μορφή πολυμερούς εμπορικής συνθήκης.²²¹

---

²¹⁷ Trade and environment. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm

²¹⁸ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.176

²¹⁹ Μπρεδήμας, Α. & Γουργουρίνης, Α. (2015). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Το Δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.17

²²⁰ Κατράνης, Α. σε Α. Φατούρος & Κ. Στεφάνου (επιμέλεια). (1995). Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Σάκκουλα. Σελ.16-17

²²¹ Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ.36

Η GATT διέφερε ριζικά από τον ΔΟΕ²²² και στην πορεία μετατράπηκε σε έναν de facto διεθνή οργανισμό, εξακολουθώντας να στερείται νομικής προσωπικότητας. Τα συμβαλλόμενα μέρη στην GATT το 1992 ήταν 103 κράτη, με άλλα 29 κυρίως μη αναπτυσσόμενα να είχαν θέσει σε εφαρμογή τις αρχές της de facto, καλύπτοντας με αυτόν τον τρόπο το 80% του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών, παρά το γεγονός ότι σημαντικές χώρες (Κίνα, Σοβιετική Ένωση κ.α.) παρέμεναν εκτός. Στόχος της GATT ήταν η κατάργηση των προστατευτικών ρυθμίσεων με τη μείωση των τελωνειακών δασμών, η παράλειψη κάθε εμποδίου αλλά και η εξάλειψη των διακρίσεων στο διεθνές εμπόριο. Προκειμένου να υλοποιηθεί αυτός ο στόχος περιλήφθηκαν στη Γενική Συμφωνία βασικές αρχές που αφορούσαν τη μεταχείριση του μάλλον ευνοούμενου κράτους, τη μείωση των δασμών, την Εθνική Μεταχείριση, τους ποσοτικούς περιορισμούς,²²³ τα μέτρα για την αντιμετώπιση του ντάμπινγκ²²⁴ και των επιδοτήσεων εξαγωγών, καθώς και μια σειρά από άλλα εμπόδια που σχετίζονταν με το κρατικό εμπόριο.²²⁵ Η εφαρμογή των αρχών της GATT έλαβε χώρα μέσα από μία σειρά διαδοχικών γύρων εμπορικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, τα αποτελέσματα των οποίων ενσωματώθηκαν στη Συμφωνία αποκτώντας ισάξια νομική ισχύ: Annecy (1949), Torquay (1950-1951), Γενεύη (1956), Dillon (1960-1962), Kennedy (1964-1965), Τόκιο (1973-1979), Γύρος της Ουρουγουάης (1985-1994).²²⁶ Οι βαρυσήμαντες πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές που προέκυψαν μετά τις εξελίξεις το 1989-1990 και η ολόένα και αυξανόμενη επίδραση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης κατέστησαν αναγκαία τη μεταβολή του γενικότερου πλαισίου των

---

²²² Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.228

²²³ Κατράνης, Α. σε Α. Φατούρος & Κ. Στεφάνου (επιμέλεια). (1995). Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Σάκκουλα. Σελ.27

²²⁴ Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ.139

²²⁵ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.189

²²⁶ Φαρμακίδης, Ο. (2/1996). Η ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών. Σελ.121

διεθνών εμπορικών συναλλαγών, η οποία πραγματοποιήθηκε με την υιοθέτηση από το Γύρο της Ουρουγουάης, του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).²²⁷

4.1.2.Ο ΠΟΕ και οι λειτουργίες του

Ο ΠΟΕ συστήθηκε έπειτα από τις συμφωνίες του Μαρακές, στις 15 Απριλίου 1994, οι οποίες ολοκλήρωσαν και τυπικά τις διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης, ενώ η αφετηρία της λειτουργίας του βρίσκεται στην 1^η Ιανουαρίου 1995.²²⁸ Οι συμφωνίες του Μαρακές έλαβαν έγκριση και υπεγράφησαν και από τα 119 κράτη που ήταν τότε συμβαλλόμενα μέρη της GATT και συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης. Σήμερα, περιλαμβάνει 162 μέλη, έναντι 193 μελών του ΟΗΕ.²²⁹

Εικόνα 17

Οι χώρες-μέλη του ΠΟΕ. Ανακτήθηκε από:

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_maps_e.htm

²²⁷ Μπρεδήμας, Α. & Γουργουρίνης, Α. (2015). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Το Δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.19

²²⁸ What is the World Trade Organization. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact1_e.htm

²²⁹ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.823

Το σύστημα του ΠΟΕ συνέχισε να στηρίζεται στις αρχές που είχαν υιοθετηθεί από την GATT.²³⁰ Ο ρόλος του ΠΟΕ είναι βαρυσήμαντος για τη λειτουργία του εμπορίου σε όλα τα επίπεδα καθώς αποτελεί την κοινή θεσμική υποδομή για τη διεξαγωγή εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη σε θέματα τα οποία περιλαμβάνονται στις σχετικές συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης ενώ περιλαμβάνει και τη Γενική Συμφωνία για την προαγωγή τους. Ακόμη, ο ΠΟΕ χρησιμεύει ως πλαίσιο της διεξαγωγής των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στα μέλη του, βοηθάει την όσο πιο δυνατόν ελεύθερη ροή του εμπορίου, λαμβάνει μέτρα υπέρ των ελάχιστα αναπτυγμένων χωρών²³¹ ενώ παράλληλα διαχειρίζεται το μνημόνιο συμφωνίας για την επίλυση διαφορών.²³² Η διαχείριση του μηχανισμού εξέτασης της εμπορικής πολιτικής αποτελεί επίσης βασική λειτουργία του ΠΟΕ μαζί με τη συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα. Ωστόσο, παρά την ένταξη στον Γύρο της Ουρουγουάης πολλών νέων τομέων του διεθνούς εμπορίου οι οποίοι είχαν ως αποτέλεσμα τη σύναψη επί μέρους συμφωνιών, μία σειρά από θέματα παρέμειναν εκτός των ρυθμίσεων του ΠΟΕ. Τα θέματα αυτά αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αλληλεπίδραση τους με το διεθνές εμπόριο και ειδικότερα τις εργασιακές σχέσεις καθώς και τον ανταγωνισμό και το διεθνές εμπόριο.²³³

4.1.3.Ο ΠΟΕ και οι ειδικές ρυθμίσεις για το περιβάλλον

Το εμπόριο και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί έναν από τους στόχους του ΠΟΕ ο οποίος τίθεται στο προοίμιο της Ιδρυτικής Συμφωνίας διέποντας τη λειτουργία του οργανισμού.²³⁴ Οι άμεσες ρυθμίσεις του ΠΟΕ για το περιβάλλον περιλαμβάνουν την ίδρυση και σύσταση της Επιτροπής Εμπορίου και Περιβάλλοντος και

---

²³⁰ Χατζοπούλου, Δ. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.36

²³¹ Κατράνης, Α. σε Α. Φατούρος & Κ. Στεφάνου (επιμέλεια). (1995). Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Σάκκουλα. Σελ.46

²³² Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.210-212

²³³ Μπρεδήμας, Α. & Γουργουρίνης, Α. (2015). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Το Δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.20

²³⁴ Κατράνης, Α. σε Α. Φατούρος & Κ. Στεφάνου (επιμέλεια). (1995). Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Σάκκουλα. Σελ.48

τις συμφωνίες του ΠΟΕ που θέτουν τον στόχο εντατικότερης περιβαλλοντικής δράσης και επίδρασης στους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Στη Σύνοδο κορυφής του Μαράκες, πριν από την υπογραφή της Τελικής Πράξης Ενσωμάτωσης των αποτελεσμάτων του Γύρου της Ουρουγουάης, υιοθετήθηκε και μία κοινή υπουργική απόφαση για το «Εμπόριο και το Περιβάλλον», στοχεύοντας στην προστασία του περιβάλλοντος και την προώθηση της διαρκούς και σταθερής ανάπτυξης μέσα στο πολυμερές σύστημα του ΠΟΕ. Αυτή η απόφαση προέβλεπε την ίδρυση της Επιτροπής Εμπορίου και Περιβάλλοντος, η οποία συστήθηκε τον Ιανουάριο του 1995 από το Γενικό Συμβούλιο του ΠΟΕ, σαν μία εκ των διαρκών επιτροπών.²³⁵ Από την ίδρυση της, έχει γίνει το σημαντικότερο παγκόσμιο φόρουμ για διάλογο πολιτικής σε θέματα εμπορίου και περιβάλλοντος.²³⁶ Η Επιτροπή αποβλέπει στη διενέργεια συστάσεων για την προσαρμογή του δικαίου της GATT/ΠΟΕ στους τομείς του εμπορίου και του περιβάλλοντος και στην υποστήριξη της αλληλεξάρτησης μεταξύ των περιβαλλοντικών και εμπορικών πολιτικών, ώστε να προωθηθεί η σταθερή και διαρκής ανάπτυξη που θα ανταποκρίνεται στις ειδικές ανάγκες των αναπτυσσόμενων και των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών. Επίσης, σκοπός της είναι η καθοδήγηση και ο συντονισμός της εμπορικής πολιτικής με τα περιβαλλοντικά μέτρα που άπτονται του εμπορίου και τα οποία επιφέρουν και σημαντικά εμπορικά αποτελέσματα. Το πλαίσιο εργασίας της Επιτροπής Εμπορίου και Περιβάλλοντος εμπεριέχει συγκεκριμένα θέματα. Αρχικά, τη σχέση μεταξύ του εμπορικού συστήματος του ΠΟΕ και των εμπορικών μέτρων των πολυμερών περιβαλλοντικών συμφωνιών, τον μηχανισμό επίλυσης διαφορών, την πιθανή χρήση των περιβαλλοντικών επιχορηγήσεων και την επιβολή περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και φόρων. Ακόμη, ασχολείται με θέματα όπως το Eco-labeling,²³⁷ τη διαφάνεια των εμπορικών μέτρων και τα αποτελέσματα των εμπορικών μέτρων που αποβλέπουν σε περιβαλλοντικούς σκοπούς. Τέλος, το εμπόριο σε εθνικώς απαγορευμένα αγαθά (DPGs)²³⁸ και οι περιβαλλοντικές παροχές σχετικές με τις

---

²³⁵ WTO rules and environmental policies: Other relevant WTO texts. World Trade Organization.

Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu3_e.htm

²³⁶ Mainstreaming trade to attain the Sustainable Development Goals. World Trade Organization. Σελ.49.

Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sdg_e.pdf

²³⁷ Πρόκειται για την οικολογική ετικέτα που υποδηλώνει ότι το προϊόν που φέρει αυτή δεν ρυπαίνει το περιβάλλον, δηλαδή είναι οικολογικό.

²³⁸ Domestically prohibited goods

εμπορικές όψεις των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPs)²³⁹ αποτελούν θέματα που απασχολούν την Επιτροπή Εμπορίου και Περιβάλλοντος.²⁴⁰

Εκτός από τις συμφωνίες που περιλαμβάνονται στο πλαίσιο του ΠΟΕ, έχουν συσταθεί και αντίστοιχες επιτροπές για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που γεννώνται κατά την εφαρμογή των σχετικών συμφωνιών. Όσα προβλέπονται για το περιβάλλον υπάρχουν σε ορισμένες επιμέρους συμφωνίες μέσα στο πλαίσιο του ΠΟΕ. Οι συμφωνίες αυτές είναι οι παρακάτω. Αρχικά, «Η Συμφωνία για τα τεχνικά εμπόδια στο εμπόριο» στην οποία αναγνωρίζεται ότι κανένα κράτος δεν θα πρέπει να εμποδίζεται να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την εξασφάλιση της ποιότητας των εξαγωγών ή της προστασίας της ζωής των ανθρώπων, των ζώων, των φυτών, της υγείας αυτών και του περιβάλλοντος²⁴¹. Έπειτα, «Η Συμφωνία για τα υγειονομικά και τα φυτό-υγειονομικά μέτρα» αναγνωρίζει το δικαίωμα των κυβερνήσεων να προβούν στη λήψη μέτρων για την προστασία της ζωής ή της υγείας των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών εφόσον βάσει επαρκών επιστημονικών ενδείξεων τα μέτρα αυτά είναι αναγκαία για την προστασία της υγείας.²⁴² Στη συνέχεια, «Η Συμφωνία των επιχορηγήσεων και των αντισταθμιστικών μέτρων» η οποία προβλέπει την ύπαρξη περιβαλλοντικών επιχορηγήσεων που συμβάλλουν στην προσαρμογή των υπαρχουσών ευνοϊκών ρυθμίσεων στις νέες περιβαλλοντικές απαιτήσεις. Τέλος, «Η Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που άπτονται του εμπορίου» βασίζεται στο άρθρο 27 της Συμφωνίας του ΠΟΕ αναφορικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που άπτονται του εμπορίου, το οποίο προβλέπει τον αποκλεισμό των εφευρέσεων που μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρές περιβαλλοντικές ζημιές, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο εμπόδια στην εμπορική τους εκμετάλλευση.²⁴³

Σε επίπεδο διεθνούς νομολογίας είναι εμφανής η αλληλεπίδραση της περιβαλλοντικής προστασίας με το πολυμερές σύστημα διεθνών εμπορικών συναλλαγών

²³⁹ Trade related aspects of intellectual property rights

²⁴⁰ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.277-282

²⁴¹ WTO rules and environmental policies: Other relevant WTO texts. World Trade Organization.

Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu3_e.htm

²⁴² Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.257-258

²⁴³ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ. 283-292

του ΠΟΕ όπου λειτουργούν τομεακές συμφωνίες με στόχο την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου. Με την περιβαλλοντική προστασία να περιλαμβάνει λήψη μέτρων περιοριστικών των οικονομικών δραστηριοτήτων είναι αναπόφευκτες οι συγκρούσεις με τους κανόνες του ΠΟΕ για την άρση των εμποδίων στο διεθνές εμπόριο. Παράγοντας που εντείνει την τάση αυτή είναι τα έντονα συγκεντρωτικά στοιχεία του συστήματος του ΠΟΕ με την έλλειψη κεντρικής οργάνωσης του περιβαλλοντικού δικαίου. Η αφετηρία της εμπορικής διαφοράς με οικολογική διάσταση τοποθετείται ήδη από τα χρόνια της GATT και την υπόθεση Tuna/Dolphin²⁴⁴ κατά την οποία μία επιτροπή επίλυσης διαφορών της GATT κήρυξε εμπάργκο στις ΗΠΑ για την μέθοδο αλιείας τόνου που προκάλεσε την παράνομη θνησιμότητα δελφινιών. Αυτή αποτέλεσε μία από τις 7 διεθνείς εμπορικές διαφορές που ανέκυψαν στη GATT από το 1982 έως το 1994²⁴⁵ συνδυαστικά με μία ακόμη που ανέκυψε στο πλαίσιο του ΠΟΕ το 1995.²⁴⁶ Με αφορμή τις 8 αυτές υποθέσεις, η διαδικασία επίλυσης διαφορών της GATT και ΠΟΕ ενεργοποιήθηκε στο μέγιστο βαθμό συγκριτικά με οποιαδήποτε άλλη ανάλογη διαδικασία διεθνών οικονομικών οργανισμών που στοχεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο και με δεδομένη την ισότιμη συμμετοχή των κρατών της Ένωσης στον ΠΟΕ, η Ένωση είναι το νομιμοποιούμενο διάδικο μέρος με αποτέλεσμα όταν λαμβάνει μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας που γεννούν εμπόδια στο διεθνές εμπόριο τα τρίτα κράτη να μπορούν να στραφούν εναντίον της ΕΕ. Τότε, θα επιχειρηθεί συμβιβασμός σύμφωνα με τους κανόνες των συμφωνιών του ΠΟΕ είτε μέσω της εξελικτικής ερμηνείας της εξαίρεσης του άρθρου XX περ. β' και ζ' της GATT που επιτρέπουν στα μέλη του ΠΟΕ να δικαιολογήσουν ασυμβίβαστα με την GATT μέτρα εάν αυτά είναι είτε απαραίτητα για την προστασία της ανθρώπινης, ζωικής ή φυτικής ζωής ή υγείας, ή εάν τα μέτρα σχετίζονται με τη διατήρηση των εξαντλήσιμων φυσικών πόρων,

---

²⁴⁴ Βλ. US–Measures on Yellow-Fin Tuna Imports, GATT Doc. DS21/R (1991), (Tuna Dolphin I)

²⁴⁵ Environmental disputes in GATT/WTO. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis00_e.htm

²⁴⁶ Στάγκος, Π. (1996, Οκτώβριος). Προστασία του Περιβάλλοντος και Δίκαιο της Απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου. Η δύσκολη συνύπαρξη. Νόμος+Φύση. Ανακτήθηκε από: <https://nomosphysis.org.gr/7016/prostasia-tou-periballontoskai-dikaio-tis-apeleutherosis-tou-diethnous-emporiou-i-duskoli-sunuparksi-oktobrios-1996/#>

²⁴⁷ είτε μέσω του κανόνα ερμηνείας του άρθρου 31§3 περ. γ' της Συνθήκης της Βιέννης του 1969.²⁴⁸

4.2. Άλλοι Παγκόσμιοι Οικονομικοί Θεσμοί

Εκτός του ΠΟΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη (World Bank) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, γενικά γνωστοί ως θεσμοί του «Μπρέττον Γουντς», αποτελούν δύο βαρυσήμαντους διακυβερνητικούς θεσμούς καθώς αφενός αποτυπώνουν το αλληλένδετο της οικονομίας και του φυσικού περιβάλλοντος και αφετέρου αναδεικνύουν σειρά θεμάτων που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας των διακυβερνητικών οργανισμών και χρήζουν ερευνητικής προσοχής.²⁴⁹ Ιδρύθηκαν αμέσως μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1944, ενώ η ονομασία τους ως θεσμοί του «Μπρέττον Γουντς» προήλθε από την ομώνυμη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών.²⁵⁰ Σήμερα, αμφότεροι οι θεσμοί έχουν μία αύξουσα επιρροή στις διεθνείς περιβαλλοντικές πολιτικές, παρά τον οικονομικό τους χαρακτήρα λόγω της έντονης αλληλεξάρτησης της οικονομικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος. Με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας, τη μακροοικονομική σταθερότητα και την προώθηση της ανάπτυξης, οι θεσμοί παρέχουν τεχνική στήριξη και χρηματοδότηση στα κράτη-μέλη τους διαδραματίζοντας, παράλληλα, πρωταγωνιστικό ρόλο στις διεθνείς προσπάθειες για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και την προώθηση μίας οικονομίας που θα στηρίζεται στη βιώσιμη ανάπτυξη και στις «πράσινες» μορφές ενέργειας. Ωστόσο, παρά τους διακηρυγμένους στόχους τους, ως θεσμοί έχουν πολλάκις βρεθεί στο επίκεντρο της

²⁴⁷ Έτσι στην *Shrimp Turtle (US – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products)*. (1998, Οκτώβριος 12). 38 ILM 118 (1999), παρ. 129-134), όπου έγινε δεκτή η σύμφωνη με την CITES ερμηνεία του όρου «εξαντλήσιμοι φυσικοί πόροι» του άρθρου XX περ. ζ' της GATT.

²⁴⁸ Βλ. *US- Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R*. (1996, Απρίλιος 29) Σελ. 17 και *US – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, 12 October 1998, 38 ILM 118 (1999), παρ. 129-131. Διαφορετικά έκρινε το Panel στην EC — Biotech (WTO Docs WT/DS291, WT/DS292, WT/DS293, 2006 Σεπτέμβριος 29, Report of the Panel, παρ. 7.70, 7.92 και 7.74-7.75), μεταξύ άλλων, με το σκεπτικό ότι τα προσφεύγοντα κράτη δεν ήταν συμβαλλόμενα στο Πρωτόκολλο της Καρθαγένης, το οποίο επικαλέστηκε η καθ' ης. Με την παραδοχή αυτή, το Panel απέφυγε να βρεθεί στην δύσκολη θέση να εξετάσει ενδεχόμενη σύγκρουση του άρθρου 5 της SPS με το Πρωτόκολλο.

²⁴⁹ Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.13

²⁵⁰ Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα. Σελ.109

κριτικής τόσο από μη κυβερνητικές οργανώσεις όσο και από κράτη-μέλη λόγω της χρηματοδότησης έργων που επιδρούν αρνητικά στο περιβάλλον.

4.2.1.Η Παγκόσμια Τράπεζα

Η Παγκόσμια Τράπεζα η οποία θεωρείται ότι ασκεί εξαιρετικά έντονη επιρροή, έχει υποστεί έντονες κριτικές κατά τις λεγόμενες «αναπτυξιακές δεκαετίες» για σειρά αμφιλεγόμενων προγραμμάτων σε χώρες του τρίτου κόσμου. Δρόμοι, φράγματα, υδροηλεκτρικά και εγχειοβελτιωτικά έργα και σχέδια μετεγκατάστασης πληθυσμών επέφεραν δραστικές αλλαγές στις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων και αποπροσανατόλισαν τις ζωές άλλων.²⁵¹ Οι πιο σοβαρές κριτικές που δέχθηκε η Παγκόσμια Τράπεζα αφορούν τη χρηματοδότηση έργων στη Λατινική Αμερική και τη νοτιοανατολική Ασία που είχαν ως συνέπεια εκτεταμένες αποψιλώσεις.²⁵² Η Παγκόσμια Τράπεζα εξακολουθεί να θεωρείται η αιχμή του δόρατος της αναπτυξιακής ιδεολογίας και ο κύριος φορέας που υλοποίησε επί του εδάφους του δραματικές αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Έχει γίνει αποδέκτης έντονων αρνητικών κριτικών για τα δάνεια που εκχωρεί στις αναπτυσσόμενες χώρες, όχι μόνο για τις δραματικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις που συχνά προκαλούν αλλά και για την εξάρτηση που προκαλεί στις αδύναμες οικονομίες και σαθρές πολιτικές δομές στις ισχυρές βιομηχανίες του Βορρά.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η Τράπεζα επιχείρησε να αποσειεί τις ως άνω κατηγορίες. Ως μέσο, εκτός από την άσκηση δημοσίων σχέσεων, χρησιμοποίησε την αλλαγή της περιβαλλοντικής πολιτικής της Τράπεζας με τη δημιουργία ενός ειδικού τμήματος, τη βελτίωση ελέγχου των αναπτυξιακών της σχεδίων, την εισαγωγή νέων κριτηρίων χρηματοδότησης και τη μετατόπιση ως προς την κύρια θεματική της. Πλέον, χρηματοδοτεί έναν διαρκώς αύξοντα αριθμό προγραμμάτων με στόχο την εξοικονόμηση υδάτινων πόρων, την ανάσχεση της ερημοποίησης, τη δασοκομία, την αναβάθμιση των

²⁵¹ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.485

²⁵² Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.14

γαιών κ.α. Οι έντονες κριτικές παρόλα αυτά δεν εκλείπουν αναφορικά με ό,τι συνδέεται με την εμμονή της σε κλασσικού τύπου επενδύσεις που τις περισσότερες φορές αφορούν τον ενεργειακό τομέα και τη γεωργική ανάπτυξη. Στις νεωτερικές του πρωτοβουλίες περιλαμβάνεται εκτός των άλλων, η δημιουργία ενός νέου ταμείου, του Prototype Carbon Fund. Έχοντας ήδη διατυπωθεί έντονες επιφυλάξεις από το περιβαλλοντικό κίνημα και την επιστημονική κοινότητα, το ταμείο στοχεύει στη θέσπιση μίας διεθνούς αγοράς εμπορεύσιμων αδειών ρύπανσης εφαρμόζοντας το Πρωτόκολλο του Κιότο.²⁵³ Οι αρνητικές κριτικές θέτουν υπό αμφισβήτηση την αναπτυξιακή ιδεολογία της Τράπεζας κυρίως στη βάση της μη εφαρμογής των αρχών της αειφορίας αλλά και στα μεμονωμένα επενδυτικά σχέδια, δημιουργώντας την αντίδραση της εναγόμενης η οποία ανεπισημως υποστηρίζει ότι οι αρχές αυτές είναι ασαφείς και ότι καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια να βρει μία λειτουργική ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων της ανάπτυξης και της οικολογικής προστασίας.

Η άσκηση εξωτερικών πιέσεων για αλλαγή στάσης και η ανάγκη για την υιοθέτηση ενός αναπτυξιακού προτύπου φιλικότερου για το περιβάλλον, έχει οδηγήσει την Τράπεζα σε μία σειρά ρυθμιστικών και διαρθρωτικών αλλαγών με στόχο να εναρμονίσουν την οικονομία και το περιβάλλον σε παίγνια συνεργατικού χαρακτήρα. Οι αλλαγές αυτές έχουν αδιαμφισβήτητα βελτιώσει την υπάρχουσα στρατηγική και έχουν οδηγήσει στην εφαρμογή ενός καλύτερου τρόπου αντιμετώπισης θεμελιωδών κοινωνικών ζητημάτων συγκριτικά με τις προηγούμενες δεκαετίες. Το πιο σημαντικό από αυτά τα ζητήματα θεωρείται η φτώχεια με τους φυσικούς πόρους και την ορθολογική διαχείριση τους να θεωρούνται αφετηριακό σημείο εξόδου από την παγίδα της φτώχειας σε πολλά σημεία του πλανήτη. Ακόμη, η Τράπεζα έχει ήδη προβεί σε σημαντικές παρεμβάσεις σε τομείς που αφορούν την ελάττωση των επιπτώσεων των φυσικών καταστροφών, τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος την ισότιμη πρόσβαση στους φυσικούς πόρους και τη βιώσιμη διαχείριση των δασών, του εδάφους και των υδάτινων πόρων.²⁵⁴

---

²⁵³ Δούση, Ε. (2020). Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία της Κλιματικής Αλλαγής (Ο ρόλος του διεθνούς δικαίου και της διπλωματίας στη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.21

²⁵⁴ Μοδινόγ, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο.

4.2.2. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Οι εξωτερικές πιέσεις για υιοθέτηση φιλικών πολιτικών προς το περιβάλλον δεν φαίνεται ωστόσο, να επηρέασαν σε καθοριστικό βαθμό τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της δράσης του ΔΝΤ. Ο θεσμός αυτός έχει δεχθεί έντονες επιθέσεις και κριτικές για τα προγράμματα λιτότητας που επιβάλλει σε σειρά χωρών και για τις μονομερείς μονεταριστικές πολιτικές του.²⁵⁵ Ήδη από τη δεκαετία του 1980, οι οργανώσεις US Friends of Earth και Environmental Policy Institute έθεταν πλήθος ερωτημάτων για τον περιβαλλοντικό και κοινωνικό αντίκτυπο των προγραμμάτων προσαρμογής του ΔΝΤ.²⁵⁶ Έως και σήμερα τείνει να αγνοεί τις μακροπρόθεσμες επενδυτικές πολιτικές που θα μπορούσαν να έχουν θετική επίδραση στην οικολογική ισορροπία δίνοντας τη βαρύνουσα σημασία σε δείκτες όπως το δημόσιο έλλειμμα και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Χαρακτηριστική της κατάστασης αποτελεί η αναφορά των Φίλων της Γης ότι το ΔΝΤ «δεν δείχνει ως τις μέρες μας να έχει συναίσθηση του γεγονότος ότι οι μακροοικονομικές πολιτικές του έχουν ευρύτατες επιπτώσεις σ'ένα φάσμα δημόσιων πολιτικών με σαφή περιβαλλοντική διάσταση».²⁵⁷

Η χώρα μας, ως ένα από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα χωρών στην οποία έχουν επιβληθεί μέτρα προσαρμογής της οικονομίας από το ΔΝΤ, φαίνεται να επαληθεύει τον αρνητικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο λόγω των προγραμμάτων προσαρμογής. Ειδικότερα, εκπρόσωποι περιβαλλοντικών οργανώσεων και κυβερνητικοί εκπρόσωποι επεσήμαναν ότι τα μέτρα προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας ακυρώνουν τη μικρή αλλά σημαντική πρόοδο που είχε σημειωθεί στην περιβαλλοντική πολιτική και νομοθεσία της χώρας, απαξιώνοντας το ευρωπαϊκό περιβαλλοντικό κεκτημένο. Η διαπίστωση αυτή στηρίχθηκε σε επελθούσες επιπτώσεις των μέτρων όπως την απορρόφηση του Πράσινου Ταμείου από τον κρατικό προϋπολογισμό, την αποδυνάμωση του συστήματος περιβαλλοντικών αδειών για έργα και δραστηριότητες, τη νομιμοποίηση αυθαιρέτων σε

Σελ.490

²⁵⁵ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο.

Σελ.491

²⁵⁶ Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα. Σελ.14

²⁵⁷ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο.

Σελ.492

προστατευόμενες περιοχές, τη βεβιασμένη και ανεξέλεγκτη πώληση δημόσιας γης και την έμφαση σε περιβαλλοντικά αμφίβολες μεγάλες επενδύσεις. Οι παραπάνω πρακτικές αποδεικνύουν ότι οι πρακτικές του ΔΝΤ δεν προσπαθούν να συμβαδίσουν με την περιβαλλοντική προστασία και τις προοπτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη επαληθεύοντας την ήδη ισχύουσα παγκόσμια θέση αναφορικά με την περιβαλλοντική πολιτική του ΔΝΤ.²⁵⁸

4.3.Προς έναν Παγκόσμιο Οργανισμό Περιβάλλοντος

Παρά την αναγνωρισμένη αξία των παραπάνω διεθνών θεσμών, γίνεται λόγος για την ανάγκη δημιουργίας μίας νέας οικουμενικής δομής περιβαλλοντικής διακυβέρνησης που οφείλει να οδηγήσει στην ενσωμάτωση των πολιτικών της επιλογών σε όλες τις αναπτυξιακές της πολιτικές. Η συμπληρωματικότητα αυτή είναι απαραίτητη όσο επιτυχημένος και αν αποδειχθεί ο μετασχηματισμός των υφιστάμενων περιβαλλοντικών δομών. Ο λόγος αυτός γίνεται για τη δημιουργία ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος, ο οποίος προορίζεται να υλοποιήσει μέσω διορθωτικών και βελτιωτικών κινήσεων τους, στόχους που έχουν τεθεί από τους ήδη υπάρχοντες θεσμούς της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών.²⁵⁹

Οι υπάρχοντες οικουμενικοί περιβαλλοντικοί θεσμοί αποτελούνται από αυτούς που περιγράφονται παρακάτω. Αρχικά, «Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον» αποτελεί το «θεσμικό απότοκο» της πρώτης Παγκόσμιας Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον που έλαβε χώρα το 1972 στη Στοκχόλμη.²⁶⁰ Βασικός σκοπός του προγράμματος ήταν να εκφρασθεί θεσμικά το αίτημα της προστασίας του περιβάλλοντος στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών, γεγονός που

---

²⁵⁸ Τράτσα, Μ. (2012, Ιανουάριος 10). Το ΔΝΤ φέρνει (και) περιβαλλοντική οπισθοδρόμηση. Το Βήμα. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2012/01/10/society/to-dnt-fernei-kai-periballontiki-opisthodromisi/>

²⁵⁹ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.491

²⁶⁰ Kofi, A. (2000). We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century. New York: United Nations. Σελ.127 επ.

κατάφερε, καθώς η συνεισφορά του στην προώθηση του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου είναι σημαντική, παρά τον γενικότερο αδύναμο ρόλο του λόγω διοικητικών και χρηματοδοτικών δυσκολιών.²⁶¹²⁶² Έπειτα, «Η Επιτροπή για τη βιώσιμη ανάπτυξη» με κεντρικό ζητούμενο να αποτελέσει ένα πολιτικό φόρουμ για την ανταλλαγή απόψεων και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο, η αποτελεσματικότητά του οποίου δεν κρίνεται σημαντική.²⁶³ «Το Παγκόσμιο Περιβαλλοντικό Ταμείο» ως θεσμός της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης ιδρύθηκε με στόχο τη χρηματοδότηση σχεδίων και δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος και την επιχειρησιακή προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης, ενώ ο σημαντικότερος του ρόλος έγκειται στην ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης και σε άλλους θεσμούς με αντικείμενο την αναπτυξιακή συνιστώσα (Παγκόσμια Τράπεζα, Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την ανάπτυξη και το περιβάλλον). Η λειτουργία του παρουσιάζει θετικό πρόσημο πλην κάποιων μειονεκτημάτων που αφορούν τον τρόπο χρηματοδότησης του. Τέλος, «Το Παγκόσμιο Υπουργικό Φόρουμ για το Περιβάλλον» συστάθηκε έχοντας μεγαλεπήβολα σχέδια με πρωταρχικό στόχο να καταστεί το κορυφαίο όργανο χάραξης περιβαλλοντικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο. Παρά τις φιλόδοξες διακηρύξεις του, ο θεσμός αποδυναμώθηκε ιδιαίτερα μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, καθώς δεν υπήρξε βούληση από τη διεθνή κοινότητα για ενδυνάμωση του ρόλου του.²⁶⁴

Η παραπάνω παρουσίαση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Παγκόσμια Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση είναι αρκετά αποδυναμωμένη καθώς οι θεσμοί αυτοί δεν έχουν επαρκείς και αποτελεσματικές δυνατότητες υιοθέτησης νομικών και πολιτικών λύσεων στο πεδίο της διεθνούς περιβαλλοντικής πολιτικής, λόγω της έλλειψης ισχυρών μηχανισμών και της πολυδιάσπασης των αρμοδιοτήτων. Η έλλειψη συνεκτικότητας και αποτελεσματικότητας στο πεδίο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής διαφέρει από τους τρεις βασικούς θεσμούς της Παγκόσμιας Οικονομικής Διακυβέρνησης που

---

²⁶¹ Palmer, G. (1992). New Ways to Make International Environmental Law. *The American Journal of International Law*. Σελ. 261.

²⁶² Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; *Περιβάλλον & Δίκαιο*. Σελ.53

²⁶³ Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. *Περιβάλλον & Δίκαιο*. Σελ.494

²⁶⁴ UNEP. (1999). *Global Environmental Outlook*. London: UNEP/Eyarthscan

αναπτύχθηκαν παραπάνω (ΠΟΕ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΔΝΤ).²⁶⁵ Δημιουργήθηκε με αυτόν τον τρόπο η προοπτική δημιουργίας ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος μετά τη διαπίστωση των κενών του συστήματος και της αναγκαιότητας του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας να έχουν μία καθαρή μορφή μέσα στο διεθνές σύστημα και στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών.²⁶⁶ Η δημιουργία του θα συγκροτούσε σταδιακά ένα σύστημα αμοιβαίων ελέγχων και θεσμικών δικλείδων (Checks and balances system) στο γενικότερο πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης.²⁶⁷ Αξίζει επίσης να σημειωθεί, η παρόμοια πρόταση που διατυπώθηκε το 1998 από τον Γενικό Διευθυντή του ΠΟΕ, ο οποίος τόνισε την απουσία ενός κεντρικού περιβαλλοντικού Οργανισμού, ικανού να διαπραγματευθεί τις εγειρόμενες διαμφισβητήσεις μεταξύ εμπορίου και περιβάλλοντος.²⁶⁸ Ο Οργανισμός επρόκειτο να συνιστούσε ένα διαρκές Φόρουμ, αντίστοιχο με τον ΠΟΕ, που θα αντιπαρτίθετο στις προσβολές κατά της φύσης και του ανθρώπινου περιβάλλοντος.

Η δημιουργία ενός Οργανισμού τέτοιου τύπου εγείρει πληθώρα ερωτημάτων αναφορικά με την οργανωτική μορφή, τις αρμοδιότητες, τον τρόπο ενσωμάτωσης και συνεργασίας των παρουσών δομών, την περιφερειακή διάρθρωση καθώς και τον τρόπο χρηματοδότησης. Προκύπτει λοιπόν, ότι ο εν λόγω Οργανισμός θα πρέπει να είναι εξοπλισμένος με σαφείς αρμοδιότητες για την επιβολή των αποφάσεων του και με κομβικές λειτουργίες οι οποίες θα συντονίζουν καλύτερα το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης αποτελώντας τη βασική κινητήρια δύναμη για την αποτελεσματική εφαρμογή της διεθνούς περιβαλλοντικής πολιτικής.²⁶⁹ Θα μπορούσε επίσης να συμβάλλει στη βελτίωση του τρόπου και της

---

²⁶⁵ Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.55-56

²⁶⁶ Bauer, S. & Biermann, F. (2005). The debate on a World Environment Organization: An Introduction in: A World Environment Organization - Solution or Threat for Effective International Environmental Governance. London. Σελ.9

²⁶⁷ Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.54

²⁶⁸ Bauer, S. & Biermann, F. (2005). The debate on a World Environment Organization: An Introduction in: A World Environment Organization - Solution or Threat for Effective International Environmental Governance. London. Σελ.1

²⁶⁹ United Nations Environment Programme (UNEP). (2001, Νοέμβριος 16) Implementing the Clustering Strategy for Multilateral Environmental Agreements-A. Framework.Background Paper for the Fourth Meeting of the Open-Ended Intergovernmental Group of Ministers or Their Representatives on

«ποιότητας» παραγωγής και υιοθέτησης των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συνθηκών τόσο σχετικά με την ανάληψη πρωτοβουλίας για τη θέσπιση μίας Συνθήκης όσο και με το στάδιο προετοιμασίας της.²⁷⁰ Ακόμη, το μείζον θέμα της χρηματοδότησης θα πρέπει να στηρίζεται σε ανεξάρτητους χρηματοδοτικούς πόρους που θα προέρχονται τόσο από τις ετήσιες εισφορές των κρατών-μελών όσο και από τη φορολόγηση της διεθνούς κίνησης των κεφαλαίων και των ξένων επενδύσεων. Ο Οργανισμός θα πρέπει να στοχεύσει στη βελτίωση της χρηματοδοτικής βάσης της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, μέσω της επίτευξης ενός καλύτερου συντονισμού των διάφορων θεσμών και προγραμμάτων και των μηχανισμών χρηματοδότησης.²⁷¹ Η περιφερειακή διάρθρωση θα μπορούσε να λειτουργήσει με μία συσσωμάτωση των θεσμών γύρω από μεγάλες θεματικές γραμμές και την εγκατάσταση των περιφερειακών γραφείων εκεί όπου υπάρχει συγγένεια με τα προβλήματα της συγκεκριμένης περιφέρειας. Τέλος, η τυχόν δημιουργία του θα σημάνει την έναρξη μίας νέας εποχής για τη δημιουργία μίας νέας και βελτιωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής με την σύμπραξη της απαραίτητης πολιτικής βούλησης.

Συμπερασματικά, οι σκέψεις προς τη δημιουργία ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος οδηγούν αδιαμφισβήτητα στην ύπαρξη ανάγκης για την ενδυνάμωση της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Παρά την ύπαρξη απόψεων που αμφισβητούν την δυνατότητα ολοκλήρωσης ενός τέτοιου εγχειρήματος λόγω της υπάρχουσας πολυπλοκότητας και ευρύτητας των περιβαλλοντικών προβλημάτων, διαφαίνεται ότι η συγκρότηση ενός τέτοιου Οργανισμού θα συνεχίσει να βρίσκεται στο επίκεντρο από ισχυρές χώρες που υποστηρίζουν μία τέτοια πρωτοβουλία. Η τυχόν δημιουργία του θεωρείται από πολλούς ως μία αναγκαία διαδικασία για τη διαχείριση του παρόντος και του μέλλοντος του πλανήτη μας.²⁷²

International Environmental Governance, Montreal 30 November - 1 December 2001. UN Doc. UNEP/IGM/4/3

²⁷⁰ Reforming International Environmental Governance: From institutional limits to innovative solutions. (2004). Tokyo: UN University Press

²⁷¹ Biermann, F. (1997). Financing Environmental Policies in the South. Experiences from the Multilateral Ozone Fund. International Environmental Affairs. Σελ.179-181

²⁷² Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ.62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

5.ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η συνεισφορά των Ηνωμένων Εθνών στην ανάπτυξη και εξέλιξη της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, μέσω της ανάπτυξης διεθνών ρυθμίσεων και διαδικαστικών πλαισίων, είναι παραπάνω από καθοριστική.²⁷³ Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης που υιοθετήθηκαν έπειτα από μακροχρόνιες διαδικασίες διαβούλευσης από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τον Σεπτέμβριο του 2015, ήρθαν να αναδείξουν ακόμα περισσότερο την σημασία των ΗΕ για την αφετηρία μία νέας εποχής για τη διεθνή κοινότητα.²⁷⁴

Η Ατζέντα για το 2030 αποτελεί το πρώτο ουσιαστικό βήμα για την καθιέρωση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης²⁷⁵ ως δέσμευσης της διεθνούς κοινότητας.²⁷⁶ Οι 17 ΣΒΑ και οι 169 υποστόχοι που περιλαμβάνονται στην Ατζέντα²⁷⁷ δημιουργούν δεσμεύσεις με ολοκληρωμένο και ισόρροπο τρόπο για όλες τις χώρες²⁷⁸ και προωθούν την αλληλεπίδραση και ενσωμάτωση της οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και θεσμικής διάστασης της βιώσιμης ανάπτυξης²⁷⁹ σε όλες τις τομεακές πολιτικές,²⁸⁰ ενώ το

---

²⁷³ Δούση, Ε. σε Χ. Δίπλα (επιμέλεια). (2018). Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σάκκουλα. Σελ.171

²⁷⁴ Καϊλής, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.13

²⁷⁵ World Commission on Environment and Development. (χ.χ.). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. Σελ.47

²⁷⁶ Ζερβάκη, Α. σε Χ. Δίπλα (επιμέλεια). (2018). Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σάκκουλα. Σελ.183

²⁷⁷ Sustainable development. European Commission. Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/#_environmental-protection

²⁷⁸ Περιβάλλον. Υπουργείο Εξωτερικών. Ανακτήθηκε από: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/periballon.html>

²⁷⁹ Trading into Sustainable Development: Trade, Market Access and the Sustainable Development Goals. (2016). United Nations Conference on Trade and Development. Σελ.1. Ανακτήθηκε από: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2015d3_en.pdf

²⁸⁰ Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων. Ανακτήθηκε από: https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506

διεθνές εμπόριο θεωρείται πως θα διαδραματίσει καταλυτικό και κρίσιμο ρόλο στην επίτευξη τους.²⁸¹²⁸²

Εικόνα 18

Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ανακτήθηκε από: <http://europedirect.eliamep.gr/i-proseggisitis-eyropaikis-enosis-gia-ti-viosimi-anaptyxi/>

5.1.Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης

Απαραίτητο για την κατανόηση των ΣΒΑ είναι η επεξήγηση της έννοιας της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία άρχισε να εμφανίζεται μετά τη δεκαετία του 1960 όταν το μοντέλο της διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης άρχισε να κλονίζεται και τα αδιέξοδα στα οποία οδήγησε να γίνονται περισσότερο ορατά. Με αυτόν τον τρόπο εμφανίστηκε μία οικολογική αντίληψη για την ανάπτυξη που για πρώτη φορά εισήγαγε ουσιαστικά την περιβαλλοντική διάσταση στη συζήτηση για την αναπτυξιακή

²⁸¹ Bellmann, C. & Tipping, A. (2015). The Role of Trade and Trade Policy in Advancing the 2030 Development Agenda. International Development Policy. Ανακτήθηκε από: <https://journals.openedition.org/poldev/2149#tocto1n2>

²⁸² Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.36

διαδικασία.²⁸³ Η νέα αυτή αντίληψη μεταφράστηκε στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία ως έννοια είχε ήδη αναφερθεί σε διεθνείς συνθήκες και διεθνή κείμενα μέχρι να καθιερωθεί ως όρος.²⁸⁴ Το 1987 αποτέλεσε την ημερομηνία-εφαλτήριο της χρήσης του όρου, με την Έκθεση Brundtland, η οποία εκδόθηκε από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη²⁸⁵²⁸⁶ και η βιώσιμη ανάπτυξη ορίστηκε ως «η ανάπτυξη που απαντά στις ανάγκες του σήμερα χωρίς να περιορίσει τη δυνατότητα των ερχόμενων γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ανάγκες».²⁸⁷

Έτσι, η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η χρήση των οικοσυστημάτων από τον άνθρωπο δεν πρέπει να είναι ληστρική αλλά να οργανώνεται με ορθολογικό τρόπο ώστε αυτό που εξάγεται να είναι χρήσιμο και αναγκαίο χωρίς να προκαλούνται βλάβες στα οικολογικά στοιχεία, οι οποίες μπορούν να αποφευχθούν υπό ένα καθεστώς συνετής διαχείρισης. Απώτερος σκοπός είναι η επίτευξη μίας ισορροπίας μεταξύ των οικονομικών στόχων και της περιβαλλοντικής προστασίας με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρείται στο διηνεκές²⁸⁸ η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.²⁸⁹²⁹⁰ Γίνεται λοιπόν σαφές, ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μία αναπτυξιακή φιλοσοφία η οποία θεωρεί το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία σαν ενιαίο σύνολο με άμεσες και βαρυσήμαντες αλληλεξαρτήσεις.²⁹¹ Ακόμα, προτάσσει μέτρα συνολικού προγραμματισμού των παρεμβάσεων του ανθρώπου στο περιβάλλον πριν από την πραγματοποίησή τους, οι οποίες πρέπει να εντάσσονται σε

---

²⁸³ Παπακωνσταντίνου, Α. σε Γ. Τσάλτας (επιμέλεια). (2005). Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ.158

²⁸⁴ Μαγκλιβέρας, Κ. σε Γ. Τσάλτας & Κ. Κατσιμπάρδης (επιμέλεια). (2004). Αειφορία και Περιβάλλον: Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ.133

²⁸⁵ Κοινάκη, Α. σε Κ. Αντωνόπουλος & Χ. Αρώνη (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.260

²⁸⁶ Χαϊνταρλής, Μ. (4/2001). Αειφορία, αειφόρος ανάπτυξη και δίκαιο. Περιβάλλον & Δίκαιο. Σελ. 520

²⁸⁷ Σαρτζετάκης, Ε. (2020). Δίκαιο και Οικονομικά του Περιβάλλοντος. Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σελ.23

²⁸⁸ Καρακώστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.43

²⁸⁹ Γώγος, Κ. σε Θ. Αντωνίου (επιμέλεια). (2014). Γενικές Αρχές Δημοσίου Δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. ΤΝΠ Quaalex

²⁹⁰ Πλιάκος, Α. (2012). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.44

²⁹¹ Σαρτζετάκης, Ε. (2020). Δίκαιο και Οικονομικά του Περιβάλλοντος. Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σελ.6-7

έναν ευρύτερο σχεδιασμό που θα διασφαλίζει στοιχειωδώς την ορθολογική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων.²⁹²

5.2.Η περιβαλλοντική διάσταση του εμπορίου στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης

Ο τρόπος που το εμπόριο εμφανίζεται στην Ατζέντα του 2030 δείχνει ότι το εμπόριο δεν θεωρείται αυτοσκοπός στο πλαίσιο των ΣΒΑ αλλά μέσο στήριξης της εφαρμογής τους. Οι ΣΒΑ περιλαμβάνουν διάφορους στόχους που σχετίζονται με το εμπόριο το οποίο λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη και ισχυρό εργαλείο της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και δίνει τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις σε διάφορα στάδια ανάπτυξης να το αξιοποιήσουν για να προωθήσουν και να υλοποιήσουν τους στόχους βραχυπρόθεσμα.²⁹³ Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το εγκεκριμένο από τον ΟΗΕ και αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της παγκόσμιας διακυβέρνησης της βιώσιμης ανάπτυξης που προτάσσει η Ατζέντα 2030, Πρόγραμμα Δράσης της Αντίς Αμπέμπα, το διεθνές εμπόριο πρόκειται να αποτελέσει βασική χρηματοδοτική πηγή για τη βιώσιμη ανάπτυξη.²⁹⁴

Ειδικότερα, η επίτευξη καλύτερης οικονομικής ανάπτυξης και καλύτερων περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων αποτελεί κεντρικό στόχο των ΣΒΑ, λαμβάνοντας υπόψη τον υπάρχοντα ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης που οδηγεί σε μία περιβαλλοντικά μη βιώσιμη πορεία. Το εμπόριο, όπως αναπτύχθηκε και παραπάνω, επιφέρει άμεσες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, η μείωση των οποίων είναι εξαιρετικά σημαντική για την επίτευξη περιβαλλοντικά βιώσιμης ανάπτυξης. Για να επιτευχθεί, απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες ώστε το εμπόριο και το περιβάλλον να ευθυγραμμιστεί με τη βιώσιμη ανάπτυξη και να αντιμετωπιστούν ως αδιαίρετο πακέτο.

---

²⁹² Γώγος, Κ. σε Θ. Αντωνίου (επιμέλεια). (2014). Γενικές Αρχές Δημοσίου Δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. ΤΝΠ Qualex

²⁹³ Bellmann, C. & Tipping, A. (2015). The Role of Trade and Trade Policy in Advancing the 2030 Development Agenda. International Development Policy. Ανακτήθηκε από: <https://journals.openedition.org/poldev/2149#tocto1n2>

²⁹⁴ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.59-60

Ένα πρακτικός τρόπος προσέγγισης των εμπορικών και περιβαλλοντικών πολιτικών συνίσταται στη μείωση των εμποδίων στο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν να καταστήσουν την παραγωγή και κατανάλωση πιο πράσινη. Αυτά τα αγαθά και οι υπηρεσίες είναι απαραίτητα για την επίτευξη των ΣΒΑ και περιλαμβάνουν την παραγωγή καθαρής και ανανεώσιμης ενέργειας, τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας των πόρων, τη μείωση της ρύπανσης του αέρα, των υδάτων και του εδάφους, τη διαχείριση στερεών και επικίνδυνων αποβλήτων και την παρακολούθηση της ποιότητας του περιβάλλοντος.²⁹⁵ Η κατάλληλη αντιμετώπιση των εμπορικών φραγμών βελτιώνει την πρόσβαση των κυβερνήσεων, των καταναλωτών και των εταιρειών σε μία μεγαλύτερη και πιο ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά υψηλής ποιότητας αλλά χαμηλού κόστους περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών. Παράλληλα, θα οδηγούσε στην αποδυνάμωση των εμποδίων που καθυστερούν ένα ευρύ φάσμα ΣΒΑ, αυτών που αφορούν την καλή υγεία και ευεξία (ΣΒΑ 3), το καθαρό νερό και αποχέτευση (ΣΒΑ 6), την καθαρή και προσιτή ενέργεια (ΣΒΑ 7), την κλιματική αλλαγή (ΣΒΑ 13), τη βιώσιμη βιομηχανία και υποδομές (ΣΒΑ 9) και τη ζωή στη Γη (ΣΒΑ 15).²⁹⁶

Με αυτόν τον τρόπο, οι πιο ελκυστικές από οικονομικής άποψης διαθέσιμες πράσινες τεχνολογίες θα δώσουν ώθηση στην ανεξάρτηση από παρωχημένες τεχνικές και μεθόδους. Σύμφωνα με μελέτες της Παγκόσμιας Τράπεζας, η εξάλειψη των φραγμών στις εισαγωγές στις πρώτες 18 αναπτυσσόμενες χώρες που κατατάσσονται στις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου θα αυξήσει τις εισαγωγές κατά 63% για ενεργειακά αποδοτικό φωτισμό, 23% για παραγωγή αιολικής ενέργειας, 14% για παραγωγή ηλιακής ενέργειας και έως 5% για καθαρή τεχνολογία άνθρακα.²⁹⁷ Ακόμη, το πιο ανοιχτό εμπόριο περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών μπορεί να βοηθήσει τις εγχώριες εταιρείες να αξιοποιήσουν μια ταχέως αναπτυσσόμενη παγκόσμια αγορά. Ήδη από το 2014, 46 μέλη του ΠΟΕ εργάζονται για μια συμφωνία για τη μείωση των δασμών για περιβαλλοντικά αγαθά (EGA). Τα μέλη της EGA αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου εμπορίου περιβαλλοντικών αγαθών. Παραδείγματα τέτοιων προϊόντων

---

²⁹⁵ Βλ. Σελ.46 «τεχνική» επίδραση

²⁹⁶ Trade and the Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations Conference on Trade and Development. Ανακτήθηκε από: <https://unctad.org/topic/trade-analysis/trade-and-SDGs>

²⁹⁷ Trading into Sustainable Development: Trade, Market Access and the Sustainable Development Goals. (2016). United Nations Conference on Trade and Development. Σελ.47. Ανακτήθηκε από: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2015d3_en.pdf

περιλαμβάνουν ενεργειακά αποδοτικούς λαμπτήρες LED, ηλιακούς φωτοβολταϊκούς συλλέκτες, πλωτά εμπόδια για τον περιορισμό και καθαρισμό πετρελαιοκηλίδων και ένα ευρύ φάσμα μέσων για την παρακολούθηση της ποιότητας του περιβάλλοντος που διασφαλίσουν ότι θα ωφελήσουν το περιβάλλον και θα συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στη γενικότερη προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.²⁹⁸ Μετά το πέρας των διαπραγματεύσεων, θα δύναται να δοθεί μία επιπλέον ώθηση στο παγκόσμιο εμπόριο περιβαλλοντικών ή πράσινων αγαθών, το οποίο ήδη γνωρίζει μία ικανοποιητική ανάπτυξη υποστηρίζοντας παράλληλα τις πράσινες βιομηχανίες και προωθώντας κλιματικούς και ενεργειακούς στόχους διεθνών συμφωνιών, όπως της Συμφωνίας των Παρισίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι εξαγωγές ανεμογεννητριών οι οποίες αυξήθηκαν από 185 εκατομμύρια δολάρια το 2000 σε περίπου 3,2 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2014. Αυτό αντιστοιχεί σε μέσο ρυθμό ανάπτυξης 22% ετησίως, συγκριτικά με λιγότερο από 9% για όλες τις εξαγωγές εμπορευμάτων. Ακόμα, οι εξαγωγές του πολυπυριτίου, που αποτελεί βασική πρώτη ύλη στην παραγωγή ηλιακών κυψελών, αυξήθηκαν με μέσο ρυθμό 17% ετησίως.²⁹⁹

Ένα πρόσθετο μέσο για να διασφαλιστεί ότι οι εμπορικές και περιβαλλοντικές πολιτικές κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση, αφορά την αποδοτικότητα των πόρων και των εταιρικών προσπαθειών να υιοθετήσουν μία λογική επαναχρησιμοποίησης των υλικών αντί του μετασχηματισμού νέων. Μία τέτοια κλιμακωμένη προσπάθεια θα οδηγούσε στη μείωση των 10 εκ. τόνων υλικού που αποτελούν σήμερα τα παγκόσμια καθημερινά βιομηχανικά και οικιακά απόβλητα. Ακόμα, θα μπορούσε να δώσει ώθηση στην αειφόρο παραγωγή και κατανάλωση (ΣΒΑ 12), στη βιομηχανία και την καινοτομία (ΣΒΑ 9), στη δημιουργία βιώσιμων πόλεων (ΣΒΑ 11) και στον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής (ΣΒΑ 13). Για την αποτελεσματικότητα αυτού του μέσου είναι απαραίτητη η εξάλειψη ή μείωση των εμπορικών φραγμών, οι οποίοι δημιουργούν εμπόδια στην αποδοτικότητα των πόρων, ώστε να δημιουργηθούν νέες οικονομικές ευκαιρίες δίνοντας κίνητρα στις εταιρίες να απομακρυνθούν από «γραμμικά» μοντέλα παραγωγής που επιφέρουν υψηλό κόστος για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον.

²⁹⁸ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.180-181

²⁹⁹ Mainstreaming trade to attain the Sustainable Development Goals. World Trade Organization. Σελ.47. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sdg_e.pdf

Αυτές οι προσπάθειες πρέπει να αποσκοπούν στην ενίσχυση των παγκόσμιων πλαισίων ώστε το εμπόριο να μην γίνει αρωγός παράνομης διακίνησης αποβλήτων αλλά ακόμα και οι αναπτυσσόμενες χώρες να καταφέρουν να διαχειρίζονται τα απόβλητα τους με ασφαλή τρόπο για τους ανθρώπους και το περιβάλλον.

Ακόμη, η χρήση του εμπορίου για τη σύνδεση των παραγωγών με την αυξανόμενη ζήτηση για τα βιώσιμα αγαθά δημιουργεί ένα επιπλέον μέσο για την επίτευξη μεγαλύτερης συνέργειας μεταξύ εμπορικών και περιβαλλοντικών πολιτικών προωθώντας τη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση (ΣΒΑ 12) και τη βιώσιμη γεωργία (ΣΒΑ 2). Το εμπόριο βιώσιμων αγαθών μπορεί να δημιουργήσει πολλαπλά οικονομικά οφέλη ιδίως σε μικρούς γεωργικούς παραγωγούς, μέσω της σύνδεσης των μικρών παραγωγών που πληρούν τα περιβαλλοντικά πρότυπα με την ταχέως αναπτυσσόμενη παγκόσμια ζήτηση οργανικών αγαθών. Με αυτόν τον τρόπο, το εμπόριο μπορεί να χρησιμεύσει ως ισχυρό χρηματοδοτικό εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών κοινοτήτων αλλά και να παρέχει κίνητρα για την υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών παραγωγής, προάγοντας γενικότερα τη βιώσιμη διαχείριση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων.³⁰⁰

Γίνεται λοιπόν φανερό, ότι για να μπορέσει το εμπόριο να διαδραματίσει τον πλήρη ρόλο του στη στήριξη αγορών βιώσιμων αγαθών, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία αλλά και να υπάρξουν βελτιώσεις στους εμπορικούς περιορισμούς και στις στρεβλώσεις που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί τέτοιων αγαθών κατά την πρόσβαση σε ξένες αγορές. Σύμφωνα με τον ΠΟΕ, η διασφάλιση της διαφάνειας των προτύπων βιώσιμης ανάπτυξης, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικό άνοιγμα νέων εμπορικών ευκαιριών. Σε συνδυασμό με την ανάπτυξη μίας καλής λειτουργίας και αξιόπιστης «ποιοτικής υποδομής», ώστε η απόδειξη συμμόρφωσης με τα πρότυπα βιωσιμότητας να μην είναι υπερβολικά δαπανηρή και χρονοβόρα, το εμπόριο το οποίο προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη θα γνωρίσει σημαντική άνθηση.³⁰¹

---

³⁰⁰ Trading into Sustainable Development: Trade, Market Access and the Sustainable Development Goals. (2016). United Nations Conference on Trade and Development. Σελ.47. Ανακτήθηκε από: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2015d3_en.pdf

³⁰¹ Mainstreaming trade to attain the Sustainable Development Goals. World Trade Organization. Σελ.44-49. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sdg_e.pdf

5.3.Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η δέσμευση της ΕΕ για την ενιαία και ολοκληρωμένη εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης στις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές της κατοχυρώνεται στις συνθήκες της ΕΕ, τη ΣΕΕ, τη ΣΛΕΕ και τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.³⁰² Οι εν λόγω Συνθήκες, περιλαμβάνουν ένα σύνολο διατάξεων που αναφέρονται άμεσα και έμμεσα στην έννοια και τις βασικές οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές και θεσμικές διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης.³⁰³ Ειδικότερα, στο προοίμιο της ΣΕΕ γίνεται ρητή αναφορά στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, δίνοντας της ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία, καθώς το προοίμιο κάθε διεθνούς συνθήκης αποτελεί σημαντικό μέσο ερμηνείας και εφαρμογής των διατάξεων της,³⁰⁴ ενώ αναφορά γίνεται και στην ενότητα που αφορά τους θεμελιώδεις στόχους και στις γενικές διατάξεις για την εξωτερική δράση της ΕΕ. Αντίστοιχα στη ΣΛΕΕ, η βιώσιμη ανάπτυξη αποτυπώνεται στις διατάξεις γενικής εφαρμογής κα σε επιμέρους εσωτερικές τομεακές πολιτικές και δράσεις της ΕΕ. Στον Χάρτη, οι βασικές πτυχές των ΣΒΑ συναντώνται στο προοίμιο αλλά και σε αρκετά από τα 50 θεμελιώδη δικαιώματα του ενώ στο άρθρο 37³⁰⁵ συνδέεται άμεσα η εφαρμογή της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης με την περιβαλλοντική διάστασή της και την προστασία του περιβάλλοντος.³⁰⁶

Σήμερα, για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της, η Ατζέντα 2030 και η Συμφωνία του Παρισιού για το Κλίμα παρέχουν το αναγκαίο κατευθυντήριο πλαίσιο για την αποτελεσματική ενσωμάτωση κεντρικών επιδιώξεων και προτεραιοτήτων της διεθνούς κλιματικής πολιτικής στις εθνικές στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης.³⁰⁷ Η ΕΕ διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της Ατζέντα 2030 με τα κράτη-μέλη

³⁰² Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.72

³⁰³ Στεφάνου, Κ. & Καταπόδης, Γ. (2008). Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες μετά την αναθεώρηση της Λισαβόνας, Αθήνα: Σάκκουλα. Σελ.36

³⁰⁴ Ραυτόπουλος, Ε. (2014). Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.152-153

³⁰⁵ Άρθρο 37 - Προστασία του περιβάλλοντος: Το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.

³⁰⁶ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.74-83

³⁰⁷ Ταρσανίδης, Χ. σε Κ. Στεφάνου (επιμέλεια). (2020). Το σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ. 524

της να έχουν δεσμευτεί πλήρως να εφαρμόσουν τους ΣΒΑ στις πολιτικές τους. Όπως προβλέπεται στη Συνθήκη της Λισαβόνας, η εξωτερική δράση της ΕΕ προβάλλει και προωθεί τις αξίες και τα συμφέροντα της συμβάλλοντας μεταξύ άλλων στη βιώσιμη ανάπτυξη του πλανήτη.³⁰⁸ Η κοινή εμπορική πολιτική, ως αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης,³⁰⁹ αποτελεί ένα από τα κυριότερα μέσα διαμόρφωσης και καθοδήγησης των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ³¹⁰ η οποία στοχεύει στο να προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη και να διασφαλίσει ότι η οικονομική ανάπτυξη συμπλέει με την κοινωνική δικαιοσύνη, τα υψηλά πρότυπα εργασίας και περιβαλλοντικά πρότυπα ενώ οι εμπορικές συμφωνίες της ΕΕ στοχεύουν στην παροχή ειδικών κινήτρων στις αναπτυσσόμενες χώρες για εμπορική και αναπτυξιακή πολιτική.³¹¹³¹²

Η ΕΕ σήμερα, αποτελώντας μία από τις μεγαλύτερες παγκόσμιες εμπορικές δυνάμεις αντιπροσωπεύοντας το 2019 το 17,3% του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, ενώ το συνολικό εξωτερικό εμπόριο αποτελεί το 35,2% του ΑΕΠ της ΕΕ, με τις στρατηγικές στοχεύσεις της βρίσκεται σε άρρηκτη διασύνδεση και συμβατότητα με τους στόχους της Ατζέντα 2030. Η ισχυρή κοινή εμπορική της πολιτική αποτελεί τρόπο προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης, περιβαλλοντικών και κοινωνικών πτυχών της, μέσω μονομερών καθεστώτων προτιμησιακής πρόσβασης³¹³ που εγκαθιδρύει η ΕΕ με αναπτυσσόμενες χώρες, μέσω της EGA,³¹⁴ μέσω ολοκληρωμένων και στοχευμένων

³⁰⁸ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.30-31

³⁰⁹ Μωραΐτη, Α. (2020). Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εισαγωγή στο δίκαιο και τις πολιτικές). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.146-147

³¹⁰ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.74-83

³¹¹ Sustainable development. European Commission. Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/#_environmental-protection

³¹² Η ΕΕ είναι συμβαλλόμενο μέρος σε πλήθος πολυμερών περιβαλλοντικών συμφωνιών που υιοθετούν αγορακεντρικά εργαλεία προς εξασφάλιση συμμόρφωσης και ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στο διεθνές εμπόριο: τέτοιες είναι η Συνθήκη της Βασιλείας για τον έλεγχο της διασυνοριακής μεταφοράς επικίνδυνων αποβλήτων (Απόφαση του Συμβουλίου 97/640/ΕΚ [1997] ΟJ L 272/45), το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις ουσίες που βλάπτουν την σφαίρα του Οζοντος (Απόφαση του Συμβουλίου 88/540/ΕΟΚ [1988] ΟJ L 297/8), το Πρωτόκολλο του Κυότο για την κλιματική αλλαγή (Απόφαση του Συμβουλίου 2002/358/ΕΚ [2002] ΟJ L 130/1), το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για την Βιοασφάλεια, η Συνθήκη της Στοκχόλμης για τους επίμονους ρύπους (Απόφαση του Συμβουλίου 2006/507/ΕΚ [2006] ΟJ 2006 L 209/1) και η CITES, στην οποία μόλις πρόσφατα προσχώρησε η ΕΕ (Απόφαση του Συμβουλίου 2015/451/ΕΕ [2015] ΟJ L 75/1).

³¹³ Οι προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες αποσκοπούν στη διασφάλιση της περιοχής ελεύθερου εμπορίου (όχι δασμοί μεταξύ των χωρών), στην τελωνειακή ένωση (κοινοί εξωτερικοί δασμοί) και στην ενιαία/κοινή αγορά (ελεύθερη κίνηση όλων των παραγωγικών συντελεστών).

³¹⁴ Βλ. Σελ.81 «Συμφωνία για τη μείωση των δασμών για περιβαλλοντικά αγαθά (EGA)»

στρατηγικών για το εμπόριο, όπως η στρατηγική «Εμπόριο για όλους»³¹⁵ αλλά και μέσω σύναψης πολυμερών και διμερών εμπορικών συμφωνιών όπου ρυθμίζονται οι εμπορικές σχέσεις της ΕΕ με τρίτες χώρες.³¹⁶

Η ΕΕ επιδιώκει τη συνεργασία με τις οικονομικές ενώσεις που έχουν συσταθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και οι οποίες έχουν εντάξει την περιβαλλοντική παράμετρο ως καθοριστικό παράγοντα στην πολιτική τους.³¹⁷ Οι πιο σημαντικές από αυτές είναι η ένωση των εθνών της νοτιοανατολικής Ασίας, ASEAN, η οποία συστήθηκε το 1967 και περιλαμβάνει δέκα κράτη της περιοχής, η Κοινή Αγορά του νοτίου ημισφαιρίου της αμερικανικής ηπείρου, MERCOSUR που αφορά τα κράτη της Ν.Αμερικής και συστήθηκε το 1991³¹⁸ και η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου, NAFTA, ένωση των ΗΠΑ, Καναδά και Μεξικό που τέθηκε σε ισχύ το 1994.³¹⁹

Πιο πρόσφατα, το 2018 η ΕΕ, με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος, έχει συνάψει εμπορικές συμφωνίες με τη Νέα Ζηλανδία και την Αυστραλία³²⁰³²¹ καθώς και τη Σιγκαπούρη το 2019³²². Ιδιαίτερης σημασίας είναι η συμφωνία οικονομικής εταιρικής σχέσης ΕΕ-Ιαπωνίας EUJEPA το 2019,³²³ η οποία θεωρείται μία από τις πιο ολοκληρωμένες και φιλόδοξες σύγχρονες εμπορικές συμφωνίες της ΕΕ με τρίτη χώρα

---

³¹⁵ Η Στρατηγική «Εμπόριο για όλους» εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μετά την υιοθέτηση της Ατζέντα 2030 και οριοθετεί το βασικό κατευθυντήριο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για το εμπόριο και τις επενδύσεις. Αποτελεί μέσο ανάδειξης της σημαντικής συμβολής του εμπορίου στην εκπλήρωση της τόνωσης της απασχόλησης, της ανάπτυξης και των επενδύσεων ενώ αναγνωρίζει και τη ζωτικής σημασίας συνεισφορά των Συμφωνιών Ελεύθερων Συναλλαγών (ΣΕΣ) της ΕΕ στην αποτελεσματική προαγωγή βασικών πτυχών της βιώσιμης ανάπτυξης, της προστασίας του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής.

³¹⁶ Καϊλής, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.152

³¹⁷ Τσαρδανίδης, Χ. (2020). Το σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.522

³¹⁸ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.127-128

³¹⁹ Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα. Σελ.99

³²⁰ Towards an EU-New Zealand Trade Agreement. European Commission. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-new-zealand-trade-agreement/>

³²¹ Towards an EU-Australia Trade Agreement. European Commission. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-australia-trade-agreement/>

³²² EU-Singapore Free Trade Agreement. European Commission. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-singapore-agreement/>

³²³ EU-Japan Economic Partnership Agreement. European Commission. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-japan-economic-partnership-agreement/>

απόλυτα συμβατή με τους κανόνες του ΠΟΕ³²⁴ όπου δεσπόζουν κεντρικές αναφορές στο πλαίσιο διακυβέρνησης της βιώσιμης ανάπτυξης που προτάσσει η Ατζέντα 2030. Μέσα από τη διατύπωση ρητών και εκτενών αναφορών, μέσω της EUJEPA εγκαθιδρύεται ένα συνεκτικό ρυθμιστικό καθεστώς γύρω από τη σχέση διεθνούς εμπορίου-βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ εκλαμβάνει την περιβαλλοντική προστασία ως παράμετρο που διασφαλίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη των εμπορικών, οικονομικών και επενδυτικών σχέσεων.³²⁵ Ωστόσο, η σύναψη σχέσεων από πλευράς της ΕΕ με καθεμία από τις παραπάνω ενώσεις απαιτεί ξεχωριστή προσέγγιση λόγω των ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν. Έτσι, επιλέγονται και άλλες μορφές συνεργασίας, όπως οι προτιμησιακές συμφωνίες, όταν οι σχετικές χώρες είναι μη αναπτυγμένες ή επιδιώκεται η σύναψη συμφωνιών αυτοπεριορισμού.³²⁶

Εικόνα 19

Χάρτης της κατάστασης των εμπορικών συμφωνιών της ΕΕ με τρίτες χώρες κατά το 2020. Ανακτήθηκε από: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/december/tradoc_159174.pdf

³²⁴ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.160

³²⁵ Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.159-163

³²⁶ Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Σελ.826

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αναδείχθηκε πληθώρα ζητημάτων που ανακύπτουν από την συνύπαρξη του διεθνούς εμπορίου και της περιβαλλοντικής προστασίας. Έγινε φανερό ότι η συνύπαρξη αυτή αφορά όλους μας λαμβάνοντας υπόψη ότι σε κάθε χώρα το διεθνές εμπόριο αποτελεί έννομο συμφέρον ενώ η προστασία του περιβάλλοντος έννομο δικαίωμα. Κατέστη σαφές ότι ο μοναδικός αποτελεσματικός τρόπος για να αποφύγει η κοινωνία το αδιέξοδο της σύγχρονης ανάπτυξης είναι να αλληλοσυμπληρώσει κάθε στάδιο στις διαδικασίες της ανάπτυξης με την ταυτόχρονη διατήρηση και προστασία της φύσης και των πόρων της, από την αρχική καθιέρωση της πολιτικής ως την τελική εφαρμογή και λειτουργία της. Μία τέτοια διαδικασία δύναται να είναι γόνιμη και παραγωγική μέσα από την κοινή κατανόηση της ταχέως εξελισσόμενης και διευρυνόμενης αλληλεπίδρασης εμπορίου και περιβάλλοντος και των προκλήσεων και ευκαιριών που προκύπτουν από αυτήν την αλληλεπίδραση.

Ανακεφαλαιώνοντας, προκύπτει ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μίας νέας «πράσινης» εμπορικής πολιτικής με θεμέλιο τη σταθερή παραδοχή ότι η φύση είναι ένα δημόσιο αγαθό, είναι αναγκαίος, ώστε η διαφύλαξη και η ανάδειξη των περιβαλλοντικών συστημάτων να αποτελέσει εφεξής υψηλή πολιτική προτεραιότητα απόλυτα συνδεδεμένη με το όραμα της ευημερίας, την κοινωνική δικαιοσύνη και την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Μπορεί η εξέλιξη και η ανάπτυξη της τεχνολογίας να έχει αυξήσει τις επιπτώσεις στα οικοσυστήματα, αλλά η ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας για τη λύση των προβλημάτων της ρύπανσης πρόκειται να αποτελέσει σημαντικό μελλοντικό παράγοντα.

Σήμερα, το διεθνές περιβαλλοντικό στερέωμα έχει να διαχειριστεί εντεινόμενα και περίπλοκα τεχνικά προβλήματα, υπό το πρίσμα του οικουμενικού τους χαρακτήρα τα οποία εντείνουν το χάσμα Βορρά και Νότου. Στηριζόμενη στη ρήση του Α. Einstein «Δεν μπορούμε να λύσουμε τα προβλήματα που δημιουργήσαμε, αν συνεχίσουμε να σκεπτόμαστε, όπως τότε που τα δημιουργήσαμε» η σύγχρονη κοινωνία μας καλείται να προσαρμοστεί άμεσα στις ταχέως μεταβαλλόμενες καταστάσεις προσαρμόζοντας τη συμπεριφορά και τους θεσμούς μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικά εγχειρίδια

1. Αθανασοπούλου, Χ. (2002). Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, Σύγχρονες προοπτικές σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (από την GATT στον ΠΟΕ). Σάκκουλα
2. Αλογοσκούφης, Γ. (2012). Διεθνής Οικονομική: Συγκριτικό Πλεονέκτημα
3. Αντωνίου, Θ. (επιμέλεια). (2014). Γενικές Αρχές Δημοσίου Δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
4. Αντωνόπουλος, Κ. & Αρώνη, Χ. (επιμέλεια). (2020). Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
5. Βάμβουκας, Γ. (2016). Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις. Εκδόσεις Μπένου
6. Γεωργιάδου, Μ. (επιμέλεια). (2015). Εφαρμογές Ειδικών Αστικών Νόμων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
7. Γκιζάρη-Ξανθοπούλου, Α. (2003). Οι νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σάκκουλα
8. Γκλαβίνης, Π. (2009). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Γενικές Αρχές, Διεθνές Εμπόριο, Ξένες Επενδύσεις. Σάκκουλα
9. Δίπλα, Χ. (επιμέλεια). (2018). Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σάκκουλα.
10. Δούση, Ε. (2020). Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία της Κλιματικής Αλλαγής. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
11. Δωρής, Φ. σε Φ. Δωρής. & Α. Χελιδόνης. (επιμέλεια). (2004). Ζητήματα εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων (Ν. 2532/97)
12. Καζάκος, Α. (επιμέλεια). (1989). Προβλήματα Προστασίας του Περιβάλλοντος. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδας. Σάκκουλα

13. Καΐλης, Α. (2020). Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ και η Ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Νομικές και Πολιτικές Διαστάσεις). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
14. Κανελλόπουλος, Α. (1985). Οικολογία και Οικονομική του περιβάλλοντος. Αθήνα: Καραμπερόπουλος
15. Καρακώστας, Ι. (2011). Περιβάλλον & Δίκαιο (Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
16. Κιάντος, Β. (2005). Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου. Δ' έκδοση. Σάκκουλα.
17. Κίντης, Α. & Πουρναράκης, Ε. (1991). Αρχές Οικονομικής Ανάλυσης. Αθήνα: Εκδόσεις Κ. Σμπίλιας
18. Κουράκης, Ν. (επιμέλεια). (2000). Αντεγκληματική πολιτική ΙΙ, 27 ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, με συνεργασία Νίκου Κουλούρη. Σάκκουλα.
19. Κουτούπα-Ρεγκάκου, Ε. (2008). Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα. Σελ.6
20. Λιακόπουλος, Θ. (1998). Γενικό εμπορικό δίκαιο: Από την εμπορική πράξη στην εμπορική σύμβαση. Σάκκουλα
21. Μανωλάς, Ε. & Ταμπάκης, Σ. (2018). Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δίσιγμα
22. Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
23. Μωραΐτη, Α. (2020). Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εισαγωγή στο δίκαιο και τις πολιτικές). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
24. Νίνα-Παζαρτζή, Ε. & Κατσικίδη, Σ. (2016). Από την Κοινωνική Σκέψη στην Κοινωνιολογική Θεωρία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
25. Παμπούκης, Χ. (επιμέλεια). (2009). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
26. Παναγόπουλος, Θ. (2004). Δίκαιο Προστασίας Περιβάλλοντος. Αθήνα: Σταμούλη
27. Παπαδόπολης-Σταύρου, Σ. (1972). Υποδείγματα διαρθρώσεως του εξωτερικού εμπορίου: θεωρία και εμπειρική διερεύνησις. Διατριβή επί Διδακτορία

- υποβληθείσα εις την Σχολήν Νομικών και Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αθήναι
28. Παπανεοφύτου, Α. (1997). Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, Πρώτος Τόμος. Σάκκουλα
  29. Περάκης, Ε. (1999). Γενικό μέρος του Εμπορικού δικαίου. Νομική Βιβλιοθήκη
  30. Πλακοκέφαλος, Η. (2011). Η διασυνοριακή Ρύπανση του Περιβάλλοντος κατά το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Νομική Βιβλιοθήκη
  31. Πλιάκος, Α. (2011). Εισαγωγή στο Οικονομικό Δίκαιο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  32. Πλιάκος, Α. (2018). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Θεσμικό & Ουσιαστικό Δίκαιο). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  33. Ραυτόπουλος, Ε. (2014). Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  34. Ρόκας, Ν. & Περάκης, Ε. (2018). Γενικό Μέρος Εμπορικού Δικαίου-Αξιόγραφα. Νομική Βιβλιοθήκη
  35. Ρουβά, Α. (2016). Ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης στην εξέλιξη του Διεθνούς Εμπορίου
  36. Σαρτζετάκης, Ε. (2020). Δίκαιο και Οικονομικά του Περιβάλλοντος
  37. Σμπώκος, Γ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας. Νομική Βιβλιοθήκη
  38. Στάγκος, Π. (1992). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Εισαγωγή στο Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο-Το καθεστώς της GATT, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
  39. Στεφάνου, Κ. & Καταπόδης, Γ. (2008). Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες μετά την αναθεώρηση της Λισσαβώνας, Αθήνα: Σάκκουλα
  40. Στεφάνου, Κ. (επιμέλεια). (2020). Το σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  41. Τάχος, Α. (2006). Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος. Σάκκουλα
  42. Τριανταφυλλάκης, Γ. (2019). Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

43. Τριανταφυλλάκης, Γ. (2018). Εισηγήσεις του εμπορικού δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
44. Τσάλτας, Γ. & Κ. Κατσιμπάρδης (επιμέλεια). (2004). Αειφορία και Περιβάλλον: Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
45. Τσάλτας, Γ. (επιμέλεια). (2005). Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
46. Τσαρδανίδης, Χ. (2020). Το σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
47. Τσιπούρη, Λ. (2015). Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση: Μεταξύ Σφύρας και Άκμονος. Τμήμα Οικονομικών Επιστημών-Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σελ.26.
48. Τσουνής, Ν. (2015). Θεωρία Διεθνούς Εμπορίου. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
49. Φατούρος, Α. & Στεφάνου, Κ. (επιμέλεια). (1995). Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Σάκκουλα
50. Φλάμπουρας, Δ. (2010). Το Δίκαιο της Διεθνούς Πώλησης Κινητών (Συμβολή στην ερμηνεία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων (N 2532/1997), των Incoterms 2000 και του N 2251/1994. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
51. Begg, D. & Vernasca, G. σε Γ. Σιουρούνης (επιμέλεια). (2015). Εισαγωγή στην Οικονομική, Τόμος Β'. Εκδόσεις Κριτική
52. Passet, R. Σε Γ. Χατζηκωνσταντίνου (επιμέλεια). (1987). Οικονομία και Περιβάλλον: Μία βιοοικονομική προσέγγιση. Β' Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
53. Smith, A. (1999). Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ελληνική αρθρογραφία

1. Αλογοσκούφης, Γ. (2012). Διεθνής Οικονομική: Συγκριτικό Πλεονέκτημα. Ανακτήθηκε από: <https://internecon.files.wordpress.com/2012/03/lect-3-intecon.pdf>
2. Γιαννόπουλος, Π. (1999). Πεδίο εφαρμογής της Συμβάσεως της Βιέννης του 1980 για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων. ΕΕΕυρΔ
3. Καλλία-Αντωνίου, Α. (1/2011). Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής νομοθεσίας προστασίας περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης. Περιβάλλον & Δίκαιο
4. Καραγεώργου, Β. (1/2006). Η ενδυνάμωση της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης: Παγκόσμιος Οργανισμός Περιβάλλοντος ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις; Περιβάλλον & Δίκαιο
5. Καρακώστας, Ι. (2007). Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Περιβαλλοντική Ευθύνη και η μοίρα της Συνθήκης του Λουγκάνο του 1993 του Συμβουλίου της Ευρώπης. Περιβάλλον & Δίκαιο
6. Καραμπελα, Α. (1/2001). Περιβαλλοντική διαχείριση και περιβαλλοντικά εργαλεία. Περιβάλλον & Δίκαιο
7. Κορνηλάκης, Π. (2002). Ζητήματα εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων. Το εισαγόμενο ρυθμιστικό πλαίσιο. Το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση. ΚριτΕ
8. Κωστελέτου, Ν. (χ.χ.). Κλασική θεωρία του διεθνούς εμπορίου: θεωρία απολύτου και συγκριτικού πλεονεκτήματος. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
9. Μοδινός, Μ. (3/2002). Προς μία νέα περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Περιβάλλον & Δίκαιο.
10. Μουσταΐρα, Ε. (1998). Αστική ευθύνη σε διεθνή περιβαλλοντική μόλυνση. Νόμος+Φύση
11. Μπάλιας, Γ. (2001). Η περιβαλλοντική ευθύνη: Φιλοσοφικές, ιστορικές και νομικές παράμετροι. Περιβάλλον & Δίκαιο
12. Μπρεδήμας, Α. & Γουργουρίνης, Α. (2015). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Το Δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

13. Οι ΗΠΑ επέστρεψαν στη Συμφωνία του Παρισιού δια χειρός Μπάιντεν. (2021, Ιανουάριος 21). Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/world/561235930/oi-ipa-epestrepsan-sti-symfonia-toy-parisioy/>
14. Παυλίδης, Γ. (2/2017). Διαπλάθοντας τους νέους διεθνείς κανόνες για τα χρηματιστήρια ρύπων στην εποχή μετά τη Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή. Περιβάλλον & Δίκαιο.
15. Πατρώνος, Π. (2000). Ζητήματα Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου. Νόμος+Φύση. Σάκκουλα
16. Πουϊκλή, Κ. (3/2015). Η περιβαλλοντική ευθύνη υπό την Οδηγία 2004/35/EK-Μεταξύ καινοτομίας και αναποτελεσματικότητας. Περιβάλλον & Δίκαιο
17. Στάγκος, Π. (1996, Οκτώβριος). Προστασία του Περιβάλλοντος και Δίκαιο της Απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου. Η δύσκολη συνύπαρξη. Νόμος+Φύση
18. Τράτσα, Μ. (2012, Ιανουάριος 10). Το ΔΝΤ φέρνει (και) περιβαλλοντική οπισθοδρόμηση. Το Βήμα. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2012/01/10/society/to-dnt-fernei-kai-periballontiki-opisthodromisi/>
19. Φαρμακίδης, Ο. (2/1996). Η ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών.
20. Φλάμπουρας, Δ. (3/2000). Οι κανόνες του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου για τη Διεθνή Εμπορική Πώληση (Incoterms 2000). Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών
21. Χαϊνταρλής, Μ. (4/2001). Αειφορία, αειφόρος ανάπτυξη και δίκαιο. Περιβάλλον & Δίκαιο
22. Χατζηγιαννάκης, Κ. (3/2005). Οι έννοιες της περιβαλλοντικής ευθύνης και ζημίας-Πεδίο εφαρμογής και συνέπειες για τους φορείς εκμετάλλευσης. Περιβάλλον & Δίκαιο

Ξένα εγχειρίδια

1. Amiti, M. (1998). New trade theories and industrial location in the EU: a survey of evidence. *Oxford Review of Economic Policy*
2. Barton, J. & Fisher, B.(1986). *International Trade and Investment*. Little: Brown and Company
3. Biermann, F. (1997). Financing Environmental Policies in the South. Experiences from the Multilateral Ozone Fund. *International Environmental Affairs*. Σελ.179-181
4. Bauer, S. & Biermann, F. (2005). The debate on a World Environment Organization: An Introduction in: *A World Environment Organization - Solution or Threat for Effective International Environmental Governance*. London. σελ.9
5. Brancati, R. & Marrocu, E. & Romagnoli, M. & Usai, S. (2017). Innovation Activities and Learning Processes in the Crisis. Evidence from Italian Export in Manufacturing and Services. *Industrial and Corporate Change*
6. Bridge, M. (1998). *The international sale of goods-Law and practice*
7. Chenery, H. & Clark, P. (1959). *Interindustry Economics*. New York: Wiley
8. Day, D. & Griffin, B. (1993). *The Law of International Trade*. 2nd edition. Butterworths
9. Edwards, C. (1985). *The Fragmented World: Competing Perspectives on Trade, Money and Crisis*. London and New York: Methuen
10. Fabri, H. (2000). “Le règlement des différends au sein de l’ OMC: naissance d’une juridiction, consolidation d’un droit”. *Mélanges offerts en l’honneur de Philippe Kahn*. Paris:Litec
11. Folsom, R. & Gordon, M. & Spanogle, J. (1995). *International Business Transactions* (3rd edition). West Publishing
12. Jacquet, J.& Delebecque, Ph. (2000). *Droit du commerce international* (2ème edition). Dalloz. P.250-251
13. Kofi, A. (2000). *We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century*. New York: United Nations

14. Krugman P. & Obstfeld, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. Pearson
15. Langer, W. (1968). An Encyclopedia of world history: ancient, medieval and modern. Houghton Mifflin
16. Lookofsky, J. (2017, Μάιος 7). Understanding the CISG: Worldwide Edition. Kluwer Law International
17. Perez, O. (2011, Φεβρουάριος). International Trade Law and the Environment. Bar Ilan Law School. Σελ. 385-386. Ανακτήθηκε από: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1765042
18. Reforming International Environmental Governance: From institutional limits to innovative solutions. (2004). UN University Press. Tokyo
19. Sachs, J. (2011). The price of civilization. New York: Random House
20. United Nations Environment Programme (UNEP). (2001, Νοέμβριος 16) Implementing the Clustering Strategy for Multilateral Environmental Agreements-A. Framework. Background Paper for the Fourth Meeting of the Open-Ended Intergovernmental Group of Ministers or Their Representatives on International Environmental Governance, Montreal 30 November - 1 December 2001. UN Doc. UNEP/IGM/4/3

Ξένη Αρθρογραφία

1. Al-mulali, U. (2012). Factors affecting CO2 emission in the Middle East: A panel data analysis. Energy. Σελ.564–569
2. Al-mulali, U. & Sheau-Ting, L. (2014). Econometric analysis of trade, exports, imports, energy consumption and CO2 emission in six regions. Renewable and Sustainable Energy Reviews. Σελ.484–498
3. Andonova, L. (2004). Transnational Politics of the Environment: The European Union and Environmental Policy in Central and Eastern Europe. ResearchGate. Σελ.8. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/238425158_Andonova_Liliana_B_2004

[Transnational Politics of the Environment The European Union and Environmental Policy in Central and Eastern Europe](#)

4. Bellmann, C. & Tipping, A. (2015). The Role of Trade and Trade Policy in Advancing the 2030 Development Agenda. International Development Policy. Ανακτήθηκε από: <https://journals.openedition.org/poldev/2149#tocto1n2>
5. Cherniwchan, J.& Copeland, B. & Scott Taylor, M. (2016, Σεπτέμβριος). Trade and the Environment: New Methods, Measurements, and Results. National Bureau of Economic Research. Σελ.26. Ανακτήθηκε από: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22636/w22636.pdf
6. Khan, I. & Shah, D. & Shah, S. (2020, Νοέμβριος 16). COVID-19 pandemic and its positive impacts on environment: an updated review. International Journal of Environmental Science and Technology. Ανακτήθηκε από: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13762-020-03021-3#Fig7>
7. Frankel, J. (2009). Environmental Effects of International Trade. HKS Faculty Research Working Paper. John F. Kennedy School of Government-Harvard University. Σελ.41. Ανακτήθηκε από: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4481652/Frankel_EnvironmentalEffects.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Grossman, G. & Horn, H. (1988). Infant Industry Protection Reconsidered: The Case of International Barriers to Entry. Quarterly Journal of Economics
9. Grossman, G. & Krueger, A. (1995). Economic Growth and the Environment. EconPapers. Σελ.365. Ανακτήθηκε από: https://econpapers.repec.org/article/oupqjecon/v_3a110_3ay_3a1995_3ai_3a2_3ap_3a353-377.htm
10. Hossain, M. S. (2011). Panel estimation for CO2 emissions, energy consumption, economic growth, trade openness and urbanization of newly industrialized countries. Energy Policy. Σελ.6991–6999
11. Ottaviano, G. (2011). New New Economic Geography: Firm Heterogeneity and Agglomeration Economies. Journal of Economic Geography
12. Palmer, G. (1992). New Ways to Make International Environmental Law. The American Journal of International Law.

13. Reinaud, J. (2009, Ιανουάριος). Trade, Competitiveness and Carbon Leakage: Challenges and Opportunities. Ghatham House. Σελ.13. Ανακτήθηκε από: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Meetings/Meeting%20Transcripts/0109reinaud.pdf>
14. Sharma, S. (2011). Determinants of carbon dioxide emissions: Empirical evidence from 69 countries. Applied Energy. Σελ.376–382.
15. UNEP. (1999). Global Environmental Outlook. London: UNEP/Eyarthscan
16. World Commission on Environment and Development. (χ.χ.). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. Σελ.47

Αποφάσεις Δικαστηρίων

Σώμα Επίλυσης Διαφορών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου

1. C-459/03, Επιτροπή κ. Ιρλανδίας (Mox Plant), [2006] ECR I-4635. Σελ.110. Παρ.84
2. EC — Biotech, WTO Docs WT/DS291, WT/DS292, WT/DS293, 29 Σεπτεμβρίου 2006, Report of the Panel
3. US – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WTO Doc. WT/DS58/AB/R, 12 Οκτωβρίου 1998
4. US–Measures on Yellow-Fin Tuna Imports, GATT Doc. DS21/R (1991), (Tuna Dolphin I)
5. US- Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R, 29 Απριλίου 1996

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. ΔΕΕ C-306/04
2. ΔΕΕ C-93/96
3. ΔΕΕ C-263/06
4. ΔΕΕ C-61/94

Διεθνές Δικαστήριο

1. Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt case,(1980) ICJ Reports
2. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, (1980) ICJ Reports

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

1. Δασμολόγιο-Αποφάσεις Δικαστηρίων. Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. Ανακτήθηκε από: <https://www.aade.gr/epiheiriseis/teloneiakesypiresies/plirofories-pros-oikonomikoys-foreis/teloneia/dasmologio-apofaseis-dikastirioy-ee>
2. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Εμπόριο. (2016). Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακτήθηκε από: http://publications.europa.eu/resource/ellar/9a2c5c3e-0d03-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0004.01/DOC_1
3. Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (2019). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. Ανακτήθηκε από: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/161/the-european-unionand-the-world-trade-organisation>
4. Περιβάλλον. Υπουργείο Εξωτερικών. Ανακτήθηκε από: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/periballon.html>
5. Ο δασμός αντιντάμπινγκ. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wtp2014_special_topic_e.pdf
6. Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων. Ανακτήθηκε από: https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506
7. Συμφωνία των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement/#>

8. Το παγκόσμιο ΑΕΠ και η κατανομή του κατά χώρα. (2020, Μάρτιος 21). Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.gr/arthra-eea/to-pagkosmio-aep-ke-i-katanomi-tou-kata-chora/>
9. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που διεξήχθη στο Γιοχάνεσμπουργκ. (2002, Σεπτέμβριος 26). Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2002-0448+0+DOC+XML+V0//EL>
10. Air quality and COVID-19. (2020, Αύγουστος 12). European Environmental Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/air-quality-and-covid19/air-quality-and-covid19>
11. Agriculture: fairer markets for farmers. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm
12. Coronavirus COVID-19: G7 Leaders' Statement. (2020, Μάρτιος 16). Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/03/16/g7-leaders-statement-on-covid-19/>
13. COVID-19 and Europe's environment: impacts of a global pandemic. (2020, Δεκέμβριος 3). European Environment Agency. Ανακτήθηκε από: <https://www.eea.europa.eu/post-corona-planet/covid-19-and-europes-environment>
14. COVID-19, the environment and climate change. UNECE. Ανακτήθηκε από: <https://unece.org/covid-19-environment-and-climate-change>
15. CPCB- Central Pollution Control Board. (2020). Water Pollution. Ανακτήθηκε από: <https://cpcb.nic.in/water-pollution/>
16. DataBank. The World Bank. Ανακτήθηκε από: <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators>
17. Environmental disputes in GATT/WTO. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis00_e.htm
18. GDP growth. The World Bank Data. Ανακτήθηκε από: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

19. Hamwey, R. (2020, Απρίλιος, 20). Environmental impacts of coronavirus crisis, challenges ahead. United Nations Conference on Trade and Development. Ανακτήθηκε από: <https://unctad.org/news/environmental-impacts-coronavirus-crisis-challenges-ahead>
20. IATA. (2020, Ιούλιος). Air Passenger Market Analysis. Ανακτήθηκε από: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-passenger-monthly-analysis---july-2020/>
21. International Trade 1954. (1955, July). General Agreement on Tariffs and Trade. Σελ.7. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/international_trade_1954.pdf
22. Kenton, W. (2019). Tariff. Investopedia. Ανακτήθηκε από: <https://www.investopedia.com/terms/t/tariff.asp>
23. Kottasova, I. (2020, Μάιος 13). China's coronavirus lockdown curbs deadly pollution, likely saving the lives of tens of thousands, says researcher. CNN-Cable News Network. Ανακτήθηκε από: <https://edition.cnn.com/2020/03/17/health/china-air-pollution-coronavirus-deaths-intl/index.html>
24. Kurrer, C. (2020, Νοέμβριος). Περιβαλλοντική πολιτική: γενικές αρχές και βασικό πλαίσιο. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/71/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B9%CE%BF>
25. Mainstreaming trade to attain the Sustainable Development Goals. World Trade Organization. Σελ.49. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sdg_e.pdf
26. NASA-National Aeronautics and Space Administration. (2020, Μάρτιος 6). NASA Satellite Offers Urban Carbon Dioxide Insights. Ανακτήθηκε από:

- <https://climate.nasa.gov/news/2957/nasa-satellite-offers-urban-carbon-dioxide-insights/>
27. Negotiations and agreements. European Commission. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>
  28. OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The world economy at risk March 2020. OECD. Ανακτήθηκε από: <https://www.oecd.org/economic-outlook/march-2020/>
  29. OMI-Ozone Monitoring Instrument. (2020). Daily OMI tropospheric NO₂ (air pollution) measurements. Ανακτήθηκε από: <https://projects.knmi.nl/omi/research/>
  30. Overview of Developments in the International Trading Environment. Annual Report by the Director-General. World Trade Organization. Σελ.22-24. Ανακτήθηκε από: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>
  31. Reduction methods. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_swissformula_e.htm
  32. Release of the June 2020 Economic Outlook. OECD. Ανακτήθηκε από: <https://www.oecd.org/economy/release-of-the-june-2020-economic-outlook.htm>
  33. Rosmolen, M. (2020, Απρίλιος 22). Coronavirus Lockdown Gives Animals A Rare Break from Noise Pollution. GeoNoise. Ανακτήθηκε από: <https://www.geonoise.com/coronavirus-lockdown-gives-animals-a-rare-break-from-noise-pollution/>
  34. Sustainable development. European Commission. Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/#_environmental-protection
  35. Tariffs: more bindings and closer to zero. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm
  36. Tariffs. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm

37. The Doha agenda. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/doha1_e.htm
38. The impact of trade opening on climate change. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm
39. Trade and environment. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm
40. Trade and the Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations Conference on Trade and Development. Ανακτήθηκε από: <https://unctad.org/topic/trade-analysis/trade-and-SDGs>
41. Trading into Sustainable Development: Trade, Market Access and the Sustainable Development Goals. (2016). United Nations Conference on Trade and Development. Σελ.1. Ανακτήθηκε από: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2015d3_en.pdf
42. What is the World Trade Organization. World Trade Organization. Ανακτήθηκε από: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact1_e.htm
43. World Bank: Global Economic Prospects June 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>
44. World Development Indicators. The World bank. Ανακτήθηκε από: World Merchandise Exports and Imports by Commodity (HS02). TrendEconomy. Ανακτήθηκε από: <https://trendeconomy.com/https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>
45. World Economic Outlook April 2020. International Monetary Fund. Ανακτήθηκε από: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/April>
46. World Economic Outlook Update June 2020. International Monetary Fund. Ανακτήθηκε από: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>